

Justitia Fundamentum Regnorum

ПРАВНА ТРИБУНА

Съюз на юристите в България

1
2023

Тази публикация е по проект: „Открито за медиацията – медиацията в полза на общността“, реализиран с финансовата подкрепа на Столична община – Програма „Европа“ 2023.

Авторите на включените в настоящата публикация материали са изцяло и единствено отговорни за тяхното съдържание.

Столична община не носи никаква отговорност за съдържанието в тях информацията.

Кръгла маса „Открито за медиацията“
за споделяне на натрупан опит за медиация в общината
и представяне на резултати от проект „Открито за медиацията –
медиацията в полза на общността“.

3 ноември 2023 г.

Списание „Правна трибуна” брой 1, 2023

Издание на Съюза на юристите в България

Редакционна колегия:

***Владислав Славов (главен редактор)
Кети Бозукова (зам. главен редактор),
Красимир Катранджиев,
Мариана Янева***

Списание то се разпространява безплатно.

*Препечатването на материали от
„Правна трибуна”*

*или използването им чрез електронен
носител или друг способ
е възможно само*

*с писменото разрешение
на редакционната колегия.*

Хонорари не се изплащат.

© ЦС на СЮБ

1000 София, ул. „Пиротска” 7,

Тел. 02 987 83 90

sub@sub.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОФ. Д-Р ДОБРИНКА ЧАНКОВА, ДИРЕКТОР НА ИНСТИТУТА ЗА РЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ – ЕВОЛЮЦИЯ В ДОКТРИНАТА, ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО И ПРАКТИКАТА НА МЕДИАЦИЯТА В ЕС .....

ЛИЛИЯ СИМЕОНОВА – ЗАМ.- ПРЕДСЕДАТЕЛ НА НАЦИОНАЛНОТО БЮРО ЗА ПРАВНА ПОМОЩ – ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ ПРОМЕНИ В ПРАВНАТА УРЕДБА НА МЕДИАЦИОННАТА ПРОЦЕДУРА В НАЦИОНАЛЕН ПЛАН. ....

ДОЦ. Д-Р ЮЛИЯ РАДАНОВА, ИМЕУС – НОВОСТИ В ПРАВНАТА УРЕДБА И ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА МЕДИАЦИЯ В ЕС .....

МИЛЕНА ТАДИРОВИК – ЦЕНТЪР ЗА КОНСТРУКТИВНО РЕШАВАНЕ НА СПОРОВЕ, ГР. БЕЛГРАД – НОВОСТИ В ПРАВНАТА УРЕДБА И ПРИЛОЖЕНИЕТО НА МЕДИАЦИЯТА В СЪРБИЯ И ДРУГИ БАЛКАНСКИ СТРАНИ.....

МИЛЕНА ТАДИРОВИК – ЦЕНТЪР ЗА КОНСТРУКТИВНО РЕШАВАНЕ НА СПОРОВЕ, ГР. БЕЛГРАД – МОДЕЛ ЗА ДОБРА ПРАКТИКА-ПРИОБЩАВАЩА МЕДИАЦИЯ

ПРОФ. Д-Р ИЛИЯ МАНАСИЕВ – МЕДИАТОР, АРБИТЪР И ПОМИРИТЕЛ ПО ТРУДОВИ СПОРОВЕ, ГР. СКОПИЕ – МЕДИАЦИЯТА В МАКЕДОНСКАТА ПРАВНА СИСТЕМА И НЕЙНИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ .....

АДВ. ГЕОРГИ БАКАЛОВ, ЗАМ.-ДИРЕКТОР НА ИНСТИТУТА ЗА РЕШАВАНЕ НА КОНФЛИКТИ - НОВИ ФУНКЦИИ И РОЛИ НА МЕДИАТОРА.....

ДОЦ. Д-Р МЛАДЕН МЛАДЕНОВ – ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО СИГУРНОСТ И ИКОНОМИКА – ПРАВНИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА МЕДИАЦИЯ ПО ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ПОДАВАЩИ СИГНАЛИ ИЛИ ПУБЛИЧНО ОПОВЕСТЯВАЩИ ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАРУШЕНИЯ.....

Д-Р ДАНИЕЛА КОЛАРОВА, ДИРЕКТОР НА ФОНДАЦИЯ „ПАРТНЬОРИ – БЪЛГАРИЯ“, РУМЕН МИНКОВСКИ – НОВИ СТАНДАРТИ В ОБУЧЕНИЕТО НА МЕДИАТОРИТЕ. СПОРОВЕ И КОНФЛИКТИ МЕЖДУ СЪСЕДИ, НАПРЕЖЕНИЯ В КВАРТАЛИТЕ.....

ДОЦ. Д-Р ПЕТЯ НЕДЕЛЕВА, НБУ – ЕТИКА В МЕДИАЦИЯТА .....

АДВ. ЛИДИЯ МАНОВА – РАБОТА С БИЗНЕСА КАТО ПАРТНЬОР И ПОТРЕБИТЕЛ. НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ .....

ДОЦ. Д-Р ЕЛИЦА ВЪЛЧЕВА – КУМАНОВА – РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „А. КЪНЧЕВ“ - ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗШИРЯВАНЕ НА ПРИЛОЖНОТО ПОЛЕ НА МЕДИАЦИЯТА В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНАТА СИГУРНОСТ .....

НАЦИОНАЛНА АСОЦИАЦИЯ НА МЕДИАТОРИТЕ

Балканска конференция „Нови стандарти в медиацията“

Място: гр. София, бул. Витоша № 31-33, ет. 7,
в залата на НЛРС – СРЛБ.

Дата: 20.05.2023 г., от 9 до 18 часа

Докладчици в конференцията

Проф. д-р Добринка Чанкова

Преподавател по Алтернативно разрешаване на спорове в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Н. Рилски“ от 2000 г. досега. От 2004 до 2018г. преподава Медиация по граждански и наказателни дела в Нов български университет. Един от пионерите на медиацията и възстановителното правосъдие в България. Автор на над 100 статии, студии и книги. Участник и ръководител на множество национални и международни проекти в областта на медиацията и възстановителното правосъдие, защита правата на човека и жертвите на престъпления. Основател и директор на Института за решаване на конфликти.

Лилия Симеонова.

Завършила е „Право“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Адвокат и медиатор е от 2007 г. Преминала сертифициращ курс за обучение в Институт за следдипломна квалификация при Университет за национално и световно стопанство. Специализира се като медиатор по търговски спорове и по семейна медиация. Обучител е по медиация. Член е на ЦСМ при СРС и СГС, от 2014 г.

Била е началник на политическия кабинет на министъра на правосъдието на Република България по време на

47-мото НС. Участва активно в работни групи по изготвяне на законодателни промени в областта на ЗМедиация, на ЗЗДНасилие, НПК и др.

Участва като ръководител и зам. ръководител на работни групи при Министерството на правосъдието за изготвяне на законодателни промени в Закона за медиация.

С решение на Пленума на Висшия съдебен съвет е определена за член на работна група при ВСС за изготвяне на законодателни промени в ЗМ и Наредба

та към него.

Докторант е, докторска програма - Наказателен процес, ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Д-р. Юлия Раданова

Завършила е право в Софийския университет, доктор с дисертация относно медиацията в брачните отношения и притежава диплома по медиация от университета Харвард. От 2015 г. е преподавател по „Медиация и алтернативно решаване на спорове“ в Университета по национално и световно стопанство (УНСС). Член е на обучителния екип на Професионалната асоциация на медиаторите в

България (ПАМБ). Председател е на Института по медиация и управление на спорове ИМЕУС.

Работила е като медиатор за Независимия механизъм за решаване на конфликти към Европейската банка за реконструкция и развитие. Стипендиант по програма Фулбрайт за научни изследвания в Университета Лойола, Чикаго, САЩ. През 2021 г. адв. д-р Раданова издаде книгата „Медиацията в брачните отношения“ (изд. „Сиби“). Понастоящем е постдокторант към Университет „Миколас Ромерис“, Литва с тема на научния труд „Медиация по семейни дела в ЕС. Нужен ли е нов хармонизиран подход към политиката на Европа за разрешаване на семейни конфликти?“.

Милена Тадирович

Медиатор, специалист по семейна медиация, обучител по ненасилствена комуникация и преговори, треньор по медиация. Г-жа Тадирович е координатор и надзорник на проекти за предотвратяване и разрешаване на спорове, автор и съавтор на 11 модула/обучения в областта на медиацията, автор

на 8 публикации в областта на медиацията, превенцията и трансформирането на конфликти, консултант на Световната банка и директор на Центъра за конструктивно разрешаване на спорове на Сърбия.

Илия Манасиев

Медиатор, арбитър и помирител по трудови спорове, гр. Скопие

Георги Бакалов

Адвокат и медиатор, обучител по медиация. Зам. председател на Института за решаване на конфликти.

Д-р Даниела Коларова

Основател и директор на фондация „Партньори – България“ от 1998 г., създадена с мисия да популяризира алтернативното решаване на спорове. Завършила е „Психология“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ и има докторска степен по социология от Института по социология, БАН. Преподава социална психология в СУ „Св. Кл. Охридски“ 1990 - 2008 г. Сертифициран медиатор и обучител по медиация от Националния център за решаване на конфликти в Сан Диего, САЩ /2003/.

Допринася за изработване на Закона за медиацията и подзаконовите актове от 2004 г, съосновател на Национална асоциация на медиаторите и член на управителния съвет. Лицензиран медиатор и обучител по медиация, вписан в регистъра на МП. Автор на множество публикации, инициатор и участник в проекти, свързани с медиацията.

Румен Минковски

Завършил психология в СУ „Св. Кл. Охридски“ и е преподавател в катедра „Туризм“ на същия университет. Работи във фондация “Партньори-България” от нейното основаване. Участва в проекти на фондацията в областта на медиацията, междуетническото взаимодействие, работа с деца и младежи.

Работи по проблемите на миграцията и социално-психологическите последици за децата и семействата. Той е сертифициран медиатор и обучител по медиация от Националния център за решаване на конфликти в Сан Диего, Калифорния /2004/. Работи като изследовател, консултант, обучител, оценител, ръководител на проекти. Лицензиран медиатор и обучител по медиация. Главен обучител на фондацията, разработва многообразни курсове и програми.

Доцент д-р Младен Младенов

Учен с интердисциплинарна насоченост в областите на правните науки, сигурността, интегритета, професиите, управлението и политологията. Фокусира дейността си в научни и практически резултати. Създател е на концептуални изследвания в областта на правните дейности, длъжности и професии, като най-известните му трудове в тази насока са монографиите „Дескриптивна юриспруденция“, „Професии на доверието и сигурността“ и „Ред и сигурност в съдебната зала (поведение на лицата, присъстващи на съдебно заседание)“. Докторската му дисертация е на тема „Управление на конфликти. Методи за алтернативно разрешаване на спорове в данъчния процес (в контекста на приходната администрация)“. В областта на медиацията е сертифициран след успешно преминати курсове по „Управление на конфликти и поддържане на демократичен диалог“ и по „Медиация и други методи за поддържане на демократичен диалог“ (курс, част от академична програма, изцяло акредитирана от Американската асоциация на юристите), проведени от Централно-европейския университет – Будапеща, в сътрудничество с Bendjamine N. Cardozo School of Law, New York и Hamline University School of Law, Minnesota.

Милена Гунчева

Медиатор с дългогодишен опит в провеждане на семейни, екологични, медицински, търговски, вещни, трудови, наследствени, училищни, междусъседски и потребителски спорове. Има магистърска степен по управление на човешките ресурси, по ландшафтознание и опазване на околната среда и по география. Квалификациите ѝ включват обучител по медиация и надграждащи обучения в областта на семейната, трансграничната и медиация при спорове за интелектуална собственост. Има и специализации в сферата на мултикултурното общуване, на дискриминацията и маргинализацията в училищна среда и на работното място. Била е два мандата председател на Център за спогодба и медиация при Софийски районен съд и Софийски градски съд. Председател е на управителния орган на Националната асоциация на медиаторите.

Лидия Димитрова Манова – Стефанова

Медиатор от 2013 г. Член е на Центъра за спогодби и медиация към СРС и СГС от 2019 г., като активно участва във всички негови дейности, вкл. в инициатива за популяризиране на медиацията в училищата. Преминала специализирано обучение по търговска и семейна медиация. Сертифициран обучител на медиатори. Практикуващ адвокат, член на Софийска адвокатска колегия от 2006 г., профилирана в работа с банки, финансови институции и корпоративни клиенти. Магистър по „Право на Европейския съюз“. Семействено завършена магистратура „Защита на основните права“. Преминато обучение към Националния институт на правосъдието за „Насилието срещу жени и домашното насилие“. Завършила бакалавърска степен по „Психология“ и магистърска степен по „Социална и юридическа психология“.

Доц. д-р Петя Стефанова Неделева

Магистър по „Право“ и „Медиация“. Преподавател в НБУ. Член е на Центъра за спогодби и медиация към СРС и СГС.

Доц. д-р Елица Вълчева –Куманова

Завършва Юридическия факултет на РУ „Ангел Кънчев“ през 1998 г. През 2009 г. придобива научна степен „доктор по право“. Научните ѝ интереси са в областта на теорията на правото, политическите и правни учения, защита на правата на уязвими групи лица. Автор е на монографията „Политическите учения на Джон Лок“, (2012). Участва в международни и национални научни конференции в областта на теорията на правото, медиацията, международна защита на правата на гражданите, национална сигурност. Участвала е в международни и трансгранични проекти на РУ „Ангел Кънчев“ и МОСВ, както и в научни проекти по Фонд „Научни изследвания“. В момента е заместник декан по научно-изследователската дейност на факултета.

ЕВОЛЮЦИЯ В ДОКТРИНАТА, ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО И ПРАКТИКАТА НА МЕДИАЦИЯТА В ЕВРОПЕЙСКИ КОНТЕКСТ

Проф. д-р Добринка Чанкова - преподавател в ЮЗУ „Н. Рилски“

Резюме: Докладът цели да проследи генеалогията и актуалното развитие на доктрината, законодателството и практиката на медиацията, като акцентът е поставен на европейския дискурс. Идентифицирани са основните двигатели на идеята и организациите, които я стимулират и имплементират. Отделено е специално място на ролята на Европейския съюз и Съвета на Европа като основни междуправителствени организации, приели фундаменталните инструменти за алтернативно разрешаване на спорове. Засегнат е и въпросът за медиацията жертва-извършител и възстановителното правосъдие. Маркирани са последните тенденции в развитието на медиацията.

Ключови думи: доктрина, европейски контекст, законодателство, имплементация, медиация

EVOLUTION IN THE DOCTRINE, LEGISLATION AND PRACTICE OF MEDIATION IN THE EUROPEAN CONTEXT

**Prof. Dr Dobrinka Chankova – university professor
at SWU “N. Rilski”**

Abstract: The report aims to trace the genealogy and current development of the doctrine, legislation and practice of mediation, with an emphasis on the European discourse. The main drivers of the idea and the organizations that stimulate and implement it have been identified. A special place is given to the role of the European Union and the Council of Europe as the main intergovernmental organizations that have adopted the fundamental instruments for alternative dispute resolution. The issue of victim-offender mediation and restorative justice is also touched upon. The latest trends in the development of mediation are highlighted.

Keywords: doctrine, European context, legislation, implementation, mediation

Макар и в съвременния им формат импортирани в Европа от САЩ и Австралия, Алтернативните способи за разрешаване на спорове (АСРС), в т. ч. медиацията днес са здраво стъпили на европейската сцена. Традиционно присъщи на англосаксонската правна система, понастоящем те са иманентна част от системата за разрешаване на спорове в преобладаващия брой европейски държави от континенталното право. Европейската доктрина, законодателство и практика на медиацията могат да се определят като едни от най-динамично развиващите се, макар и твърде асиметрично, с големи амплитуди и много нюансирано.

Медиацията днес е част от дневния ред на основните европейски между-правителствени организации, формиращи съвременните политики в областта правосъдието и човешките права, а именно Европейския съюз¹ и Съвета на Европа.² Отделните държави чрез развитието на законодателството си също допринасят за екстраполирането на идеята и практиката на медиацията в нови области, усъвършенстват нейния механизъм и разширяват приложението ѝ. Медиацията вече десетилетия наред е предмет на вниманието на далновидни политици, учени и практики от правосъдната система, неправителствени организации и др. Тя е обект на интерпретация в юриспруденцията на Съда на Европейския съюз, макар и в отделни нейни измерения, на Европейския съд по правата на човека – пряко или косвено, националните съдилища, квази-юридически институции и др. Като цяло, системата за алтернативно разрешаване на спорове получава все по-широка подкрепа, без да липсват обаче и скептици, нерядко от юридическите среди. Въпреки, че медиацията като цяло, бавно, но сигурно се утвърждава като предпочитан бърз, икономически рентабилен и цивилизован способ за разрешаване на различни спорове, все още има да се работи за формиране на култура на медиацията сред широките обществени слоеве.

Най-напред би трябвало да се открие решаващият принос на Европейския съюз (ЕС) за промотиране на идеята на медиацията и имплементирането ѝ в държавите членки в последните десетилетия. Краткият исторически преглед логично следва да посочи основополагащата роля на Зелената книга на Европейската комисия за алтернативно разрешаване на спорове в гражданското и търговското право от 2002 г. Малко по-късно е приета Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 година относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси, която прави решаващ прелом в утвърдените способи за решаване на спорове в най-широката и обществено значима материя. След нея идва Директива 2013/11/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 година за

¹ <https://e-justice.europa.eu/62/EN/mediation>

² <https://www.coe.int/en/web/cepej/mediation-tools>

алтернативно решаване на потребителски спорове и за изменение на Регламент (ЕО) №2006/2004 и Директива 2009/22/ЕО (Директива за АРС за потребители), както и Регламент (ЕС) №524/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2013 година относно онлайн решаване на потребителски спорове, и др. Този преглед няма за цел да посочи всички актове, приети в рамките на ЕС в областта на медиацията, а по-скоро да препотвърди фундаменталния принос за промяна на установената парадигма.

Не по-малка е и ролята на Съвета на Европа (СЕ) за формирането на цялостна система на АСРС, във всички области. Неговите първи актове, стимулиращи медиацията и другите инструменти дори са по-стари, някои датират от 1985 г. Трябва да се признае, че повечето от тях са препоръки и в този смисъл не ангажират силно държавите да ги прилагат. Истинският разцвет обаче идва с приемането последователно на четири препоръки с фундаментален характер - Препоръка №R (98) 1 на Комитета на министрите на Съвета на Европа към страните членки относно семейната медиация, Препоръка №R (99)19 за медиация по наказателноправни въпроси, Препоръка №R (2001) 9 на Комитета на министрите на Съвета на Европа към страните членки за алтернативите на съдебния спор между административни органи и частни лица и Препоръка №R (2002) 10 на Комитета на министрите на Съвета на Европа към страните членки за медиация по граждански въпроси. Бидейки актове на тази толкова репрезентативна организация, дори и необвързващи, те оказват огромно влияние за трансформиране на националните системи за разрешаване на спорове в държавите членки, на практика почти всички европейски държави, макар и в различна степен.

Нещо повече, ангажиментът на СЕ не се изчерпва с приемането на тези актове. Той остава ангажиран с темата, дори с нарастващ интензитет, на практика до днес. Следва да се отчете важната роля на Работната група по медиация към Европейската комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ-GT-MED) – 2006-2007 и 2017-2019, която вече декади проследява утвърждаването на медиацията и работи за нея. През първия си мандат Работната група проучва въздействието на препоръките на СЕ и разработва указания за ефективното им прилагане. През втория мандат оценява ефекта на указанията и ги актуализира, а така също разработва и допълнителни инструменти – Toolkits – за ефективната им имплементация, както и за обучението и квалификацията на медиаторите, достъпа до медиация, информиране на органите на съдебната власт, общото население и т.н. Разработва и European Handbook for Mediation Lawmaking (2019)³ като помощен инструмент за държавите членки в законодателната им дейност относно медиацията.

---

³ <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928> (последно посетен на 15 август 202 г.)

Днес медиацията има широко приложение в доминиращия брой европейски държави, в т. ч. и в България.⁴ След приемането на Закона за медиацията⁵ през 2004 г. той бе неколкостранно изменен и допълван с оглед усъвършенстване на нормативната уредба и разширяване приложението на медиацията. Приети бяха и множество промени в други закони.

Понастоящем основните, вече утвърдени сфери на приложение и видове медиация, са:

- Медиация по граждански спорове – облигационни, вещни, наследствени и др.
- Семейна медиация
- Бизнес – медиация/медиация по търговски спорове/
- Училищна медиация, вкл. Peer mediation (медиация между връстници)
- Медиация по потребителски спорове
- Медиация в общностите
- Медиация по трудови спорове, вкл. сексуален тормоз на работното място
- Медиация по презгранични спорове и др.

Същевременно, открояват се нарастващи предизвикателства пред медиацията и като сравнително нови сфери, макар и неизчерпателно, могат да се посочат:

- Медиация при домашно насилие
- Медиация по спорове между административни органи и частни лица
- Медиация жертва-извършител (като инструмент на възстановителното правосъдие)
- Медиация (възстановителни практики) в затворите
- Медицинска медиация
- Медиация по спорове, свързани с опазване на околната среда, и др.

Някои от тези направления на въвеждане и развитие на медиацията все още са дискуссионни, макар, че са изтъкнати множество аргументи „за“ и „против“, а и има успешни образци в сравнителен план. Еволюция има и в начините на провеждане на медиацията – днес тя не е задължително лична среща между конфликтните страни с участие на медиатор, а се провежда и индиректно, чрез видеоконференции, онлайн и .н. Това още веднъж потвърждава, че става реч за динамично развиваща се идея, законодателство и практика в

---

⁴ По-подробно вж. **Чанкова, Д., Д., Коларова, В., Станкова, Б., Гяурова-Франк Вегертседер, К., Михаел** (2019) *Правен, институционален анализ и анализ на политиката по отношение на медиацията в България*, анализ по проект „Повишаване капацитета на организациите, които обучават медиатори, чрез изработване на Стандарти за обучение на медиатори, Оперативна програма „Добро управление“ 2019-2020, Фондация „Партньори България“, www.partnersbg.org (последно посетен на 15 август 2023 г.)

⁵ Закон за медиацията, Обн. ДВ бр. 110/2004 г., посл. изм. и доп. ДВ бр. 11/2023 г.

европейски контекст.

Оправдано е да се постави специален акцент на медиацията в наказателната материя (медиация жертва – извършител на престъпление – МЖИП) като основен, универсален инструмент на Възстановителното правосъдие.⁶ Тя е добре разработена в доктрината и законодателството в сравнителен план и широко прилагана. Съществени стимули в това отношение са редица актове на Европейския съюз и Съвета на Европа:

- Рамково решение на Съвета на ЕС от 15 март 2001 г. относно правното положение в наказателното производство на жертвите на престъпления (вече отменено)
- Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 г. за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления
- Препоръка CM/Rec (2018)8 на Комитета на министрите на Съвета на Европа към държавите членки относно възстановителното правосъдие по наказателни дела
- Препоръка CM/Rec (2023) 2 за правата, услугите и подкрепата на жертвите на престъпления и много други.

Медиацията жертва-извършител се развива експоненциално в Европа, а така също в Америка, Азия, Австралия и Африка, но за съжаление, България все още стои настрана от този процес. Концепцията за възстановителното правосъдие като вид алтернативно правосъдие, поставящо на фокус възстановяването на вредата от престъплението, на жертвата, на извършителя и на статуквото като цяло, а не толкова на репресията, отдавна не е нова, дори и за българската действителност.⁷ Макар и маркирана в редица стратегически документи – концепции, пътни карти, стратегии и т.н. от последните близо 20 години, тя все още не е юридически факт, въпреки многобройните доказателства, че в глобалната наказателна криза дефицитите при функционирането на наказателно-правосъдните системи успешно биха могли да бъдат ако не изцяло отстранени, то поне смекчени, посредством механизмите на възстановителното правосъдие – медиация между жертвата и извършителя на престъплението, фамилни конференции, „осъждащи“/умиротворителни кръгове и др. – когато те са оправдани и уместни.

⁶ **Johnstone, G. & Van Ness, D.** (eds.) (2007) *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing; **Aertsen, I., R. Mackay, C. Pelikan, J. Willemsens and M. Wright** (2004) *Rebuilding community connections- mediation and restorative justice in Europe*, Council of Europe Publishing; **Dünkel, F., J. Grzywa-Holten and P. Horsfield** (2015) *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters: A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*, Monchengladbach: Forum Verlag Godesberg

⁷ **Чанкова, Д.** (2011) *Възстановителното правосъдие. Сравнителноправен анализ*, София: Авангард Прима

Следва да се подчертае, че МЖИП е преди всичко инструмент в подкрепа на жертвата, която може да договори с извършителя лично и бързо адекватно обезщетение, действия за поправка на вредата, извинение, въздържане от определено поведение, обучение, терапия и др. Едновременно с това, тя е много по-благоприятна и за извършителя, по отношение на когото може да отпадне наказателната отговорност и стигматизацията - избегната, а той да получи шанс за реинтеграция, което е от особено значение за младите правонарушители. Възстановителното правосъдие и в частност МЖИП е важно и за обществото и държавата, тъй като икономисва ресурси и наказателна репресия, а обхваща със санкции, макар и по-леки, онези деяния, които остават извън обхвата на конвенционалното правосъдие, тъй като често обвиненията остават недоказани. Освен това, то способства за установяване на „възстановителен климат и среда“ в твърде нараненото общество.⁸

Възприета в почти всички развити страни, у нас този вид медиация среща продължителен и решителен отпор поради все по-нарастващия „наказателен популизъм“, а и поради съществуващия монопол и „запазени интереси“ в наказателното правосъдие. Въвеждането на МЖИП означава радикално преформулиране на ролята и отговорността на държавата по отношение на престъпността, като е установено, че тя успешно може да функционира в симбиоза с класическото наказателно правосъдие. Затова е крайно време да се приоритизира тази глобална и атрактивна идея за трансформиране на традиционния подход към престъпността.

Въпреки, че Законът за медиацията още през 2004 г. предвиди, че медиация по наказателни дела се провежда в случаите, предвидени в НПК, настоящият кодекс, макар и последващ във времето, не уреди хипотезите. Бяха правени многобройни законодателни предложения от неправителствения и академичния сектор, но те не срещаха подкрепа. Затова този дефицит остава и до днес, независимо, че и Директивата за жертвите от 2012 г. в нейния чл. 12, а и много други инструменти на ЕС, Съвета на Европа, ООН изискват от държавите да предложат тази възможност на жертвите на престъпления, когато това е уместно. Макар, че и *de lege lata* съществуват възможности за приложението ѝ и някои далновидни практики от наказателно-правосъдната система ги използват успешно, този въпрос се нуждае от изрична уредба. Тя не търпи отлагане, защото една особено уязвима категория пострадали има нужда от завишени защита и подкрепа – малолетните и непълнолетните жертви, а и непълнолетните извършители. В този смисъл разработеният още през 2016 г. Законопроект за отклоняване на непълнолетни лица от наказателното

---

⁸ Cornwell, D., J. Blad and M. Wright (eds.) (2013) *Civilising Criminal Justice. An International Restorative Agenda for Penal Reform*. Sheffield Gables: Waterside Press; Чанкова, Д. (2002) *Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението*, София: Фенекс.

производство и прилагане на възпитателни мерки, въвеждащ възстановителни практики, в това число МЖИП, макар и породил доста дискусии и претърпял сериозни корекции, част от които доста спорни, следва да бъде приет. Защото е крайно време българският законодател да бъде на висотата на другите европейски законодатели и да защити и по този начин посочените жертви.

Едно от последните предизвикателства в доктринален, а и в практически аспект, в европейски дискурс се явява задължителната медиация и преди всичко доколко и как се съвместява с основополагащия принцип на доброволност на медиацията и достъпа до правосъдие. В това отношение вече има релевиращи множество аргументи „pro“ и „contra“. Може да се обобщи, че основополагащите актове на ЕС в материята стимулират използването на АСРС, когато това е по волята и в интерес на страните по спора, но не изключват елемент на задължителност в националната регулация, стига това да не препятства последващ евентуален достъп до съд, когато спорът е останал нерешен. Предизвикателство се явява предметът на задължителната медиация: обикновено това са някои граждански спорове, свързани главно с отношения между съобщественици; спорове, свързани с упражняване на родителски права и права на личен контакт родител-дете, но и редица други – в зависимост от конкретното вътрешноправно решение. Задължителната медиация е и предизвикателство в процесуален аспект, що се касае до регулацията и провеждането на практика на всичките ѝ многообразни форми – задължителна медиация като процесуална предпоставка за допустимост на съдебния процес, в изпълнение на разпореждане на съда, на квази-задължителни форми на медиация (при които основен двигател са финансовите лостове) и др.⁹ Постигането на симбиоза между установените съдебни процедури и алтернативната, но задължителна медиационна процедура, поставя нелеки задачи пред националния законодател и органите и структурите, ангажирани с решаването на спорове.

По отношение на задължителната медиация теорията е подпомогната от юриспруденцията на Съда на Европейския съюз. Следва да се посочи изрично Решение на СЕС по съединени дела C-317/08, C-318/08, C-319/08 и C-320/08¹⁰ (Alassini и др.), съгласно което този вид медиация е допустима, при условие, че: резултатът от помирителната процедура не е задължителен за съответните страни и следователно не засяга правото им на съдебна защита; помирителната процедура не забавя съществено предявяването на иск по съдебен ред; погасителната давност на правата спира да тече по време на помирителната

---

⁹ Hanks, M. (2012) Perspective on mandatory mediation. *University of New South Wales Law Journal*, 35(3), 929-952.

¹⁰ <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79647&pageIndex=0&doclang=BG&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=6204783>

процедура и не се причиняват разходи или те са незначителни за страните.¹¹

В същия дух е и решението на Европейския съд по правата на човека относно съвместимостта на член 6 ЕКПЧ с хърватския закон, който предвижда задължение да се проведе процедура по постигане на приятелско споразумение преди съдебното производство. Ограничението за достъп до съд за жалбоподателя, а именно, задължението да премине приятелска процедура за разрешаване на спора (съгласно Гражданско-процесуалния закон), преди да предяви иск за обезщетение срещу държавата, предвиден в закон „преследва законна цел за осигуряване на съдебна икономия и отваря възможността страните ефективно да уреждат исковете си без участие на съдилища“.¹²

Така и в практиката на основните европейски съдилища, и в теорията по категоричен начин е формулиран изводът, че задължителните модели на съдебна медиация следва да кореспондират с правото на достъп до ефективно правосъдие. Дори и да се приеме, че ограничават упражняването му, това се счита за пропорционално на легитимната цел, която преследват – да обезпечат една добре функционираща съдебна власт, предоставяща качествени съдебни актове.¹³ Така задължителната медиация се явява мярка за преодоляване на забавеното правосъдие.

Макар че този вид медиация все още не е повсеместно приложима в европейски и глобален мащаб, регистрира се разнообразие в степените на задължителност. Може да се твърди, че вече има консенсус по въпроса, че т. нар. задължителна медиация най-често се свежда до задължително участие в първа среща в процедура по медиация по висящи дела. Това е така и в България, съгласно последните промени в Закона за медиацията и други актове, но не навсякъде задължителността е еднаква. Още повече, възприемането на самата идея не е еднопосочно и в последно време са регистрирани движения в различни посоки. В това отношение отчитаме силно диверсифициран географски пейзаж – докато Белгия, Италия, някои щати на САЩ, Австралия поддържат задължителната медиация, преобладаващият брой държави настояват на доброволността.

Организацията на медиацията в сравнителен план също сочи голямо разнообразие. Понякога има национален орган, напр. Federal Mediation Commission – Belgium, занимаваща се с регулация на професията и поддържа-

---

¹¹ **Попова, Е. и Чанкова, Д.** (2020) Към въпроса за задължителното приложение на алтернативните способи за решаване на спорове: европейски поглед, *Право, политика, администрация*, 7 (1), 16-27, <https://pajournal.swu.bg> (последно посетен на 15 август 2023 г.)

¹² *Momcilovic v Croatia*, Application 11239/11, Chamber Judgment [2015] ECHR 334, <https://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2015/334.html>

¹³ По-подробно виж **Раданова, Ю.** (2022) Форми на задължителна съдебна медиация в контекста на правото на достъп до правосъдие. *Съвременна право*, бр. 3, 41-64

не на Регистър на акредитираните медиатори. Функциите на Central Mediation Board в Гърция са аналогични. Нерядко подобни функции се изпълняват от Министерство на правосъдието на съответната страна. В други случаи твърде много е оставено на специализираните медиаторски организации, пример за което се явява Германия.

Би могло да се заключи, че в последно време е налице значителна еволюция както на доктрината, така и на политиките, законодателството и практиките на медиацията в Европейски контекст (особено в областта на медиацията по наказателни дела). Все още уредбата и практиките на медиацията в редица страни се установяват. В други държави те се утвърждават и стабилизират. Като цяло, разширява се приложното поле на медиацията, макар, че все още тя не доминира пред съдебното производство. Да се надяваме, че сме на правилния път и се движим в правилната посока!

Библиография

1. **Попова, Е. и Чанкова, Д.** (2020) Към въпроса за задължителното приложение на алтернативните способности за решаване на спорове: европейски поглед, *Право, политика, администрация*, 7 (1), 16-27, <https://prajournal.swu.bg> (последно посетен на 15 август 2023 г.)
2. **Раданова, Ю.** (2022) Форми на задължителна съдебна медиация в контекста на правото на достъп до правосъдие. *Съвременно право*, бр. 3, 41-64
3. **Чанкова, Д.** (2002) *Медиацията между жертвата и извършителя на престъплението*, София: Фенекс.
4. **Чанкова, Д.** (2011) *Възстановителното правосъдие. Сравнителноправен анализ*, София: Авангард Прима
5. **Чанкова, Д., Д. Коларова, В. Станкова, Б. Гяурова-Вегертседер, К. Михаел,** (2019) *Правен, институционален анализ и анализ на политиката по отношение на медиацията в България*, анализ по проект „Повишаване капацитета на организациите, които обучават медиатори, чрез изработване на Стандарти за обучение на медиатори, Оперативна програма „Добро управление“ 2019-2020, Фондация „Партньори България“, www.partnersbg.org (последно посетен на 15 август 2023 г.)
6. **Aertsen, I., R. Mackay, C. Pelikan, J. Willemsens and M. Wright** (2004) *Rebuilding community connections – mediation and restorative justice in Europe*, Council of Europe Publishing
7. **Cornwell, D., J. Blad and M. Wright** (eds.) (2013) *Civilising Criminal Justice. An International Restorative Agenda for Penal Reform*. Sheffield Gables: Waterside Press
8. **Dünkel, F., J. Grzywa-Holten and P. Horsfield** (2015) *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters: A stock-taking of legal issues, implementation strategies and outcomes in 36 European countries*, Monchengladbach: Forum Verlag Godesberg
9. European Commission for the Efficiency of Justice (2019) *European Handbook for Mediation*

Lawmaking, Council of Europe. <https://rm.coe.int/cepej-2019-9-en-handbook/1680951928>
(последно посетен на 15 август 2023г.)

10. **Johnstone, G. & Van Ness, D. (eds.)** (2007) *Handbook of Restorative Justice*, Cullompton: Willan Publishing
11. **Hanks, M.** (2012) Perspective on mandatory mediation. *University of New South Wales Law Journal*, 35 (3), 929-952

ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ ПРОМЕНИ В ПРАВНАТА УРЕДБА НА МЕДИАЦИОННАТА ПРОЦЕДУРА В НАЦИОНАЛЕН ПЛАН

Адвокат **Лилия Симеонова**

Резюме: Изложението е насочено към анализ на условията, наложили законодателните промени в правната уредба на медиационната процедура в национален план. Поставен е акцент върху целите, които се преследват с приетите от НС изменения и допълнения в Закона за медиацията, същността на новите правни положения и на очакваните трудности при правоприлагането им. Анализира се необходимостта от допълнителни правни инициативи за осигуряване на баланс при регулацията на процедурата по медиация, провеждана по висящи съдебни дела в съдебните центрове и на такава, провеждана в извънсъдебните центрове, както и за общото синхронизиране на законодателството ни в тази посока.

Ключови думи: законодателство, правни инициативи, медиация

Summary: This text analyzes the conditions that led to legislative changes in the legal framework of the mediation procedure in the national perspective. Emphasis is placed on the objectives pursued by the amendments and additions to the Mediation Act adopted by the National Assembly, the nature of the new legal provisions and the expected difficulties in their implementation. It analyses the need for further legal initiatives to ensure a balance in the regulation of the mediation procedure carried out in pending court cases in the judicial centres and in out-of-court centres, as well as the general synchronisation of our legislation in this direction.

Keywords: legislation, legal initiatives, mediation

Професионалната общност, заинтересованите страни и компетентните институции, през последните години, обединяват усилията си и поставят на анализ идеите си, установения практически опит и примерите за добри практики в международен план, в търсене на най-ефективните решения за изменения в правната ни уредба, с които да стане възможно компенсиране на забавянето в ефективната приложимост на този алтернативен способ за решаване на спорове у нас.

Необходимостта от по-динамичното развитие на алтернативните способности за разрешаване на спорове се поражда от някои недостатъци на правораздавателната система. Правосъдието, което държавата се задължава да осъществя-

ва, често не успява да отговори на очакванията като време за разрешаване на спора и като краен резултат, още повече предвид въведеното в чл. 6 ЕКЗПЧОС¹ право на всяко лице на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок. Бавното правораздаване често се приема за отказ от правосъдие, което генерира разочарование и недоверие. Натовареността на съдебната система, като допълнителен аргумент, затруднява подобряването на правораздаването, тъй като не могат да бъдат използвани в пълнота човешкият и правният ресурс. Тези неизчерпателно изложени причини са в основата на засиления интерес и фокусиране на вниманието на професионалната общност към медиацията.

Ползите от тази процедура са оценени в границите на почти цялата Европейска общност. Осъзнати са важните последици за обществата от успешното ѝ прилагане.

Още с Препоръка R/86/12 на Комитета на министрите на Съвета на Европа през 1986 г. относно мерките за предотвратяване и намаляване на претовареността на съдилищата², ДЧ се приканват да разпределят между съдебните органи средствата за ефективно водене на все повече увеличаващ се брой съдебни производства и несъдебни задачи, да поощряват там, където е възможно мирното уреждане на спорове извън съдебната система, преди или по време на съдебните процедури. Това е предвид осъзнаването на същността на медиацията, като процедура, насочена към подобряване достъпа до правосъдие.

В много случаи медиацията се оказва по-подходящия начин за разрешаването на конфликти, защото осигурява доброволно съблюдаване на правото, което намира обяснение в особености от психиката на човека. Социалната ценност на медиацията се състои в това, че провокира проявлението на иманентно заложената у човек възможност сам да разреши своите проблеми, без да очаква намесата на трето лице за това, каквото би бил напр. съдията. Чрез нея, страните биха били подпомогнати да започнат и проведат диалог, дори когато това се явява невъзможно на по-ранен етап. Тези и още много други характеристики на процедурата по медиация, отличаващи я не само като по-бърза, по-ефективна, по-щадяща във финансово и емоционално отношение, но и като по-градивна, позитивно въздействаща върху развитието на човешката личност, я извеждат напред в групата на алтернативните методи за разрешаване на спорове. Медиацията осигурява култура на общуване, на спор, съответ-

---

¹ Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, Ратифицирана със закон, приет от Народното събрание на 31 юли 1992 г. – ДВ, бр. 66 от 1992 г. В сила за Република България от 7 септември 1992 г., достъпна на: https://www.echr.coe.int/documents/d/chr/convention_bul

² Препоръка R/86/12 на Комитета на министрите на Съвета на Европа през 1986 г. относно мерките за предотвратяване и намаляване на претовареността на съдилищата, достъпна на френски език на: <https://rm.coe.int/16804f3716>

но подобрява качеството ни на живот, защото намалява продължителността на естественото напрежение, насложено у нас от конфликта, от неразрешения проблем. Ето защо всички усилия за по-категоричното ѝ и трайно въвеждане в цялостната уредба на обществения ни живот си заслужават.

Във вътрешнонационален план, състоянието на медиацията, въпреки приетия още през 2004 г. Закон за медиацията³ и натрупаната практика по неговото прилагане, все още не е напълно задоволително. Според препоръките на Европейската комисия за ефективност на правосъдието (СЕРЕЈ) от 2017г.⁴, предоставени ни в доклада „Първа оценка и препоръки – развитие на медиацията в България“, потенциалът на медиацията не се използва пълноценно, а съгласно действащата нормативна регулация в тази област медиацията е изцяло доброволна и не се предвижда задължителност. Според СЕРЕЈ задължителният характер на медиацията ще осигури участието на страните по спора в процедурата, което е една от основните пречки за провеждането на медиации – липса на желание и доверие на страните. Ако аналитично се следват статистическите данни на функциониращите към този момент съдебни центрове по медиация към някои съдилища в страната ни, ще се отбележи, че постигнатите спогодби в реално проведени медиационните процедури са между 25-35%. Оттук следва, че не по-малко от една четвърт от проведените медиации са били успешни. В същото време, остава висок делът на непроведените медиации – в над 50% от изпратените в действащите центрове по медиация спорове не е проведена процедура по медиация, което се явява трудност за осигуряване на условия за извънсъдебното им разрешаване въобще.

Органите на ниво Европейски съюз, по повод на провежданата през 2020 г. политика за подпомагане на ДЧ след пандемията, за намаляване на рисковите за много сфери от обществения живот последици от нея, водят разговори с България за финансово подпомагане на нужните реформи, които биха подобрили условията на живот в страната ни.⁵

Националният план за възстановяване и устойчивост представя вижданията на правителството за начина, по който трябва да бъдат адресирани проблеми от различни отрасли в страната ни, включително и в съдебната система.⁶ След като е идентифициран проблемът с недостатъчно активното използване на медиационната процедура у нас, а същевременно с това и с нарастването на натовареността на съдилищата в страната, се стига до приемане за изпълнение на реформа: „Върховенство на правото“ към Националния план за възстановя-

³ ЗАКОН за медиацията, Обн., ДВ, бр. 110 от 17.12.2004 г.

⁴ За дейността на СЕРЕЈ вж. <https://www.coe.int/en/web/cepej/home>

⁵ Плана за възстановяване и развниите на ЕС, повече информация достъпна на: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/eu-recovery-plan/>

⁶ Национален план за възстановяване и устойчивост, достъпен на: <https://nextgeneration.bg/14>

ване и устойчивост. В нея е предвидена реформа №3: „Разширяване на използването на алтернативни способи за решаване на спорове и въвеждане на медиация, задължителна по някои видове дела“, която съдържа мярка №1 „Влезли в сила законодателни изменения в относимото законодателство за въвеждане на задължителна съдебна медиация при някои граждански и търговски спорове“.

Видно от одобреното в Плана, описанието на самата мярка включва измененията да предвиждат правно задължение за страните по определени граждански и търговски спорове да участват в съдебна медиация; с измененията в ГПК и Закона за медиацията да се предвижда съответната уредба на задължителната медиация; да са оповестени и изключенията от задължителната медиация; медиацията да се извършва в центровете за медиация към съдилищата и техните териториални поделения; измененията да регламентират организацията и дейността на центровете и статута на техния персонал, за да се осигури унифицираност и на процедурата за избор на медиатори; за целта да се изменят ЗСВ, Правилникът за администрация на съдилищата и Класификаторът на длъжностите в съдебната администрация; да се приемат Наредба за устройство на центровете за медиация към съдилищата и Наредба за подбор и контрол на дейността на медиаторите в центровете за медиация към съдилищата. За срок за изпълнение на реформа №3 е определено четвъртото тримесечие на 2022 г.

Процесът по изготвяне на този стратегически документ – НПВУ е дълъг – първата представена версия е от 2020 г., а година по-късно е публикувана пета версия. Очакванията на Европейските институции са забавянето на процеса по одобрение на НПВУ да не служи за извинение за изместването на времевия график за изпълнение на реформите. Така България се задължава да организира дейността на компетентните органи и заинтересованите лица във връзка с изпълнение на горната мярка от Плана и срокът за това е изключително кратък – за темповете в страната ни.

По повод на осъществяван в същото време под ръководната роля на ВСС проект от Плана с наименование „*Въвеждане на способности за алтернативно разрешаване на спорове (АРС) в съдебната система в България – пилотно въвеждане на задължителна съдебна медиация; доизграждане на мрежата от съдебни центрове във всички окръжни райони на страната; разработване на стратегия за пълноценно използване на други алтернативни способности за разрешаване на спорове*“, при условията на междуинституционално сътрудничество и взаимовръзка, МП и ВСС изготвят проект на ЗИДЗМ.⁷

Тази нова правна уредба, свързана с поетата от страната ни отговорност

---

⁷ Вж. Министерски съвет, портал за обществени консултации, Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за медиацията, достъпен на: <https://www.strategy.bg/PublicConsultations/View.aspx?lang=bg-BG&Id=7136>

за реализиране на задължения, предвидени в Плана, бе обнародвана в ДВ с Указ №23 на Президента на Р България на 02.02.2023 г.⁸

С новата правна регулация се цели да се институционализират усилията за доброволно уреждане на спора, да се преодолее неравномерната натовареност на съдилищата, което да доведе до икономия на ресурси и време, до намаляване на административната тежест на производствата, да се повиши ефективността в сферата на гражданското и търговското правораздаване.

И досега действаща е разпоредба в ГПК, която предвижда като подготовка на делото в закрито заседание: Чл. 140 (3) *Съдът насрочва делото в открито заседание, за което призовава страните, на които връчва препис от определението по ал. 1. Съдът може да съобщи на страните и проекта си за доклад по делото, както и да ги напъти към медиация или друг способ за доброволно уреждане на спора.*“ Това напътствие се използва сякаш формално, без достатъчно активно и редовно разясняване на същността и ползите от препращането. Затова и не беше толкова ефективно. С новата регулация на процедурата се цели именно засилване на активността, по повод разясняване на особеностите на медиацията, за да се даде възможност на всички, които желаят доброволно да опитат да разрешат спора си чрез нея.

Ако до този момент се работеше в посока популяризиране на медиацията, сега вече е приет механизъм, който стимулира реално нейното прилагане като алтернативен метод за разрешаване на спорове, чрез въвеждане на задължение по някои съдебни спорове, за провеждане на „първа среща“ в процедура по медиация, която е с обща продължителност от 1 до 3 часа, след като е образувано съдебно производство и е изтекъл срокът за подаване на отговор на исковата молба – така ищецът получава първоначалната защита, свързана с подаването на исковата молба (спиране на давността, спазване на преклузивни срокове, включително и на сроковете, определени във връзка с допуснатото обезпечение на бъдещ иск); не се нарушават и процесуалните срокове, свързани с преклудирването на права за ответника (срокът за отговор на исковата молба); същевременно към този момент са изложени и първоначалните позиции на страните по спора (в исковата молба и отговора). Ако на този етап от производството се постигне споразумение, ще бъдат спестени допълнителни разноски и време при разглеждане на делото. Съдопроизводствените действия продължават и по времето, в което страните участват в процедурата по медиация – по делото могат да се извършват всички процесуални действия, включително да се събират доказателства. Задължението на страните да участват в първа среща в процедура по медиация е еднократно в производството, като въззивният съд може да ги задължи да участват, само ако първоинстанционният съд не е

⁸ Вж. ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 г. (извънреден), достъпен на: <https://dv.parliament.bg/DVWeb/broeveList.faces>

направил това или медиацията не е проведена, тъй като страните (или някоя от тях) не са изпълнили задължението си да участват в процедурата. Предвиден е стимул за страните да участват в процедурата по медиация – при постигнато споразумение се възстановява по-голямата част от внесената държавна такса (75%), като съдът незабавно (до 1 седмица) одобрява постигнатата спогодба или прекратява делото според съдържанието на споразумението и др.

Един момент с широк обществен отзвук предизвика и динамичен дебат по време на разглеждане и приемането му в пленарната зала на НС. Свързан е с изискванията към медиаторите, които ще осъществяват дейността си в съдебните центрове. Както и по действащия до момента Закон за медиацията, медиатори могат да бъдат пълнолетни лица, които не са лишавани от право да упражняват професия, които са завършили успешно курс на обучение за медиатор, не са осъждани за престъпления от общ характер и които след провеждане на това сертифициращо обучение са вписани в Единния регистър на медиаторите към Министерство на правосъдието. Нашият закон не въвежда до февруари 2023 г. ограничения за образование. С обсъжданите последни промени, изрично за медиаторите към съдебните центрове е предвидено и наличие на юридическо образование. Нека да обърнем внимание на текста от приетия Закон – чл. 20, ал. 1 – *„Медиатор към съдебен център по медиация може да бъде лице с юридическо образование, което отговаря на изискванията на чл. 8, ал. 1 и е преминало допълнителен подбор и специализирано обучение по ред, определен в наредбата, чл. 25а“*.

Следва да се вземе предвид, че макар изложените в хода на дебата в пленарна зала мотиви на депутатите да не бяха в този смисъл и изискването за юридическо образование да беше предложено, но като изрично условие за работа на медиатора към съдебния център, то приетата редакция позволява друго тълкуване, в полза и на медиаторите, които нямат такова. Този текст, наред с текста на чл. 78а ГПК⁹ – за направените разноски и чл. 22, ал. 2 във вр. с чл. 11, ал. 2 ЗМ – кой момент се счита за начало на процедурата, останаха според мен неясни и създаващи двусмислено тълкуване. Очакванията са, че до влизане в сила на законовите изменения – 1 юли 2024 г., законовите текстове ще бъдат прецизирани, за да се внесе нужната яснота и предвидимост в организацията и провеждането на процедурите по предвидения нов законоустановен ред.

Активен дебат в 48-мото НС бе проведен и по отношение на друг поредно важен въпрос. Според една част от народните представители вмененото от съда към страните задължение за участие в първа среща трябва да минава през предвидена санкция при неизпълнение на това задължение. Според други народни представители – през чистата им добросъвестност при вземането на

⁹ Вж. в Граждански процесуален кодекс, доп. ДВ. бр. 66 от 1 август 2023 г., <https://www.justice.government.bg/home/normdoc/2135558368>

решение дали да се изпълни подобно задължение или не.

Така приетата правна регулация – ясна в една част и не толкова в друга, онагледява всъщност идеята за стимулиране на по-широко и по-бързо опознаване на особеностите на медиацията. Следва да отбележим, че само от началото на 2023 г. до момента (20 май 2023 г.) в Единния регистър на медиаторите при Министерство на правосъдието са вписани 334 нови медиатори, като предстои обработка по новоподадени заявления. А за цялата 2022 г. са вписани 240 медиатора.

Този интерес ни задължава да бъдем още по-внимателни при прецизиране на нормативната уредба. Налице са индикации и за слаби места, и за наличие на някои празноти в нея. Това налага инициативи за следващи промени, които да доведат до успешно синхронизиране на законовите правила за ефективното провеждане на тази важна и необходима на обществото ни процедура за алтернативно разрешаване на спорове.

Ние се намираме в епицентъра на същностна промяна на правната уредба на медиацията у нас, извършвана с основната цел да подобри условията и средата за нейното развитие, за възможността тя да бъде разбрана и приета от българското общество, но не и да му бъде наложена.

Работата по темата продължава във всички компетентни и заинтересовани институции. Предстоят още важни дейности и приемането на съществени за развитието на медиацията в България решения. И двете работни групи, сформирани надлежно и към ВСС, и към МП продължават работа и към момента.

Дейността на работната група към ВСС има задача да довърши реформата, като изготви предложенията за изменения в другите поднормативни актове, както е заложено в мярката по Плана. Работата е активна и въпреки че се изостава от определения срок, активният дебат по редица нови за страната ни правни положения налага взимането на възможно най-прецизно обмислени и възможни, спрямо цялостната уредба на процедурата, решения.

За работната група в МП остава нелеката задача да подготви такива допълнения в тематичното законодателство, с които да се синхронизира и осигури баланс на правната регулация на извънсъдебната медиация спрямо приетата регулация за съдебната такава. Правилата за поведение, статусът, правата и задълженията, контролът на медиаторите, на обучителните организации за медиатори, на провежданата процедура в съдебната и извънсъдебна фаза на развитие на спора, единните стандарти за качество на обучение на медиаторите, организирането на общността на медиаторите, за силата на споразуменията, с които евентуално процедурата приключва, заплащането на процедурата, на медиаторите и др. – това са въпроси, които отдавна се дължат на обществото и към разрешението на които професионалната общност е насочила съвсем основателно вниманието си. Изключително важни детайли се изясняват

внимателно, за да може да се осигури ефективност и търсеното на позитивно въздействие на медиацията върху разрешаването на споровете в обществото ни. Те доразвиват правната уредба на медиацията в България по начин, който придава на медиаторите дължимата им се легитимност в професионален, материалноправен и процесуалноправен план, а на медиационна процедура – цялостно регулиран завършен облик. Важно е да се отбележи, че с тях не се променя нищо от вече приетото ново правно положение, утвърдено от 48-мото НС, а само необходимо се допълва законовата уредба.

Предстои необходима промяна и в Наредбата за минималните адвокатски възнаграждения, която да прецизира и да регламентира възнаграждението на адвокатите съобразно участието им в отделните етапи от процедурата по медиация – адвокатът може да участва само на информационна среща, може да се включи само при преговорите или при постигане на споразумение, може дори изобщо да не участва, а само да изготви споразумението и т.н.

Огромна е ролята на институциите и заинтересованите общности за по-активното прилагане на този ефективен алтернативен способ за решаване на спорове. Държавата дължи на обществото ни разясняването на ползите от нейното прилагане. Разбирането на същността ѝ и опознаването на уредбата ѝ ще осигурят доверие и ще разсеят съмненията, свързани с последиците за правната общност. С прилагането на алтернативните способности за решаване на спорове ще се засили доверието на хората в използването на различни възможности за защита на правата и интересите им и ще се увеличат инициативите за тяхното използване.

Предвид изложените характеристики и ползи от прилагането на медиацията е съвсем обяснимо защо Европейският парламент и Съветът на Европейския съюз проявяват последователен и дълготраен интерес към алтернативните способности за разрешаване на спорове и особено към медиацията. Затова нормативната уредба на медиацията в България има наднационална рамка, в съответствие с която продължава процесът по хармонизиране на вътрешното ни законодателство.

НОВОСТИ В ПРАВНАТА УРЕДБА И ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА МЕДИАЦИЯ В ЕС

Юлия Раданова, хоноруван преподавател по Медиация и алтернативно решаване на спорове към Университета за национално и световно стопанство, постдокторант в Университета Миколас Ромерис, Литва и председател на Института по медиация управление на спорове ИМЕУС

Резюме: Директивата за медиацията (2008 г.) задължи държавите членки на Европейския съюз да насърчават използването на медиация чрез мерки по собствено желание. Десетилетие по-късно резултатите от няколко проучвания разкриват, че националните усилия в тази насока в повечето случаи не постигат своя ефект. Като контрапункт на тези резултати се явява Италия, която повече от десетилетие прилага модел на задължителна медиация, която задължава страните в процеса да участват в предварителна информационна среща съвместно със своите адвокати, без това да ги задължава впоследствие да продължат процедурата. Ефектът на подобна правна уредба, ведно с цялостната екосистема на провеждане на медиацията, има за свой резултат поетапното годишно увеличение на постигнатите медиационни споразумения с 13 %. Всичко това е съчетано с годишен ръст от 17 % на провежданите процедури по медиация и има за индиректен резултат спад в броя на гражданските дела с 4 %. Подобна тенденция, съчетана с изричното тълкуване от страна на Съда на Европейския съюз, че задължителната медиация е допустима и не накърнява правото на достъп до правосъдие, стимулира останалите държави членки да преразгледат ролята на държавата в насърчаването на медиацията и да преминат към един или друг модел на задължителна медиация. Настоящият доклад излага становището, че тенденциите за преминаване към един или друг модел на задължителна медиация продължават, макар новостите и измененията в наложилите се модели да са единствено на национално ниво. Установените тенденции за въвеждането на задължителна медиация при семейни спорове може да бъде прието, че е изцяло валидна и за останалите видове конфликти, ясна индикация за която са и част от нововъведените законодателни промени.

Ключови думи: Медиация; Задължителна медиация; Споразумение; Задължителна първа медиационна среща.

LATEST TRENDS IN THE LEGISLATION AND APPLICATION OF MANDATORY MEDIATION IN THE EUROPEAN UNION

Julia Radanova, PhD, part time assist. prof. in the field of Mediation and alternative dispute resolution at the University of National and World Economy, post-doctoral researcher at the Mykolos Romeris University and chairwoman at the Institute for mediation and conflict management

Summary

The Mediation Directive (2008) obliged EU Member States to promote the use of mediation through voluntary measures of their own accord. A decade later, the results of several studies revealed that national efforts in this direction in most cases do not achieve the effect desired. As a counterpoint to these results stands Italy which has applied a model of mandatory mediation for more than 10 years obliging the parties in the process to participate in a preliminary informational meeting together with their lawyers, without coercing them subsequently to continue the procedure. The effect of such legislation, along with the overall ecosystem in which mediation takes place, has resulted in a 13% annual increase in mediation settlement agreements reached. All this is combined with an annual growth of 17% in mediation procedures, and has as an indirect result a decrease in the number of civil cases by 4%. Such a trend, combined with the explicit interpretation by the Court of the European Union that mandatory mediation is admissible in the context of EU law and does not affect the right of access to justice, has stimulated other member states to reconsider the role of the state in promoting mediation and to move towards a peculiar model of compulsory mediation. This report presents the opinion that the trends to move to one or another model of mandatory mediation continue, although the innovations and changes in the imposed models are only at the national level. The established trends for the introduction of mandatory mediation in family disputes can be assumed to be fully valid for other types of disputes as well, a clear indication of which are part of the newly introduced legislative changes.

Key Words: Mediation; Mandatory Mediation; Settlement; Mediation Information and Assessment Meeting

I. Увод

Медиацията е част от европейската политика за сътрудничество по граждански и търговски дела от началото на ХХI век главно като инструмент за подобряване на общия достъп до правосъдие в ежедневието, включително в областта на семейните дела. В синхрон с тази политическа воля бяха приети различни мерки за насърчаване на нови начини за квази-съдебни механизми за уреждане на конфликта. Един такъв пример е Директива 2008/52/ЕО относно някои аспекти на медиацията по граждански и търговски дела („Директивата за медиацията“), която с право може да се смята за основата на разпространението на медиацията в целия Съюз. След приемането на Директивата за медиация Европейският парламент признава в своя резолюция от 12 септември 2017 г. обаче, че основните цели на Директивата за медиация остават далеч от постигнати и че средно медиацията се използва в по-малко от 1% от делата, достигащи до съда, с изключение на Италия. Въз основа на горното Европейският парламент предлага в своята информационна бележка „Постигане на балансирана връзка между медиацията и съдебните процедури“ дава два възможни варианта за подобряване на ситуацията. Единият е пренаписване на член 5.2 от Директивата за медиацията, който предоставя на държавите членки възможността да направят медиацията задължителна, с цел заставянето им да приемат. Предложеното преразглеждане би изисквало от страните да преминат през първа информационна сесия по медиация с медиатор, преди спорът да може да бъде заведен в съдилищата по всички нови граждански и търговски дела, включително определени семейни и трудови спорове, аналогично на разрешението в Италия. Като алтернатива, информационната бележка предлага по-прецизно използване на член 5.2 на Директивата за медиацията, като се изисква от държавите членки да измерват дали са постигнали балансирана връзка между съдебните дела и медиацията, и ако не, да се определи защо не. В контекста на това и като отговор на необходимостта от допълнителни мерки за разгръщането потенциала на медиацията в по-голямата си част държавите членки преминават към един или друг вид задължителна форма на медиация, която е организирана специфично на национално равнище с оглед социо-културните особености на съответната юрисдикция.

II. Произход и първи програми на задължителна съдебна медиация. Видове задължителна съдебна медиация

Идеята за задължителна съдебна медиация не е нова и е обект на размишаване се оценки и становища както от страна на академичната общност, така и от страна на практикуващите юристи. За подобен тип задължителен подход започва да се говори още през 1976 г. от Харвардския професор Франк Сандер по време на известната Конференция в памет на Р. Паунд, декан на Юридиче-

ския факултет на Университета Харвард, посветена на бъдещето развитие на правосъдието.¹ Визията, която проф. Сандер развива по онова време, е свързана с идеята за различните подходи на правораздаване. Тази негова идея той онагледява в метафората за справедливостта като за сграда, в която може да влезеш през много врати, една от които е тази на медиацията. Принципното му разбиране е за нуждата от предварителна оценка относно вида способ за решаване на конфликти, който следва да бъде приложен спрямо конкретен спор без задължителното му отнасяне във всички случаи към съда. Това води след себе си и възникването на течението за т.нар. „приватизиране“ на съдебното правораздаване посредством насочването на усилия съдебната намеса да бъде осъществявана единствено в случаите, когато страните не могат да постигнат извънсъдебно разрешаване.² В контекста на това различните форми на задължителна съдебна медиация условно са разделени на три категории.³

1) Задължителна съдебна медиация като процесуална предпоставка за допустимост на съдебния процес – този вид медиация реално предпоставя воденето на процедура по медиация преди инициране на съдебно производство. Практикуването ѝ предпоставя наличието на законова уредба, конкретизираща исковете, за които провеждането на медиация се явява процесуална предпоставка за допустимост на производството. Този тип задължителна медиация се определя от проф. Сандер като „безусловна“, тъй като не допуска изключения от задължението за водене на процедура по медиация преди инициране на конкретно съдебно производство. Пример за това е италианският модел⁴, който предполага част от делата (като например дела за родителски права, издръжка, застрахователни претенции и т.н.) задължително да бъдат предхождани от първа медиационна информационна среща, в рамките на която да бъде разяснявано на страните същността на процеса и очакванията спрямо тях⁵.

---

¹ **Frank E. A. Sander** The Pound conference: perspectives on justice in the future 65, A. Leo Levin & Russell R. Wheeler eds., 1979)

² **Arlin R. Trush** Public Health and Safety Hazards versus Confidentiality: Expanding the Mediation Door of the Multi-Door Courthouse, 1994 J Dispute Resolution 235, 248-51

³ **Melissa Hanks**. Perspective on mandatory mediation University of New South Wales Law Journal, 35(3), 929-952

⁴ Законов декрет 69/2013 г., с който се приема Закон № 69/2013 г., в който се предвижда безусловна медиация като процесуална предпоставка за инициране на съдебен процес по дела в следните сфери: спорове относно етажна собственост, вещноправни спорове, спорове между съсобственици, спорове относно родителски права, издръжка на непълнолетни и малолетни и правото на личен контакт с родител, вреди в резултат на пътно-транспортни произшествия, медицински деликти, клевети и обиди в пресата, застрахователно-правни спорове, спорове относно действителността, тълкуването или изпълнението на договори с банкови или кредитни институции.

⁵ **Conte, G.** The Italian Way of Mediation, 6 Y.B. Arb. & Mediation 180 (2014).

Разновидност на модела на безусловната съдебна медиация е уредба, която допуска изключения в определени случаи като процедурата по медиация не се провежда поради наличието на пречупстващи я обстоятелства. Примери за подобни изключения са уредени по отношение на казусите относно родителски права и правото на личен контакт в случаите на домашно насилие или на основателни опасения за такова.

2) **Съдебна медиация в изпълнение на разпореждане на съда** – вид задължителна медиация, към която страните преминават по разпореждане на съда в тази насока. При подобна уредба в правомощията на съдията е да задължи страните да участват в процедура по медиация, без това да означава, че те следва да постигнат едно или друго решение. Пример за подобна уредба е чл. 1179 и чл. 1180 на Австралийския граждански кодекс в неговото изменение от 2006 г., приложими и към настоящия момент⁶ и Процесуалните правила за функциониране на Върховния съд на Австралия⁷, както и медиационните програми за препращане във Великобритания. Подобни подходи се определят от проф. Сандер като дискреционни, тъй като предоставят възможност на съдията за широка преценка кога страните следва да бъдат задължени да участват в процедура по медиация.⁸ Принципно този модел на задължителна медиация не е широко разпространен в Европа поради засиления дебат⁹ относно степента, до която би следвало да се приеме, че се нарушава правото на достъп до правосъдие по чл. 6 ЕКПЧ и разширява правомощията на съдиите при липсваща

---

⁶ Разпоредбата на чл. 1179, ал. 1 от Австралийския процесуален закон в превод гласи, че „Съдът може да разпреди дадено производство или определени въпроси от дадено производство да бъдат препратени към медиация или неутрална оценка“. Ал. 3 на същата разпоредба пък указва в директен превод, че „В случай, че съдът разпреди на страните съгласно ал. 1 провеждането на процедура по медиация, медиацията следва да бъде осъществена единствено от посочен от съда медиатор“. Чл. 1180 пък постановява, че „Всяка страна по определено производство или аспект на определено производство, която е била препратена към медиация или неутрална оценка по реда на чл. 1179, има задължение да участва добросъвестно и конструктивно във въпросната медиация или неутрална оценка“.

⁷ McIntosh, M. (2003). „A Step Forward - Mandatory Mediations“ 14 *Australasian Dispute Resolution Journal* 280.

⁸ Frank, E., A. Sander, (2007). Another View of Mandatory Mediation 13(2), *Dispute Resolution Magazine* 16, 16.

⁹ Така например Уокър и Бел в статията си Walker, B., A.S. Bell (2000). Justice according to compulsory mediation: Supreme Court Amendment (Referral of Proceedings) Act 2000 (NSW). *Bar News: Journal of the NSW Bar Association* 2000 (Spring): 7 защитават позицията, че подобно задължение за участие в процедурата по медиация, която изначално следва да е един изцяло доброволен процес, противоречи на принципите на процеса и следва да се тълкува като отказ от правосъдие. Куюк, от своя страна пък, не вижда проблем в това страните да бъдат задължени да участват в медиация поради липсата на последващо задължение за приемане на едно или друго решение (Quek, D. (2010) Mandatory mediation: An oxymoron? Examining the feasibility of implementing a courtmandated mediation program. *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 11: 479

възможност за осъществяването на директен институционален контрол относно начина на упражняване на подобна дискреция.

3) **Квазизадължителни форми на съдебна медиация** – при този модел, макар и незадължителна, медиацията практически се възприема като такава поради факта, че съдебните разноси впоследствие се възлагат на страната, която е препятствала осъществяването ѝ. Пример за подобен подход е уредбата в щата Нов Южен Уелс и Закона за уреждане на граждански спорове от 2011 г. (*Civil Dispute Resolution Act 2011*), съгласно които на страната, която не положи „разумни“ усилия да уреди спора извънсъдебно, се възлага понасянето на всички сторени в процеса разноси. Последното стимулира страните, под угрозата на евентуална негативна финансова тежест да участват в процес по медиация. За периода от приемането ѝ досега обект на дискусия е какво следва да се разбира под „разумни“ усилия, предприети от страните в опит да разрешат спора извънсъдебно. Наложилото се разбиране както сред съдиите, така и сред академичната общност¹⁰ обаче, е, че под „разумни“ следва да бъдат приемани онези добросъвестни действия на страните, обичайни за подобни производства, в които участниците не са отхвърлили вариант на спогодба, която съдържа клаузи, които повтарят в същността си последващо постановеното съдебно решение. *Ergo* като критерий за определяне дали поведението на страната е било разумно или не се възприема самото съдебно решение, постановено впоследствие по казуса, който страните не са решили извънсъдебно, В случай че дискутираните параметрите на това споразумение повторят в по-голямата си част тези на последващото съдебно решение, но страните не са го сключили поради необоснован отказ на една от страните, то подобен отказ следва да бъде квалифициран като „неразумен“ и на основание на което на отказалата страна да се възложат разностите на цялото производство.

Гореизложеното очертава принципните различия между основните видове задължителна съдебна медиация, макар всяка национална правна уредба да включва в себе си нюанси и различия, провокирани от конкретния социо-културен контекст. Предвид това, настоящата статия ще изследва по-задълбочено примери от различните видове задължителни съдебни медиационни процедури, за да открои някои от най-новите решения в областта.

---

¹⁰ Подобно становище се застъпва от Ханкс в статията му Hanks, M. (2012) Perspectives on mandatory mediation. *UNSW Law Journal* 35(3): 929-952, Махони в Mahoney, K. (2014) Mandatory mediation: A positive development in most cases. *Australasian Dispute Resolution Journal* 25(2): 120-130 и Уей в Waye, V. (2016). Mandatory mediation in Australia's civil justice system. *Common Law World Review*, Vol. 45(2-3) 214-235

III. Уредба на задължителната медиация в Европа:

Първите наченки на уредба на АРС в ЕС датират от 2002 г., когато Европейската комисия приема Зелената книга за медиацията, постановяваща, че извънсъдебните способи за намиране на решение способстват за подобряване на достъпа до правосъдие на европейските граждани поради факта, че намаляват обема на дела, същевременно оптимизирайки размера на разноските и времето, за което те следва да бъдат решени.¹¹ Самият документ изрично препраща към задължителната медиация, уточнявайки, че преди приемането ѝ държавите членки следва да направят прецизна преценка за степента, до която подобна система няма да накърнява правото на достъп до правосъдие по реда на чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ). Зелената книга е подложена на засилено обществено обсъждане, видно от представените по нея 160 коментара от различни специалисти от Европа. Това разкрива поляризацията на мнения относно единния подход на уредба на медиацията в отделните държави членки.¹² Подобни разминавания на национално ниво продължават независимо от приетата през 2008 Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 г. относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси („Директива 2008/52/ЕО“), която регулира единствено медиацията по гражданскоправни и търговски спорове с трансграничен елемент и е транспонирана у нас в Закона за медиацията, обн. ДВ. бр. 110 от 17 декември 2004 г., и последно изм. ДВ. бр. 17 от 26 февруари 2019 г. Макар и цел на Директивата да не е пълната хармонизация на националната уредба в сферата, същата предвижда в своя чл. 5, пар. 2, че държавите членки да могат да уреждат задължителна медиация при условие, че това не пречатства достъпа на страните до съд. Цитираната разпоредба оставя отворен начина, по който ще бъде провеждана медиацията, постановявайки, че тя може да бъде осъществявана преди или по време на съдебното производство, като бъде задължителна или регулирана посредством санкции или стимули за страните. От друга страна, последната надгражда постановеното в ал. 1, а именно:

„Съдът, сезиран с делото, може, ако е уместно и като отчита всички обстоятелства по делото, да прикани страните да използват медиация за уреждане на спора. Съдът може също така да прикани страните да присъстват на информационна среща относно използването на медиацията, ако такива срещи се провеждат и са лесно достъпни.“

---

¹¹ European Commission, ‘Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law’ (Report, 19 April 2002) 37 <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf> („Green Paper“).

¹² Peter, F. P. (2009). ‘The European Directive on Commercial Mediation: What it Provides and What it Doesn’t’ Business Conflict Management 1 <<http://www.businessconflictmanagement.com/pdf/BCMpressEUDirective.pdf>>

Това и степената, до която страните следва да бъдат задължени да участват в задължителна медиация, е било предмет на обсъждане и от Съда на Европейския съюз по преюдициално запитване по дело C-492/11 *Giudice di pace di Mercato San Severino* (Италия). В него италианският съд е отправил запитване дали задължението за участие на страните по дадено съдебно производство в предлагаща го процедура по медиация не противоречи на чл. 6 и 13 ЕКПЧ, член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз, Директива 2008/52/ЕО и основния принцип на правото на Съюза на ефективна съдебна защита. Посоченият въпрос е зададен в контекста на действащия към момента на отправянето му в Италия Законодателен указ № 28/2010 и Министерски указ № 180/2010, съгласно които неучастието на страните в подобна процедура може да ангажира отговорността им за понасянето в цялост на сторените по делото съдебни разноски. Фактите, от които произтича преюдициалното запитване, се основават на иска на г-н Di Donna, който предявява срещу дружеството SIMSA иск за обезщетение за вредите, нанесени върху автомобила му от електрокар на това дружество. Ответникът е поискал отлагане на първото съдебно заседание, за да привлече по делото застрахователната си компания, при която има сключена застраховка гражданска отговорност за вредите, нанесени от мотокарите. Редом с това обаче ответникът настоява преди привличането на застрахователната компания по делото да бъде осъществена предвидената в Законодателен указ №28/2010 процедура по задължителна медиация в случаите, когато страна по делото е застраховател. Запитващата юрисдикция решава, че независимо, че застрахователят не е главна страна в процеса, а единствено встъпва като помагач, цялото производство следва да бъде спряно до приключването на процедурата по медиация, като отправя преюдициално запитване доколкото това предвиждане би било в унисон с разпоредбите на ЕС. Независимо че отговорът определено би бил от интерес, Съдът на ЕС не се произнася с решение по преюдициалното запитване поради факта, че междуременно в Италия е постановено Решение №272/2012, с което някои части от Законодателен указ №28/2010 са обявени за противоконституционни, поради което и така постановените въпроси се явяват хипотетични. Заслужава да бъде обърнато внимание обаче именно на повдигнатите от италианския съд въпроси, пряко произтичащи от факта, че в националната правна рамка в страната е въведена задължителна първа информационна медиационна среща, целяща да запознае страните с ползите на процедурата. Първите четири въпроса, отправени към Съда на Европейския съюз, се отнасят до съвместимостта с правото на Съюза на правна уредба, която допуска:

- съдът да прави доказателствени изводи в ущърб на страната, която без основателна причина не е участвала в процедура по задължителна медиация, и да присъжда изцяло сторените от двете страни разноски;

- правомощията на медиатора да прави предложения за помирение между страните, с което италианският модел се отличава от модела на фасилитиращата медиация, застъпен в ЕС, при която медиаторът съдейства единствено в провеждането на качествен диалог между страните;

- срокът, в рамките на който следва да приключи опитът за медиация и доказателствата за нейното провеждане преди възбуждане на съответното съдебно производство.

Независимо, че тези въпроси не са били разрешени по отправеното преюдициално запитване, СЕС има възможност да ангажира становище в последващо постановеното решение по съединени дела *C-317/08*, *C-318/08*, *C-319/08* и *C-320/08 Alassini*. С тях се приема, че задължителната съдебна медиация е допустима при условие че :

- страните не са заставени да сключат последващо споразумение по казуса си;
- това не забавя съществено предявяването на иска по съдебен ред;
- погасителната давност не тече за времето на процедурата по медиация; и
- воденето на медиацията не причинява разходи или причинява незначителни такива за страните.

Посочените характеристики могат да бъдат поставени в основата и на цялостното определение за задължителна съдебна медиация, като причислят подобно разбиране на ниво ЕС към първата очертана категория на медиационни процеси, а именно: **съдебната медиация като процесуална предпоставка за допустимост на съдебния процес**. Последното утвърждава и разбирането на СЕС, че приемането на задължителна форма на медиация по никакъв начин не компрометира правото на съдебна защита по чл. 6 от ЕСПЧ.¹³

Разграничение от това разбиране още преди да напусне ЕС прави Великобритания в набралото популярност съдебно решение по делото *Halsey v Milton Keynes General NHS Trust [2004] 4 All ER 920* („Halsey“). Решението е интересно с това, че макар да отрича възможността страните да бъдат задължени от съда да медиират казуса си, възлага сторените съдебни разноски на страната, която неоснователно е отказала да участва в процеса. Лорд Дисон (съдията, постановил въпросното решение) обосновава това с аргумента, че процедурата по медиация може да благоприятства страните като оптимизира съдебните им разноски, предоставяйки им спектър от възможности, каквито съдът не може да предостави и позволявайки чрез това да се увеличи удовлетвореността им от потенциално решение по казуса. Самото решение е значимо и с това, че установява на ниво съдебна практика във Великобритания списък с критерии, на база на които да се определи в кои случаи може да бъде прието, че една страна отказва необосновано да встъпи в процеса по медиация. Те са:

¹³ **De Berti**, G. ECJ Finds Italian Rules on Mandatory Mediation Consistent with EU Law (29 April 2010) International Law Office <<http://www.internationallawoffice.com/Newsletters>>.

- Естеството на спора;
- Приложимата материалноправна уредба и степента на еднозначност на приложението ѝ спрямо фактите;
- Степента, до която други АРС подходи са били използвани в случая;
- Пропорционалност на разносните за провеждане на процедура по медиация спрямо цената на иска;
- Нуждата от намиране на бързо решение поне за една от страните; и
- Шансовете за успех на съдебния процес за страната, отказала сключването на споразумение.

Паралелно с това обаче съдебното решение заключава, че упражняването на съдебното правомощие страните да бъдат насочени към медиация въпреки тяхното нежелание за такава, би довело до неприемлива преграда към достъпа до съд, позовавайки се на Бялата книга за медиация на Великобритания от 1999 г. в свое издание от 2003 г., в която се акцентира върху доброволността на процеса. Нещо повече, съдебният състав изрично постановява, че дори и да бъде прието, че съдебните правомощия включват дискрецията да насочват страните към медиация, съдебният състав *„се затруднява да предложи обстоятелствата, при които би счел това за подходящо“*. Подобен подход е посрещнат полюсно, включително и сред Великобританските съдии. Така например Гавин Лайтман, съдия от Върховния съд на Великобритания, споделя, че *„изглежда, че съдът не е запознат с процедурата по медиация, обръквайки медиацията с арбитраж или друг вид подход, който трайно препяства страните от продължаване на съдебния процес впоследствие, в случай че не постигнат последващо решение. Всеки разумен човек следва да бъде обезпокоен от препяствието, поставено пред развитието на медиацията“*.¹⁴ Сходна визия се споделя от Миряна Нежич¹⁵, която пише, че адвокатската гилдия на Великобритания не е доволна от нежеланието на съдиите да прегърнат процедурата по медиация.

В отговор на развитието във Великобритания обаче се поставя принципният въпрос какво всъщност следва да бъде съдържанието на правото на достъп до правосъдие и изключва ли то минималното отлагане на момента на инициране на съдебния процес в опит за постигане на извънсъдебно решение? Този въпрос може да бъде разгледан през призмата на решенията на ЕСПЧ, с които преди приемането на задължителната съдебна медиация Италия бива традиционно установено, че нарушава чл. 6 ЕСПЧ¹⁶ поради прекомерната продължителност на процеса. Макар да липсва пряка причинно-следствена връзка

¹⁴ **Lightman, G.** ‚Breaking Down the Barriers‘, The Times (online), 31 July 2007 <<http://www.thetimes.co.uk/tto/law/article2209965.ece>>.

¹⁵ **Nesic, M.** (2001). Mediation - On the Rise in the United Kingdom? 13(2) Bond Law Review 20

¹⁶ *AP v Italy* (35265/97) [1999] ECHR 61 and *Ferrari v Italy* (33440/96) [1999] ECHR 64 (‚Ferrari‘)

между приемането на задължителната медиация и намаляването на броя осъдителни решения на това основание, застъпваме разбирането, че подобна закономерност е налице. *Per argumentum a contrario* наличието на задължителна съдебна медиация, предприето като мярка за преодоляване на забавеното прavorаздаване, следва да бъде прието, че съставлява допустимо ограничение на правото на достъп до правосъдие, което не съставлява нарушение по смисъла на чл. 6 ЕКПЧ. Интерес в тази насока представлява фактът, че първи форми на задължителна медиация в Италия в производствата по потребителски, трудови и спорове между възложител и изпълнител се приемат още през 1998 г.¹⁷ Впоследствие през 2003 г. със Законодателен декрет 5/2003 е въведена отмяната на всички държавни такси по търговските дела, завършващи със споразумение, и е задължение за спиране на производството във всички случаи, когато се провежда медиация. Макар и въпросното законодателно изменение да се оценява от доктрината като стъпка в правилната посока¹⁸, същото няма за свой резултат действителното повишаване на броя на споразумения, който съгласно проучване, осъществено през 2010 г.¹⁹, остава едва 0.1 % от всички дела. Именно това води и до последвалите законодателни изменения от 2009 г., съгласно които парламентът делегира на правителството правомощията да доразвива начина, по който процедурата по медиация се имплементира в страната. В резултат на това се създава правна рамка, съгласно която адвокатите биват задължени да информират своите клиенти в писмен вид за възможността за решаване на спора посредством медиация²⁰, а разноските от съдебното производство – възлагани на страната, която необосновано не е приела да участва в процедура по медиация. Правителството предприема тези промени с мотив да се разтовари съдебната система с поне 1 милион съдебни дела. През април 2010 г. Италия уведомява ЕК за осъществените промени, които надграждат минимума, заложен в Директивата, и предвижда задължителна медиация в спорове за недвижими имоти, застрахователни казуси, кредити, делби, семейно-правни и наследствени въпроси, наеми, съседски спорове, заеми за послужване, медицински деликт, деликти в пътно или морско транспортни произшествия, клевети и обиди в медийното пространство, предвиждайки процедурата незадължителна за останалите видове конфликти. Едно от съображенията, които биват широко обсъждани в Италия в резултат на приемането на задължителната медиация, е

¹⁷ De Palo, G., P. Bernadini, Luigi. Cominelli. (2003) Mediation in Italy: the Legislative Debate and the Future.

¹⁸ De Palo, G., P. Bernadini, Luigi. Cominelli. (2003) Mediation in Italy: the Legislative Debate and the Future.

¹⁹ Gabellini, R. (2010). The Italian Mediation Law Reform, 12(3) ADR Bulletin 64, 64.

²⁰ De Berti, G. „New Law on Implementing EU Mediation Directive“ <http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Detail.aspx?g=863009185-f033-4c35-84ab-ff755e39ae83&redir=1> (посетен на 11.07.2022 г.)

фактът на липсващо финансиране на съдебните центрове по медиация, съчетано с постановяването на ниски минимални възнаграждения за медиаторите (40 евро за спор с материален интерес до 1000 евро), което се възприема, че може да дискредитира качеството на предлаганата услуга. Паралелно с това, практическа честа спънка, срещана в страната след приемането на задължителния модел на медиация, е фактът, че случаите биват насочени към медиационен център, който по свое усмотрение определя медиатор, без да се съобразява с предпочитанията на страните. Това има отношение към принципа на доброволност на процеса, който освен участие на страните в процедурата по същество, включва още и тяхната дискреция да определят водещия медиатор, неговата експертиза и типа процедура с оглед спецификата на спора. Първоначалните негативни реакции на адвокатите в Италия относно задължителния модел на процедурата по медиация ясно сочат, че обществените нагласи не са насочени в търсенето на извънсъдебни решения и недопускане на ескалация на конфликта.²¹ Независимо от това обаче, едва две години след преминаването към модела на задължителна процедура по медиация, изследване показва промяна в тези нагласи и все по-положително възприемане на новия дискурс, редом със засилено предоставяне на обучителни услуги за подобряване нивото на предоставяните процедури по медиация.²² Интересна паралелна тенденция, която се развива на фона на приемането на задължителната медиация, е намаляването на осъдителните решения на ЕСПЧ спрямо Италия за забавено правосъдие. Така от 93 установени случая на нарушение на чл. 6 ЕКПЧ само през 2003 г. бройката спада на 17 през 2004 г. и едва 3 през 2005 г., след което от 2007 г. до 2011 г. изцяло липсват осъдителни решения спрямо страната²³ за забавено правосъдие. Тези две паралелни явления кумулативно изграждат хипотезата ни, че по-широкото разпространение на медиацията има за свой косвен благоприятен ефект намаляването на броя на съдебните производства, а оттам – и презумптивното по-високо качество на постановените съдебни актове, които биват постановявани в оптимално кратки срокове. Към това следва да се добавят и последните изменения на правната уредба в Италия, които разширяват допълнително конфликтите, подлежащи на задължителна медиация, посредством добавянето към тях на спорове относно вещни права, право на ползване, делба, наследства и завещания, имуществени спорове в семейството, спорове на ЕС, търговски договори, договори за наем, лизингови договори, отговорност за медицинска грешка, обиди и клевета, застрахователни, банкови и финансови договори, всички спорове, свързани с Covid-19, франчайзинг

²¹ Colvin, A. (2010). The New Mediation in Italy, 76 Arbitration 739, 742

²² De Berti, G. (2012). Mandatory Mediation: The Italian Experience, Two Years On (June 7 2012) International Law Office <<http://www.internationallawoffice.com/>>.

²³ <<http://hudoc.echr.coe.int/>>

договори, договори за предоставяне на професионални услуги. Редом с това се предоставят и допълнителни стимули за участието на страните в процедурата по медиация посредством покриването на медиационни такси и разходи на адвокати до € 600 възстановяване на съдебните такси в пълен размер, ако делото е висящо в съда и увеличаване на възможните санкции за поканените страни (особено големи компании), които не са присъствали лично на първата среща без уважителни причини. Към тях следва да бъдат прибавени и изменения относно увеличени брой часове за сертифициращо медиационно обучение, добавянето на още критерии за атестация на медиационните центрове и въвеждане на броя на препратените дела към процедура по медиация като критерий при атестацията на съдиите. Всичко това, съчетано с подкрепата от страна на СЕС, засвидетелствано в решението по делото *Alassini*²⁴, обосновава извода, че аргументът, че задължителните модели на съдебна медиация като предпоставка за допустимост на процеса са в унисон с правото на достъп до ефективно правосъдие, и макар и да може да се приеме, че ограничават упражняването на последното, това е пропорционално на легитимната цел, която преследват – а именно да обезпечат една добре функционираща съдебна власт, предоставяща качествени съдебни актове.

IV. Заключение

Следва да бъде направено заключението, че задължителната медиация има своето място като част от националните законодателства на държавите членки на ЕС в изпълнение на задълженията, произтичащи от Директивата за медиацията. В контекста на това могат да бъдат проследени все повече нормативни решения, постановяващи на национална база преминаването към един или друг модел на задължителна медиация. Всичко това се явява новост за цялостното развитие на сферата на АРС, която авторът счита, че следва да бъде подкрепена и продължена. Всичко това обаче следва да бъде обсъждано в контекста на осигурен контрол върху качеството и последващата квалификация на работещите медиатори в сферата и на осигуряването на правна помощ за участие на адвокати в процедурата по медиация в случай на наличието на предпоставките за това.

---

²⁴ *Cases, J. C-317/08 to C-320/08* (2010)

ЛИТЕРАТУРА

1. **Frank, E., A. Sander** (1979). *The Pound conference: perspectives on justice in the future* 65, A. Leo Levin & Russell (R. Wheeler Eds.)
2. **Trush, A. R.** (1994). *Public Health and Safety Hazards versus Confidentiality: Expanding the Mediation Door of the Multi-Door Courthouse*, *Dispute Resolution*, 235, 248-251.
3. **Alexander, N.** (2006). *Global trends in mediation: riding the third wave*, Kluwer Law International 2nd Ed.
4. **Hanks. M.** Perspective on mandatory mediation, *University of New South Wales Law Journal*, 35(3), 929-952.
5. **McIntosh, M.** (2003). A Step Forward – Mandatory Mediations, *Australasian Dispute Resolution Journal*, 14, 280.
6. **Sander, F. E.** (2007). A Another View of Mandatory Mediation, 13(2) *Dispute Resolution Magazine*, 16, 16.
7. European Commission, *Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial Law* (Report, 19 April 2002) 37 < http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0196en01.pdf> („Green Paper“).
8. **Phillips, P. F.** (2009). *The European Directive on Commercial Mediation: What it Provides and What it Doesn't* Business Conflict Management, 1
9. <<http://www.businessconflictmanagement.com/pdf/BCMpressEUDirective.pdf>>.
10. **De Berti, G.** *ECJ Finds Italian Rules on Mandatory Mediation Consistent with EU Law* (29 April 2010) International Law Office <<http://www.internationallawoffice.com/Newsletters>>.
11. **Lightman, G.** *Breaking Down the Barriers*, *The Times* (online), 31 July 2007 <<http://www.thetimes.co.uk/tto/law/article2209965.ece>>.
12. **Nesic, M.** (2001). *Mediation - On the Rise in the United Kingdom?* 13(2) *Bond Law Review* 20
13. **De Palo, G., P. Bernadini, L. Cominelli.** (2003) , *Mediation in Italy: the Legislative Debate and the Future*”
14. **Gabellini, R.** (2010). The Italian Mediation Law Reform, *ADR Bulletin*, 12(3), 64, 64.
15. **DeBerti, G.** *New Law on Implementing EU Mediation Directive* <http://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Detail.aspx?g=863009185-f033-4c35-84ab-ff755e39ae83&redir=1> (посетен на 11.07.2022 г.)
16. **Colvin, A.** (2010). *The New Mediation in Italy* 76, *Arbitration*, 739, 742.
16. **De Berti, G.** (2012). *Mandatory Mediation: The Italian Experience, Two Years On* (June 7 2012) International Law Office <<http://www.internationallawoffice.com/>>.

17. **Giuseppe De Palo and Leonardo D’Urso**, *Explosion or Bust? Italy’s New Mediation Model Targets Backlogs to ‘Eliminate’ One Million Disputes, Annually* (2010) 28 *Alternatives to the High Cost of a Litigation*
18. Sharon Press, *Introduction to mediation*, Alternative Dispute Resolution in Florida, § 1.1., § 1.3., at 1-4 (Continuing Legal Education Community of the Florida Bar ed., 2d ed. 1995)
19. **Kimberlee K. Kovach** “*Mediation: principles and practice*” 18 (1994)
20. **Jay Folberg, Ann L. Milne and Peter Salem** “*Historical context for court-connected mandatory family mediation*”, Isolina Richi 2004
21. **Rimelspach, R. L.** “*Mediating Family Disputes in a World with Domestic Violence: How to Devise a Safe and Effective Court Connected Mediation Program.*” *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 2001, 17(1), 95–111
22. **Mills, L.** *Insult to Injury: Rethinking our Responses to Intimate Abuse*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2003.
23. **Ver Steegh, N.** “Yes, No, and Maybe: Informed Decision Making About Divorce Mediation in the Presence of Domestic Violence.” *William and Mary Journal of Women and the Law*, 2003, 9, 145
24. NADRAC, *The Resolve to Resolve - Embracing ADR to Improve Access to Justice in the Federal Jurisdiction: A Report to the Attorney-General* (Report, Commonwealth of Australia, September 2009) 24 [2.16] <<http://www.nadrac.gov.au/publications/PublicationsA-Z/Pages/default.aspx>> (‘The Resolve to Resolve’)
25. **Micheline Dewdney**, *The Partial Loss of Voluntariness and Confidentiality in Mediation* (2009) 20 *Australasian Dispute Resolution Journal* 17, 17-18;
26. **Jacqueline Nolan-Haley**, *Mediation Exceptionality* (2009) 78 *Fordham Law Review* 1247, 1247
27. **Dorcac Quek**, *Mandatory Mediation: An Oxymoron? Examining the Feasibility of Implementing a Court-Mandated Mediation Program* (2010) 11 *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 479,485-7.
28. **Jacqueline Nolan-Haley**, *Mediation Exceptionality* (2009) 78 *Fordham Law Review* 1247, 1247
29. **Dorcac Quek**, *Mandatory Mediation: An Oxymoron? Examining the Feasibility of Implementing a Court-Mandated Mediation Program* (2010) 11 *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 483.
30. **Nancy A. Welsh**, *Mandatory Mediation and Its Variations*, 108 (Susan D. Franck & Anna Joubin-Bret eds., 2011).
31. United Nations Development Programme, *Programming for Justice Access for all: A practitioner’s guide to human rights based approach to access to justice* (2005)
32. **H Genn** “*What is civil justice for? Reform ADR, and access to justice*” (2012) 24 *Yale Journal of Law and the Humanities* 397
33. N.T. (von) Gunner , *Handbuch des deutschen gemeinen Prozesses* , 4 Vols., Erlangen : Palm , 1801 – 1803.

34. **Richard Abel**, *Big Lies and Small Steps: A Critique of Deborah Rhode's Too Much Law, Too Little Justice: Too Much Rhetoric, Too Little Reform*, II GEO. J. Legal Ethics 1019, 1023 (1998).
35. **Robert Rubinson**, A Theory of Access to Justice, 29 J. LEGAL PROF. 89 (2004-2005)
36. **C.H. van Rhee** 'Mandatory Mediation before Litigation in Civil and Commercial Matters: A European Perspective' 2021 4(12) Access to Justice in Eastern Europe 7–24. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.4-a000082>

МЕДИАЦИЈАТА В СЪРБИЈА

**Милена Тадирович, дипломиран дефектолог,
специалист по медиация**

Белград, +381652882744; mtadirovic@medijacija.rs

Резюме: Правната рамка на медиацията в Сърбия се създава през 2005 г. Медиацията в Сърбия има бурно развитие, с възходи и падения. Ситуацията в страните от региона е подобна.

Може да се каже, че освен недостатъци, медиацията имаше и своите неоспорими резултати. Създаде се положителен опит и се реализираха голям брой модули за медиация, внедрени на практика чрез проекти и подкрепа от чуждестранни донори.

Проектът на GTZ „Трансформация на конфликти и овластяване на младите хора“, който се изпълнява у нас от 2002 година, въведе ново измерение в овластяването на младите хора в общността в областта на превенцията и разрешаването на конфликти, които съществуват или могат да възникнат. Като партньор на проекта на GTZ, Центърът за конструктивно разрешаване на конфликти – Сърбия, чрез сътрудничество създаде програма за т. нар. приобщаваща медиация, първата по рода си в региона. Тази програма, създадена от Милена Тадирович, като съвместно неформално обучение на млади хора от редовни и от специализирани училища, се признава за *pr(a)vi korak* (първа положителна стъпка) към бъдещо формално образование, защото освен това към образование за превенция и разрешаване на конфликти чрез социално взаимодействие подготвя млади хора със и без затруднения в развитието си за съвместен живот и работа.

Но въпреки съществуващите законови основания за прилагане на медиацията, подкрепата на множество международни и местни организации, създаването на центрове за медиация, предаването на опит, примерите за добри практики, към приемането на новия закон нямаше адекватни, подходящи и насърчаващи от страна на държавата действия, което пряко повлия върху броя на делата, препратени за медиация в Сърбия, който е недостатъчен. Вярваме, че ролята на държавата в насърчаването и подпомагането на развитието на системата за медиация в Сърбия е от решаващо значение и от бъдещите държавни усилия ще зависят по-нататъшното развитие и прилагането на проекта в Сърбия.

Ключови думи: включване; медиация; модули; Сърбия.

Summary: *Precisely, since 2005, when mediation for the first time in Serbia entered the legal framework, until today, the development and application of mediation in our country, in order to improve, has had turbulent development, ups and downs, which, more often, lost the quality and intensity of application, than achieved its goal. The situation in the countries in the region is similar, so the countries in the region that have started implementing mediation before us, and even those that were late for Serbia, are far ahead today in terms of legal frameworks.*

However, each of these stages of turbulent development and application of mediation in Serbia, in addition to its shortcomings, had undeniable results. What makes Serbia stand out is certainly a great experience, a large number of mediation modules implemented in practice through projects and support from foreign donors.

GTZ's project Conflict Transformation and Youth Empowerment, which has been implemented in our country since 2002, has introduced a new dimension in empowering young people in the community in the field of prevention and resolution of conflicts that exist or that may arise. As a partner of GTZ's project, the Center for Constructive Conflict Resolution, Serbia, through cooperation has created the program of the so-called inclusive mediation, the first of its kind in the region. This program, authored by Milena Tadirović, as a joint, non-formal education of young people from regular and special schools, is recognized as a pr(a)vi korak (first-right step) towards future, formal education, because in addition to education for the prevention and resolution of conflicts, through social interaction, it prepares young people with and without developmental difficulties for living and working together.

However, despite the existence of lawful grounds for the application of mediation, support of numerous international and domestic organizations and the establishment of centers for mediation, transfer of experiences, examples of good practice, adoption of the new Law, there was no adequate and appropriate promotion by the state, which directly influenced that the number of cases for mediation in Serbia is insufficient. We believe that the role of the state in promoting and supporting the development of the mediation system in Serbia is crucial and its future efforts will depend on its further implementation and application in Serbia.

Keywords: *Inclusive; Mediation; Modules; Serbia; Development*

Развитие на медиацията в Сърбия

От 2005 година, когато е изградена законовата рамка на медиацията в Сърбия, до днес прилагането ѝ в нашата страна имаше турболентно развитие, с многобройни възходи и спадове, поради което по-често губеше качеството и интензивността на прилагане, отколкото постигаше целта си. Ситуацията в страните от региона е сходна, така че държавите, които преди нас започнаха прилагането на медиацията, и дори тези, които се забавиха след Сърбия, днес са далеч по-напред по въпроса за развитието на законовите рамки. Но това, с което Сърбия се отличава, е големият опит, многото медиационни модули, въведени в практиката чрез проекти и подкрепа от чуждестранни дарители.

Ще посоча като пример факта, че правителството на Черна гора през 2008 година учреди Център за посредничество по примера на Центъра за медиация в Сърбия (учреден през 2006 година от правителството на Сърбия, Народната Банка на Сърбия и Камарата на адвокатите), който със своите 18 отдела в страната престана да съществува в момента, когато Черна гора прие нов Закон за посредничеството, който предвижда задължителна медиация, съответно информизиране на страните за процедурата преди откриване на съдебно производство, с което трайно се решава проблемът с информизираността на гражданите за тази процедура.¹

Обаче всеки от тези етапи на турболентно развитие и прилагане на медиацията в Сърбия наред с недостатъците си имаше и безспорни резултати. Така например последната промяна и приемането на новия Закон в Сърбия² донесе положително развитие, като най-значимо е постигнатото споразумение в процеса на медиация да има изпълнителен титул, с което се решава въпросът за неговата изпълнимост.

Това, с което Сърбия естествено се отличава, е големият опит, многото медиационни модули, въведени в практиката чрез проекти и с подкрепа от чуждестранни дарители.

Още през 2000 година медиацията получи значимото си място в Сърбия чрез проекти, като паралелно се развиваше към съдилищата чрез училищното обучение (медиацията между връстници и приобщаващата медиация), както и в местните общности.

От 2002 година с подкрепата на UNICEF Министерството на правосъдието започна развитието и въвеждането на медиацията между жертви и престъпници чрез насърчаване на концепцията за възстановително правосъдие.

---

¹ Съдът няма да насочи страните към среща с посредник, ако страните представят доказателство, че са опитали да решат спора с посредничество или по друг мирен начин преди започването на съдебното производство (Чл. 27А от Закона за посредничеството CG(SI.RCG 29/12).

² Закон за посредничество и разрешаване на спорове 55/2014.

През същия период в рамките на реформата на съдебната система медиацията се разпознава като възможност за намаляване на натрупания брой дела в съдилищата и по този начин се увеличава ефективността на работата на съдилищата. Това развитие на медиацията доведе до приемането на първия Закон за медиацията в Сърбия през 2005 година.

С подкрепата на Международната финансова корпорация IFC бяха отворени отдели за медиация в съдилищата в Сърбия, а през 2006 бе учреден и Републиканският център за медиация от Правителството на Република Сърбия, Народната банка на Сърбия, Камарата на адвокатите в Белград и Центъра за правата на детето. Центърът за медиация със своите осемнадесет отделения в различни градове в Сърбия е учреден с цел предоставяне на услуги за медиация, организиране на обучения и професионални срещи, както и за насърчаване на медиацията. По неизвестни до момента причини Министерството на правосъдието през 2013 година спря финансирането на Републиканския център, след което той престана да работи.³

От 2005 година ненасилственият подход към конфликтите чрез проекта на Германската правителствена агенция за техническо сътрудничество (GTZ STUE– днес GIZ) намира своето място в системата на образованието и програмите за училищна медиация, съответно медиация между връстници и приобщаваща медиация⁴, които стават съставна част от възпитателния процес в много училища в Сърбия.

Новият (втори) Закон за медиацията в Сърбия (Закон за посредничеството и разрешаването на спорове) през 2014 година внесе новости, като например:

- Възможността Споразумението от медиацията да бъде изпълнителен документ;
- предписание за обучението и условията за провеждане му;
- изисквания към медиаторите, лиценз и подновяване на същия, но не осигурява условия за провеждане на обучения.

---

³ Не мога да Ви дам отговор на въпроса за причините за закриване на Центъра за медиация, тъй като никой в Сърбия не го знае, като това включва работещите в центъра, компетентното министерство и над 700 медиатори от Единния списък на Центъра. Имаше много изявления за пресата от страна на отделни личности като „висока тарифа“, „лоши резултати“ и т.н.) нищо, което не би могло да се реши с промяна на управлението. Досега не сме научили нито една достатъчно добра причина, която би оправдала спирането на работата на обществена институция с 18 отдела и 6 години опит, с прекратяване на финансирането и принудително изселване. Възниква въпросът: Къде е имуществото от 18-те отдела на Центъра? Кой има правото да „занули“ шестгодишната работа на над 700 медиатори, работата на обществена институция, чийто мажоритарен учредител е Правителството на РС, и след две години да „въведе медиацията“ в Сърбия? Мисля, че всички ще почакаме още известно време, преди да получим истинските отговори на тези въпроси.

⁴ Повече за Приобщаващата медиация можете да намерите по-долу в текста.

С приемането на новия Закон в Сърбия (Закон за посредничество и разрешаване на спорове 55/2014) медиацията е „пусната в частния сектор“, като изоставя определянето на стандарт (по отношение на пространствените и индивидуалните компетенции) за самостоятелна практика (създадени преди това от Републиканския Център за медиация).

Със сигурност една от най-големите и важни новости, които внася Законът от 2014 година, е възможността Споразумението, постигнато в процедурата по посредничество, да има изпълнителен характер.

Ако погледнем в процентно отношение откритите процедури за медиация, над 90% от споровете се решават в процедурата по медиация. Но това са страни в спорове, които са запознати, че срещу формалното, бавно и скъпо съдебно производство посредничеството, като доброволна и поверителна процедура, дава възможност за бързо и ефективно решаване на спора и създаване на споразумение. За съжаление такива в Сърбия са много малко.

Това отношение е резултат от лоша информираност, слабо рекламиране към клиентите, както и незаинтересованост и/или липса на готовност у страните (когато са юридически лица) да променят стандартните процедури и т. нар. „отгъпкани пътеки“ и да въведат в работата си по-ефективни и много по-благоприятни начини за разрешаване на спорни ситуации и предотвратяване на по-голям брой съдебни дела.⁵

За разрешаването на стопански спорове конфиденциалността на медиацията е нейното най-голямо предимство по отношение на съдебното производство. В света на бизнеса, освен резултата от спора, естествено най-важно е той да не стане източник на негативна публичност. Бързината при разрешаването на споровете е следващото предимство на тази процедура. Съгласно Закона медиацията може да продължи до 60 дни, но на практика основно се решава в по-кратки срокове.

Успеваемостта на медиацията със сигурност се крие в нейната ориентация към интересите – вместо да определя правата, тя се занимава с определяне на интересите на страните в спора. Идеята на медиацията е страните сами да стигнат до решение, което в най-голяма степен ги устройва (разрешаването на спора е в техните ръце), но не в смисъла на пълно удовлетворяване на исканията на една от страните, а в смисъла на откриването на приемливо и за двете страни решение.

Именно поради това тази процедура в еднаква степен отговаря на интересите на страните, които желаят спорът да се разреши по мирен път, без медиен шум и с възможно най-малко разходи и за страната, която без плащане на раз-

---

⁵ Често решението на упълномощените лица се основава на „случайното“ приемане на мнението на наетото/ангажираното лице за решаване на юридически въпроси, което няма интерес от бързото решаване на споровете и намаляването на финансовите разходи за него.

ходи по процедурата желае да удовлетвори интересите си. В интерес на страните освен посоченото вече избягване на негативен маркетинг, спестяване на време и разходи, разбира се, е и това, че медиацията допринася за предотвратяване на бъдещи спорове, като се има предвид, че дава възможност за прецизен преглед на „слабите звена“ и елементите, които дават повод за възникване на спорове (например определени неясноти в договора), с премахването на откритите причини за бъдещи спорове.

Процентът на разрешаване на спорове чрез медиация се обуславя от намесата на държавата и нейния ангажимент да се облекчи правосъдието и насочването на гражданите към по-евтино и по-бързо разрешаване на споровете. За съжаление адекватната намеса на държавата изостава вече с десетилетия. Медиацията в Сърбия обаче няма време да работи за повишаване на осведомеността. То вече отмина. Сега е необходима спешна и конкретна реакция и взаимодействие с държавата, което би дало желаните резултати. А нашата държава умее това. Да си припомним колко бързо научихме кои са нотариусите или съдебните изпълнители.

Центърът за конструктивно разрешаване на конфликти като част от пътя на развитие на медиацията в Сърбия⁶

Благодарение на изключителния ентузиазъм на професионалистите, които през изминалите десетилетия работиха за прокламирането на основните човешки права и правата на децата с нарушения в развитието, както и за лобиянето за модела на медиация и за приобщаване, през 2006 година е учреден Центърът за конструктивно разрешаване на конфликти в Сърбия. Организацията се основава на дългогодишния опит на експертите, които работиха за насърчаването и внедряването ѝ дълги години.

През изминалите 17 години, както и все още, центърът е начело в развитието на медиацията в Сърбия. Подкрепян е от GTZ-GIC, много посолства, Световната банка (IFC), Министерството на просветата, Министерството на правосъдието, Републиканския център за медиация и др. Започна своя възход с медиацията между връстници, а получи популярност в региона с приобщаващата медиация.

Значението на подкрепата за страните и медиаторите в процеса на координиране, насрочване и провеждане на медиацията е най-добре познато на медиаторите, които са получавали такава от някогашния (държавен) Център за медиация. Тъй като е с доказано значение и безспорно е необходима, с прекратяването на работата на Центъра за медиация възникна нуждата нашият Център за конструктивно разрешаване на спорове (учреден през 2006) да изостави

---

⁶ www.medijacija.rs

някои от тогавашните проекти и да насочи дейността си към подкрепата на тогавашните медиатори от Центъра. С влизането в сила на закона нашата роля се разшири с още една дейност на бившия център – обучение на посредници в съответствие с новия закон и разпоредбите на надлежното министерство.

В Центъра за конструктивно разрешаване на спорове в Сърбия участват като членове голям брой лицензирани медиатори, международни експерти с различен профил: психолози, педагози, дефектолози, специализирани педагози, социални работници, журналисти, юристи, редактори на учебници за деца с нарушения в развитието, приобщаващи учители, инженери с различен профил, семейни медиатори, медиатори за училищна медиация и за медиация на младежи с нарушения в развитието, обучаващи в неформалното образование, ненасилствената комуникация, познавателното, социалното и емоционалното развитие на младежите, както и експерти от много други области. Тези експерти се включват със своите знания ежедневно в осъществяването на проектните дейности, а с това организацията постига максимален професионализъм в работата си.

Целта на *Центъра* е да работи за предотвратяване на конфликти, интервенции и ситуационни сблъсъци, за отстояването на гражданските и социалните права, насърчаване на взаимната комуникация, доверие, разбиране и солидарност, защита на равни социално-икономически права, работа за ненасилствено, толерантно и отговорно общество и комуникация, с цел защита на основните човешки права и свободи, събиране, предоставяне и разпространение на информация и програми за обучение, свързани с благосъстоянието на различни обществени групи (преди всичко благосъстоянието на децата и младежите с нарушения в развитието).

С разрешението на Министерството на правосъдието на Република Сърбия Центърът провежда:

- Основно обучение за посредници/медиатори⁷
- Седем специализирани обучения⁸, като професионално усъвършенстване на медиаторите, по собствени лицензирани методологии:

1. Посредничество в стопански спорове;
2. Посредничество при разрешаване на спорове в областта на банковите услуги, лизинга и застраховането;
3. Посредничество при разрешаване на потребителски спорове и спорове в туризма;

---

⁷ Обучението се реализира съгласно Правилника за програмата за Основно обучение на посредници/медиатори (146/2014), а след Решение от компетентното Министерство (№740-09-00366/2015-22, от 26.05.2015 година) представлява едно от условията за получаване на Лиценз за посредничество и вписване в Регистъра на медиаторите (посредниците).

⁸ С Решение №740-09-00366/2015-22 от 10.07.2015 ЦЕНТЪРЪТ е получил одобрение за програмата и разрешение да провежда специализирано обучение за посредници/медиатори при решаване на спорове

4. Медиация в производства по несъстоятелност/фалит;
5. Обучение за обучаващи в основно образование за посредници I и II;
6. Семейна медиация;
7. Медиация в конфликти на обществени личности.

Освен споменатите обучения Центърът е автор и на следните модули:

- „Медиация между връстници за ученици с нарушение в развитието“;
- „Приобщаваща медиация“;
- „Междупersonна медиация“.

Центърът в рамките на ежедневните си дейности се занимава и с:

- Осъществяване на процедури по медиация;
- Менторство на нови медиатори;
- -Логистична и професионална подкрепа при осъществяването на медиация.

Във връзка със страните в спора ролята на Центъра е в посредничеството във фазата на предварителна медиация. В съответствие със Закона за посредничеството и разрешаването на спорове процедурата по посредничеството се открива със сключването на споразумение за пристъпване към посредничество. Сключването на това споразумение се предхожда от отправяне на предложение за сключване на споразумение за пристъпване към посредничество от едната страна до другата, която е длъжна да се произнесе за посоченото предложение в срок до 15 дни от датата на получаване на предложението в писмена форма. Между другото страните (които не са в съдебен спор) нямат необходимите знания, нито информация как да започнат самата процедура, как да отправят предложение, нито къде и как могат да намерят списък на медиаторите или как да извършат подбор и избор на медиатор. И затова най-често се обръщат към сдружения, за да получат необходимата информация. По този начин на практика от момента, в който една от страните се обърне към нас, започва посредничеството, първо в частта, свързана с насрочване на процедурата, съответно изпращането на предложение до другата страна, контакт и първоначална среща, на която се информират за предимствата на процедурата и за възможностите, които предлага, както и за начина и възможностите за избор на посредник.

И въпреки съществуването на законово основание за прилагане на медиацията, подкрепата от много международни и местни организации и учредяването на Центъра за медиация, предаването на опита, примерите за добри практики, приемането на новия закон, липсва адекватно и подходящо насърчаване от държавата, което пряко влияе броят на медиациите в Сърбия днес да е недостатъчен. Считаме, че ролята на държавата в насърчаването и подкрепата за развитие на системата за медиация в Сърбия е ключова и от бъдещата ѝ ангажираност ще зависи и нейното въвеждане и прилагане в Сърбия.

Медиация в местните общности

Въвеждането на медиация в местните общности в Белград започна през 2015 година със сътрудничеството на градските общини Палилула и Център с Центъра за конструктивно разрешаване на конфликти в Сърбия.

Идеята се основава на бизнес сътрудничество, което се осъществява на принципите на взаимното уважение, съвместната работа и координираните действия с цел установяване на широкодостъпен ефективен, безплатен и резултатен модел за предотвратяване и разрешаване по мирен път на конфликти и спорове за всички граждани от община Палилула, независимо от тяхната икономическа възможност/платежоспособност.

За осъществяване на целите и бизнес сътрудничеството са определени следните дейности:

- ✓ Информиране на гражданите от местната общност за медиацията като бърз, ефикасен и благоприятен за всички страни в спора начин за разрешаване на противоречията;

- ✓ Запознаване на юридическите лица със седалище в община Палилула със значението на прилагането на посредничеството в стопанските спорове (стопански субекти), както и в разногласията между физически и юридически лица;

- ✓ Съвместно оценяване на извършените дейности;

- ✓ Медийно отчитане на постигнатите резултати.

За да осъществява целите и бизнес сътрудничеството, Центърът се задължи през определения период да извърши следните дейности:

Промоционални:

- ✓ Организиране на промоционални дейности, които биха подчертали функцията на медиацията като мирен начин за разрешаване на спорове, както и насърчаване и инструктиране на гражданите да разрешат споровете в Центъра за медиация в тяхната община.

- ✓ Осигуряване на печатни материали (постери и флаери), които да съдържат ясна, точна и кратка информация за процедурата по медиация и за начина на започване на процедурата.

- ✓ Постоянна подкрепа на гражданите, чрез предоставяне на алтернативи на традиционните системи (съдебна, социална защита), които често се считат за единствена възможност за разрешаване на спорове.

- ✓ Популяризиране ролята и значението на местното самоуправление, както и на усилията на градска община Палилула за въвеждането и осъществяването на предотвратяване и мирно разрешаване на спорове в местната общност.

- ✓ Развитие и насърчаване на ненасилствена бизнес-комуникация и умения за водене на бизнес-преговори (между юридически лица със седалище на територията на община Палилула).

Медиация в спорове в местната общност:

✓ Центърът ще извършва всички дейности във връзка с услугите за медиация в местната общност по най-високите професионални стандарти, с помощта на своите лицензирани медиатори, в съответствие с общите принципи на тази процедура.

Също така дейностите на Центъра ще са насочени към:

✓ предоставяне на информация на гражданите за алтернативата на съдебното производство и услугите за медиация;

✓ осъществяване на безплатна (*pro bono*) медиация – посредничество при разрешаване на спорове в местната общност (Процедурите за разрешаване на спорове в местната общност в най-голяма степен ще включват разрешаване на спорове между съседи, но ще обхващат и разрешаване на спорове между различни обществени групи или организации).

За осъществяване на целите и бизнес сътрудничеството Общината се задължава да осигури на Центъра помещение за извършване на неговите дейности с включен телефон и интернет връзка и цялото необходимо оборудване за осъществяване на процедура по медиация (компютър, принтер, кръгла маса за процедурите по медиация). Общината също така предоставя на разположение на Центъра своята зала за обучение (в свободните часове), докато Центърът в името на сътрудничеството и за укрепване капацитета на Община Палилула осигурява безплатно обучение за общинските служители като самолицензирани медиатори.

Медиация в производство по несъстоятелност/ фалит

Международната финансова корпорация IFC е член на групата световни банки, най-голямата развойна институция, ориентирана към частния сектор в страните в развитие.

Програмата на IFC за решаване на въпросите и прекратяване на дейността, които имат за цел да смекчат възникналите негативни ефекти, произтичащи от глобалната финансова криза в региона, чрез развитие на система за платежоспособност на страните от Западните Балкани призна значението на модула за медиация при неплатежоспособност/фалит на Центъра за конструктивно разрешаване на конфликти в Сърбия през 2015 година.

В Сърбия в момента има 2083 активни производства по несъстоятелност/фалит. Основните дела за фалит се приключват сравнително бързо, през първите 6 месеца, след което остават проблемите с дългогодишните съдебни производства и решаване на съдебни дела, за които се чака с години. От 6132 производства по несъстоятелност/фалит, които общо са регистрирани в Агенцията за лицензиране на синдици/ALSU⁹, почти 50% (2868 активни, сключени и спрени) са производства по несъстоятелност, които продължават над 2, съответно до 15 години.

⁹ Източник: ALSU- Agenciji za licenciranje stečajnih upravnika, Statistika stečajnih postupaka.

Производствата по несъстоятелност, особено за големи стопански субекти, се характеризират с голям брой заявления за вземания, от които част се оспорва. В гражданския процес исковете се определят в зависимост от правното основание, така че не са редки случаите, когато те не се реализират поради недостатъчно имущество в несъстоятелността. Като противовес на съдебната система за защита, която е строго формална, доста бавна и скъпа, медиацията представлява динамична, икономически благоприятна, поверителна и ефективна процедура при разрешаването на спорове. В хода на медиацията при производство по несъстоятелност освен основните вземания се разглежда и възможността за изплащане на вземанията и в зависимост от оценената стойност на активите на несъстоятелния длъжник. Именно поради своите характеристики процедурата за медиация не трябва да се прилага като алтернатива на съда, а като *редовен ход на събитията*, съответно като услуга в редовното разрешаване на спорове в производство по несъстоятелност. Също така е ясно колко съкращава продължителността на производството по несъстоятелност медиацията в процедурата по установяване на оспореното вземане, както и времето, за което ще бъдат погасени безспорните вземания на кредиторите.

Наред със специализираното обучение за медиатори в областта на фалитите бяха обучени и множество бизнесмени в Сърбия, а през настоящата 2023 година проектът е разширен и за Северна Македония. Също така, един от значимите резултати е и Наръчникът за Практики по медиация в производства по несъстоятелност, който в момента се превежда на официалния език на Р. Северна Македония.

Наръчникът възникна в отговор на необходимостта посредничеството, като техника за разрешаване на спорове, да се приближи до потенциалните ползватели – колкото е възможно до по-голям кръг от бизнесмени и предприемачи и да представи неговото значение, роля и възможности, които предоставя при решаването на спорове в производства по несъстоятелност. Същевременно Наръчникът цели както създаването на стандарт в медиацията в тази област и професионалното усъвършенстване на медиаторите за професионално и качествено водене на процедурите, така и подкрепата за тази процедура чрез обучение на участниците в нея (синдици, съдии, адвокати и юристи в предприятия, банки и други представляващи страните в спора). Концепцията за повече нива на обучение се основава преди всичко на идеята за насърчаване и въвеждане на медиацията в производствата по несъстоятелност по начин, при който ще се осигури информираност, подкрепа в процедурата и компетентност на медиаторите. Със сигурност развитието на практиката в Сърбия, въвеждането на медиацията в производствата по несъстоятелност и в стопанството като цяло, пряко влияе и на разтоварването и съдейства за по-голямата ефективност на съдилищата/правосъдието.

И на края, наръчникът възникна в резултат от практиката на авторите с цел предаване на придобития опит в управлението на делата, изясняване на

специфичността на процедурата, избора на медиатор, организирането на дейността, необходимия капацитет, компетентността и възможните алтернативи.

Желанието на авторките беше да допринесат за подобряване и развитие на капацитета на професионалистите, повишаване на качеството на услугата медиация и да подпомогнат нейното бъдещо развитие в Сърбия.

Приобщаваща медиация¹⁰

Проектът на GTZ Трансформация на конфликтите и овластяване/даване възможност на младежите е въведен в нашата страна през 2002 година, внесе нови измерения в овластяването на младежите в обществото, той е значим опит в областта на предотвратяване и разрешаване на конфликтите, които съществуват или могат да възникнат. Като партньор на проекта на GTZ, Центърът за конструктивно разрешаване на конфликти в Сърбия чрез сътрудничеството създаде програмата за т. нар. приобщаваща медиация, която е първа по вида си в региона. Този проект на авторката Милена Тадирович, като съвместно неформално обучение за младежи от редовните и от специализираните училища, се разпознава като първа правилна крачка към бъдещето, като формално образование, тъй като наред с обучението за предотвратяване и разрешаване на конфликти и чрез социалното взаимодействие подготвя за съвместен живот и работа младежите с и без нарушения в развитието.

Актуалността на темата за приобщаването и предотвратяването на конфликтите, които могат да възникнат при въвеждането на приобщаващото образование, наложи необходимостта от информиране и обучение на по-широк кръг специалисти и институции. По-нататък в текста ще говорим за контекста и рамките, в които възникна програмата, започвайки от общественото положение и дефиницията за чувствителни групи младежи, за модела на приобщаването им в училище и другите обществени структури в обществото чрез развитието и ролята на програмата в този процес, ще стигнем до световния опит в работата с чувствителни групи младежи в областта на медиацията по отношение постигнатите местни резултати.

С оглед на факта, че Приобщаващата медиация¹¹ среща най-голям интерес сред българските колеги медиатори на проведената неотдавна Балканска конференция за медиация, която се състоя в България, в следващата статия ще се посветим на този модул, неговото възникване и реализация.

---

¹⁰ Частично взето от: Tadirović, M. Izazovi u primeni programa za mlade – Modeli dobre prakse 2, Organizacija za tehničku saradnju SR Nemačke (GTZ), str. 149-184.

¹¹ Уникален проект за прилагане на медиация сред ученици с нарушения в ученето и развитието и за техните учители, за първи път развит и реализиран именно в Сърбия, предизвикал интерес от страните в региона и в цялостна Европа.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Bodewig, C., A. Sethi. (2005). *Poverty, Social Exclusion and Ethnicity in Serbia and Montenegro: The Case of the Roma*. World Bank.
2. **Borojević, T.** (2009). *Priručnik za izradu lokalnog akcionog plana (LAP) za mlade*, Ministarstvo omladine i sporta i GTZ GmbH, Beograd.
3. **Buldioski, G., C. Grimaldi, S. Mitter, G. Titley, G. Wagner.** (2002). *T-kit on Training Essentials*, Council of Europe and European Commission.
4. **Pavlović, G.** (2007). *Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja*, Beograd, Udruženje studenata sa hendikepom.
5. **Petrović, S.** (2005). *Osnove prava društava*, Zagreb, Izdanje pravnog fakulteta
6. Svet osiguranja. (2016). *Medijacija u osiguranju; Postupak koji čuva obraz i štei novac*, № 12, стр. 32.
7. **Stevanović, I., B. Roganović, M. Tadirović.** (2006). Izveštaj o realizovanom seminaru.
8. **Tadirović, M.** (2007). Podrška inkluzivnom školovanju – karika koja nedostaje, *Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja*, Anex.
9. **Tadirović, M.** (2007). Vršnjačka medijacija – otvorena vrata za decu sa smetnjama u razvoju, *Zbornik rezimea – Dani defektologa Srbije*.
10. **Tadirović, M.** *Izazovi u primeni programa za mlade – Modeli dobre prakse 2*, Organizacija za tehničku saradnju SR Nemačke (GTZ), Delimično preuzeto, str. 149-184.
11. Zakon o posredovanju CG (Sl.RCG 29/12). Član 27A
12. Zakon o posredovanju u rešavanju sporova 55/2014 R. Srbije.

Web adrese

1. Rubin, A. (1996), Достъпен на: www.disrights.org
2. Veliki mali – Mreža za promovisanje prava dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji, Достъпен на: [http:// www.velikimali.org](http://www.velikimali.org)
3. Достъпен на: www.medijacija.rs

МОДЕЛ ЗА ДОБРА ПРАКТИКА – ПРИОБЩАВАЩА МЕДИАЦИЯ¹

**Милена Тадирович, дипломиран дефектолог,
специалист по медиация**

Белград, +381652882744; mtadirovic@medijacija.rs

***Резюме:** Проектът на GTZ Трансформация на конфликти и овластяване на младежите, който се изпълнява у нас от 2002 г., въведе ново измерение в мястото и ролята на младите хора в общността в областта на превенцията и разрешаването на конфликти, които съществуват или могат да възникнат. Като партньор на проекта на GTZ, Центърът за конструктивно разрешаване на конфликт – Сърбия, чрез сътрудничество създаде програма за т. нар. приобщаваща медиация, първата по рода си в региона. Тази програма на Милена Тадирович, като съвместно, неформално обучение на млади хора от редовни и специални училища, се признава като *pr(a)vi korak* (първа стъпка) към бъдещото формално образование, защото освен образование за превенция и разрешаване на конфликти, чрез социално взаимодействие се подготвят млади хора със и без затруднения в развитието за съвместен живот и работа.*

Темата за приобщаването и предотвратяването на конфликти, които могат да възникнат при прилагането на приобщаващото образование, наложи необходимостта от информиране и обучение на по-широк кръг експерти и институции. По-нататък в текста се говори за контекста, в който е създадена програмата за приобщаваща медиация, като се започне от социалната позиция и дефиницията на уязвимите групи от млади хора, от модела на включване в училище, през развитието и ролята на програмата в този процес, до световния опит в работата с уязвими групи от млади хора в областта на медиацията във връзка с достигнати наши постижения.

В Сърбия медиацията навлезе в образователната система на деца с увреждания през 2006 г. като медиация на връстници. Въпреки че първоначалната идея беше прилагането на този метод само в средните специални училища, след няколко години работа, голям ентузиазъм и постоянство бяха създадени модули за младежи с децата с нарушения в развитието, а след това и стандартизиран модел на приобщаваща медиация.

---

¹ Partially taken from: Tadirović, M. Challenges in use of youth program – Models of good practices 2, Organisation for technical cooperation of Germany (GTZ), pg. 149-184.

Като се има предвид, че приобщаващата медиация предизвика най-голям интерес сред българските колеги медиатори на неотдавнашната Балканска конференция по медиация, проведена в България, в настоящия материал ще се посветим на този модул, неговото създаване и реализация.

Ключови думи: *включване; посредничество; приобщаваща медиация; модули; Сърбия; развитие.*

Summary: *GTZ's project Conflict Transformation and Youth Empowerment, which has been implemented in our country since 2002, has introduced a new dimension in empowering young people in the community in the field of prevention and resolution of conflicts that exist or that may arise. As a partner of GTZ's project, the Center for Constructive Conflict Resolution, Serbia, through cooperation, created a program of so-called inclusive mediation, the first of its kind in the region. This program, by Milena Tadirović, as a joint, non-formal education of young people from regular and special schools, is recognized as a pr(a)vi korak (first-right step) towards future, formal education, because in addition to education for the prevention and resolution of conflicts, through social interaction, it prepares young people with and without developmental difficulties for living and working together.*

The topic of inclusion and conflict prevention that can arise from the implementation of inclusive education has imposed the need for informing and educating a wider range of experts and institutions. Further in the text we will talk about the context within which the program of inclusive mediation was created, starting from the social position and definition of vulnerable groups of young people, the model of inclusion in school, through the development and role of the program in this process, to the world experience in working with vulnerable groups of young people in the field of mediation in relation to achieved, domestic achievements.

In Serbia, mediation entered the education system of children with disabilities during 2006, as peer mediation. Although the initial idea was only the application of this method in secondary special schools, after a few years of work, great enthusiasm and persistence, modules for young people with disabilities were created, and then a standardized model of inclusive mediation.

Given that Inclusive Mediation² has shown the most interest among Bulgarian colleagues of mediators at the recent Balkan Mediation Conference, held in Bulgaria, in the next paper we will devote ourselves to this module, its creation and realization.

Keywords: *Inclusive; Mediation; Modules; Serbia; Development*

---

² A unique project of applying mediation among students with developmental disabilities, developed and implemented for the first time in Serbia, has awakened the interest of countries from the region and Europe

Развитие на програмата

Като първа правилна стъпка към съвместно, формално обучение на младите хора Приобщаващата медиация, като уникална програма, е създадена чрез адаптиране на програмата за *Медиация между връстници* за група ученици с лека форма на умствена изостаналост, а по-късно и като приобщаващо (инклузивно) обучение на младежите. Програмата възниква след реализирането и оценката на проекта *Медиацията между връстници – отворена врата за младежите с нарушения в развитието*, реализиран през 2006 година, и по време на който успешно е обучена първата група младежи с лека форма на умствена изостаналост като медиатори-връстници. Програмата, в качеството си на съвместно, неформално образование, е предпоставка за успешна реализация и въвеждане на приобщаващото образование. Освен обучение за самостоятелно разрешаване и предотвратяване на конфликти, младежите се подготвят за съвместно формално образование, което ще им позволи да живеят и работят заедно въпреки взаимните си различия.

Проектът – Медиацията между връстници – отворена врата за младежи с нарушение в развитието

Спазвайки мотото си *Различieto не означава по-малка стойност*, по-малко право на обучение, по-малко право на развитие на целия потенциал на личността, в Центъра за конструктивно разрешаване на конфликти през 2006 година се зароди идеята за прилагане на медиацията в училищата за ученици със специални потребности. През същата година за техния ентузиазъм им беше предоставена подкрепа от проекта на Организацията за техническо сътрудничество (ГТЗ) „Трансформация на конфликтите и даване на възможност на младежите“ чрез реализирането на проекта *Медиацията между връстници – отворена врата за младежите с нарушения в развитието*. Идеята на проекта беше обучение на дефектолози, професионални сътрудници/помощници и учители, които работят с младежи с лека форма на умствена изостаналост за прилагане на техниката на медиация, но и за разпознаването на нейната роля в подготовката на младежите с нарушения в развитието за приобщено обучение в училище.

По време на реализирането на проекта „*Медиацията между връстници – отворена врата за младежите с нарушения в развитието*“ през 2006 година специалисти с дългогодишен опит в работата с младежи с лека форма на умствена изостаналост (LMR) стигнаха до идеята за адаптиране на съществуващите модули на образователната програма Медиация между връстници (VM) за тази група младежи. Познавайки характеристиките на младежите с LMR и специфичния подход в тяхното обучение, наред с адаптирането на съществу-

ващите дейности и семинари, в програмата за медиация между връстници VM бяха създадени и нови модули. Благодарение на изключителния ентузиазъм на професионалистите в техните пионерски усилия през 2006 година възниква нова, адаптирана програма за медиация между връстници за група младежи с лека форма на умствена изостаналост.

Обучението се осъществява чрез дейности, специфично приспособени към вниманието и интелектуалните способности на младежите с лека форма на умствена изостаналост, като се опира на техните предварително придобити знания. След десетдневно обучение се потвърдиха надеждите, че тази група младежи може успешно да се обучи за медиатори между връстници. Мотивирани от идеята и предоставената възможност за самостоятелно решаване на взаимните им конфликти, младежите положиха много усилия и показаха, че могат и го правят като връстниците си от редовните училища. Резултатите от семинара надминаха първоначалните очаквания.

Програма за приобщаваща медиация

От първия модул до акредитацията

Успешното обучение на младежите с лека форма на умствена изостаналост даде ново измерение на програмата за медиация между връстници. Тя за първи път беше разпозната като съвместна дейност на младежите, с която могат да се предотвратяват конфликти, възникващи с включването на деца и младежи от специализираните училища в редовни училища. Уникалният проект за прилагане на медиация между ученици със затруднения в ученето и развитието и техните учители, за първи път развит и реализиран именно в Сърбия, предизвика интереса на страните от региона и Европа.

Новата роля, която придобива медиацията между връстници, създава необходимост наред с модифицираните модули за младежите с лека форма на умствена изостаналост да бъдат създадени и нови модули за младежите от чувствителните групи с цел включването им в живота на местната общност и приобщаващо образование.

Една от най-големите пречки в хода на модифицирането на модулите на приобщаващата медиация беше определянето на целевата група. В Сърбия няма данни за положението на децата и младежите, въз основа на които да може точно да се определи кои младежи са дискриминирани и маргинализирани в сравнение с по-голямата част от населението. Предизвикателство беше и неуеднаквената терминология, за която вече стана дума. Изхождайки от факта, че приобщаващата медиация представлява съвместно неформално обучение на младежи (независимо от тяхната различност) за предотвратяване и решаване на конфликти, бяха определени две **целеви групи**:

- Деца и младежи, които имат когнитивни или образователни затруднения, да се включат в редовни училища;
- Деца и младежи, които са включени вече в редовни училища.

Тъй като програмата обхваща както младежи от чувствителни групи, така и младежи от общото население, тя е създадена да бъде изключително гъвкава. Изхождайки от социалния модел, който акцентира върху адаптирането на институциите към хора с нарушения в развитието, програмата дава възможност за самостоятелно модифициране от страна на водещите в зависимост от състава на групата. Като се има предвид, че увреждането/недъгът представлява нарушение на обществената функция на личността, т.е. ограничаване на равноправното участие, акцентът на програмата е върху усилието и участието, а не върху резултата от дейността. Приобщаващото обучение на младежите се основава преди всичко на методите на работа и на подход към младежите, обусловени от техните индивидуални потребности.

В периода 2006-2008 година с цел насърчаване и въвеждане на програмата за Приобщаваща медиация са обучени младежи и професионалисти както от редовни, така и от специализирани училища в Сърбия, ромски координатори от местните офиси за младежи, които разпознаха програмата като изключително приложима за интеграцията на младежите от чувствителните групи в местните общности и предпоставка за успешно включване в образованието.

През март 2009 година програмата е одобрена от Института за развитие на образованието и възпитанието в Република Сърбия като задължителна за професионално усъвършенстване на работещите в образованието през учебната 2009/2010 г. За учебната 2010/2011 година тя е допълнена със следващо ниво на обучение за напреднали преподаватели и професионални помощници/сътрудници.

Модул Приобщаваща медиация

Като се има предвид, че приобщаващото образование предполага включването на децата и младежите, които години наред са били маргинализирани и отделени от основния обществен поток (младежите с нарушения в развитието, поведенчески разстройства, младежи от етнически малцинства, от бежански или преселнически семейства и други чувствителни групи младежи) в редовната образователна система, искахме да подготвим младежите и да им дадем възможност за промени в обучението, които да следват. Опитът показва, че младежите в редовната образователна система често не са толерантни към различията. Това неразбиране увеличава риска от конфликти, които биха повлияли негативно процеса на прилагане на практиката за приобщаване. Тъй като поведението на дискриминация се основава главно на предразсъдъци, неразбиране и непознаване на „различните“ групи, се наложи решението про-

мяната на начина на възприятие да се постигне чрез подтикване към контакти между групите. Но много бързо стана ясно, че самият контакт не е достатъчен, а е необходимо да се организират обучителни програми, които да насърчават промяна на възприемането и да развиват умения за преодоляване на различията, но и съвместни дейности на младежите както с увреждания, така и без, с помощта на които да се опознаят по-добре и да изградят сътрудничество. Тъй като в училищната система не съществуваше методичен подход към предотвратяването на конфликтите, които възникват поради взаимния контакт на „различните“ младежи, се появява необходимостта от приобщаваща медиация. Решението се оказва адекватно по две причини.

Първата е, че приобщаващата медиация предполага развитието на комуникативни умения, самостоятелно, ненасилствено разрешаване на конфликтите и тяхното предотвратяване. По този начин младежите по-лесно откриват и възприемат проблемите си, намират причините за конфликта и заемат активна роля за неговото разрешаване чрез директна комуникация със страната/страните.

Втората причина е, че приобщаващата медиация предполага съвместно неформално обучение на младежите с увреждания и на младежите с естествено развитие. Главният смисъл на приобщаващото обучение за медиация е развитието на познавателно социално взаимодействие между младежите с и без нарушение в развитието, в което и двете страни имат полза. Интересното обучение, в което се развиват социални комуникативни умения, вземане на решения и решаване на конфликти, е полезно и приложимо към потребностите за развитие и на двете групи младежи. За да бъдат постигнати определените образователни цели и да се извършат поставените задачи, младежите работят заедно, така че се постига позитивна взаимна свързаност на членовете, индивидуална отговорност и придобиване на умения за сътрудничество. Усещането за взаимна зависимост помага на младежите да се съобразяват със съществуващите различия и да приемат другите като уникални личности, с различен принос, който могат да дадат при съвместното учене. Затова медиацията дава възможност на младежите за:

Взаимно опознаване;

- Поемане на отговорност в предотвратяването на конфликти между връстници;
- Активност в процеса на разрешаване на взаимни конфликти;
- Намаляване на участието на възрастните в разрешаването на техните конфликти;
- Развитие на модели на поведение и равно участие;
- Подготовка за съвместно формално (приобщаващо) образование;
- Активно участие на младежите във въвеждането на приобщаващото

образование.

Модулът за Приобщаваща медиация постоянно се развива и надгражда. В самото начало, освен новите, бяха модифицирани и съществуващите семинари и бяха пригодени към способностите за развитие на младежите с нарушения в развитието, за да може след изпробването им с цел стандартизиране на съвместното (приобщаващо) обучение, програмата да бъде допълнена с нови области. По отношение на основната Медиация между връстници модулът за Приобщаваща медиация е допълнен със следните области:

- Справедливост и несправедливост;
- Дискриминация;
- Стереотипи и влияние на предразсъдъците;
- Уважение към различията;
- Екипна работа и
- Водене на преговори.

Областта на медиацията е надградена с:

1. *Пирамида на медиацията* (тя заменя използваната преди това техника-облак);

2. Прилагането на принципа на медиацията (конфиденциалност и безпристрастност):

А. Изграждане на доверие у страните в конфликта към медиатора;

Б. Неутралност/безпристрастност на медиатора – *спусъци и спирачки на медиатора*.

Цели на Приобщаващата медиация

- Създаване на условия за успешно реализиране на приобщаващото образование;
- Засилване на спазването на човешките права и основни свободи;
- Насърчаване на толерантност и правото на различие;
- Развитие на чувството за лично самоуважение и уважение към другите;
- Даване възможност на младежите да участват по-активно;
- Развитие на дейностите, чиято цел е създаването на културно разбирателство, толерантност и ненасилие;
- Конструктивен подход към конфликтите.
-

Подход в работата с чувствителни групи младежи

Невъзможно е да бъдат дадени уникални съвети как правилно да се насърчава социалното и емоционалното развитие на дете с нарушения в развитието както поради това, че всяко дете е индивидуална личност, така и поради естеството на самото увреждане. Но всяко дете с и без увреждания се развива

и учи най-добре, когато се чувства прието, защитено и успяло. Подкрепящата среда за развитието на децата и младежите е тази, която им дава емоционална подкрепа, приемане, уважение, топлина, чувствителност към нуждите им. Приемането и уважението на детето с ясно определени правила на поведение и позитивен модел на държане осигурява развитието на социални умения (Станкович-Джорджевич, 2005).

Състоянието на хората с увреждания предопределя обективни ограничения, но същевременно при презадоволените деца ще се появи „необективна зависимост“, съпътствана понякога и с регрес. При инфантилни, емоционално незрели, социално неадаптирани личности трайното увреждане създава безпомощност с периодични паник-атаки.

Младежите с умствена изостаналост, с оглед естеството на техните ограничения, се отличават по начина на приемане и обработване на информацията. Поради познавателни проблеми – слаба памет, лабилно краткотрайно внимание, затруднено възприемане самият процес на учене е затруднен. В работата с тях трябва да се държи сметка за методите, техниките и начина на работа, които трябва да бъдат приспособени към техните потребности и възможности. Тъй като тези младежи учат по-бавно, с намалена любознателност, което изисква постоянно стимулиране и повече повторения, използването на визуални средства е естествено необходимо в работата с тях. Целта на визуалните средства е да се подчертае идеята и да се запомни основното послание, да се привлече вниманието и да се съживи изговорената реч. Затова е от съществено значение да се използват снимки, слайдове, филми и изобщо средства, които са колкото е възможно по-конкретни и интересни. Но въпреки това, колкото и визуализацията да подпомага заинтересоваността и да облекчава процеса на учене, би било погрешно да се насочим само към отделни канали за получаване на информация. Визуалното възприемане допринася от 50 до 70% за усвояването на знанията, докато звуковото допринася едва 20%, а с едновременното стимулиране на аудио-визуално-моторното възприятие се постига нарастване на приноса на 90%.

Водещият/тата обучението по Приобщаваща медиация трябва да има предвид, че психическият живот на маргинализираните младежи е много чувствителна област и е необходима правилна компетентност, която изисква сериозна оценка и познаване на потребностите на участниците, предвиждане на резултата и в съответствие с това трябва да се пристъпи към избор на подходящи метод и подход към работата.

Като се има предвид уникалността на децата и младежите с увреждания, програмата за Приобщаваща медиация е ориентирана към откриване на способностите и се основава на мултидисциплинарен подход. Основната цел в даването на възможност на младежите е насочена към защитата, развитието и на-

сочването на емоционалните, познавателните и социалните взаимоотношения.

Компетентност на водещия/водещата обучението по Приобщаваща медиация

Като се има предвид целевата група, в подготовката и реализацията на обучението по приобщаваща медиация се изисква максимална ангажираност, както и опит от страна на водещия при реализирането на неформалното обучение и работата с децата с нарушения в развитието. Психиката на тези деца е изключително чувствителна. За воденето на обучението с тях е необходима способност за разбиране и ефективна оценка на потребностите и възможностите на учениците, способност да се предвидят резултатът и изборът на най-адекватния подход и метод на работа.

Водещият/водещата обучението има ролята на координатор на процеса на учене. С всяко обучение самият той/тя преминава през непрекъснат процес на учене, придобиване на нов опит и знания, но също така се сблъсква и с нови предизвикателства, изискващи креативност и конструктивност за тяхното преодоляване и/или приемане.

Самостоятелният/та водещ/а на обучението (или обучаващият екип) носи отговорност за основната подготовка на програмата за обучение, което включва проверка и анализ на темите и дейностите от повече страни, а самата ангажираност предполага:

- Детайлно планиране и подготовка на обучението;
- Регистър на участниците;
- Даване на точни упътвания за извършването на дейностите;
- Стимулиране и водене на дискусии;
- Следене на заинтересоваността в групата;
- Следене и включване на участниците;
- Оценка на семинарите, заключенията, отбелязване на важните детайли и въпроси;
- Адаптиране на дейностите в хода на работата;
- Дневни отборни оценки (размяна на опит и заключения);
- Подготовка на материалите за осъществяване на следващите дейности;
- Индивидуални разговори с участниците (при необходимост);
- Оценка на обучението и отчетност.

Водещият/та обучението по приобщаваща медиация е: креативен, упорит, толерантен, търпелив, активен слушател, ентузиаст, умел ръководител, обучаващ, познаващ невербалната комуникация, с чувство за хумор, умел в ненасилствената комуникация, адаптивен, изпитващ емпатия, позитивен, готов да изслуша и уважи всички коментари и въпроси, способен да създаде безопасна среда, да мотивира участниците, да инициира дискусия и да насочи към заключения.

Стратегия на обучението и методи на Приобщаващата медиация

Стратегията на обучението включва планирането, протичането и начина на изпълнение на дейностите, логиката, с която се избира или създава ново съдържание. Когато планираме обучението, трябва да имаме предвид всеки участник с неговата личност, очаквания, навици за учене, знания и опит. Съставът на групата и процесите, които очакваме, нейните рамки, развитието на комуникацията, атмосферата и общата динамика на групата имат пряко влияние върху планирането на стратегията за обучение. С оглед на целта и главната идея на приобщаващата медиация обученията ще включват участници с различен произход, способности и индивидуалност, което прави всяко обучение различно и уникално и ни задължава подробно да планираме дейностите и да се адаптираме към участниците.

Използваните методи в обучението по Приобщаваща медиация имат активни характер и участие. Динамиката на процеса в голяма степен се определя от участниците с тяхната ангажираност, докато водещият/та се приспособява към потребностите и интересите на групата. Методите на обучение клонят към учене чрез опит, изискват ангажираност на участниците, по-малко в интелектуален и повече в емоционален план.

Изборът на методи трябва да бъде такъв, че да предоставя възможност на всички участници да се включат в планирането на дейностите. Така например, методът на невербална комуникация дава възможност за изразяване на участници, които се въздържат от вербална комуникация и по този начин те трябва „да получат своето място“ в групата. С този подход се създават условия за включване на всички ученици, постига се ефектът за овластяване/даване на възможност на младежите да изразят своите мнения и емоции, като при това се изгражда чувството, че им се придава еднаква значимост като на останалите, и всички се насърчават да поемат инициатива и отговорност.

Успехът на обучението зависи предимно от избора на метод. Водещият/тата трябва да:

- Бъде сигурен/а в правилния избор на метод;
- Доколкото е възможно, първо като участник да изпробва метода;
- При планирането трябва да се съобразява стратегията на обучението да съответства на методологията на програмата, която е стандарт за избора на метод;
- Да има предвид, че изборът на метод не е само избор на семинари, но и редица други фактори;
- Предвижда резултатите;
- Постава ясно целите на всяка програмна единица, но при това да избягва „насочването“ на участниците към предварително определени заключения;

- Приемете, че някои от участниците може да не искат да участват в определени дейности.

При избора на метод водещият/та трябва да събере информация за **участниците в обучението**:

- Броя на участниците в групата;
- Възрастта на участниците;
- Произхода (от коя среда идват);
- Индивидуални и специфични характеристики на участниците;
- Дали съставът на групата изисква специфична подготовка (и каква);
- Дали всички участници идват доброволно? По какви критерии са избрани.

Когато участниците идват от специализирани училища, тази информация е лесно достъпна в досието на ученика, което съдържа данни за социалната анамнеза, наблюденията на психолози, лекари, дефектолози, преподавателите, фактите свързани със социалните условия на живот на ученика, неговите характеристики, запазени способности, поведение, проблеми, резултати от тестове за интелигентност, специфични способности и умения. Получената информация служи като основа за планирането, модифицирането и избора на работа.

Въпросите, които помагат в избора на метода са:

- Каква е целта?
- По какъв начин се надгражда опитът на участниците?
- Какво се очаква от групата?
- Кои методи са приложими по отношение на целта?
- Изборът на методи отнася ли се само до вербалната комуникация?
- Каква креативност позволява изборният метод?
- Какво е отношението между индивидуалната работа, работата в групата и работата в пленума?
- Кои области са „слабо звено“?
- С кого да се търсят консултации за програмата?
- Как изглежда времевата структура на обучението? (Почивки);
- Как да се приспособи методът във връзка с възрастта, образованието, произхода, уврежданията в развитието на участника?
- Дава ли се възможност за активно участие на всеки участник?
- Ангажират ли се други способности, освен вербално-интелектуалните?
- Остава ли се възможност и достатъчно време на участника да се докосне до своите чувства, интереси и мисли?

Общо погледнато, **подходът в работата** с младежи от чувствителни групи трябва да бъде насочен към:

- Приемане и уважение;
- Очевиден и прост начин на представяне на съдържанието;
- Насърчаване към участие, което е ненатрапчиво;
- Поставяне на изисквания с кратки изречения и повтаряне, докато не бъдат разбрани;
- Максимално използване на метода на демонстриране, рисуване и практическа работа при изясняване на абстрактни и сложни понятия;
- По-чести почивки, тъй като младежите с проблемно развитие по-бързо се уморяват;
- Съответствие на изложението с концентрацията, вниманието и речевия запас на участниците;
- Поставяне на изисквания с кратки изречения и повтаряне, докато не бъдат разбрани;
- Толерантност към грешките в работата и затруднението в говора или движението;
- Достатъчен брой приложения (да се избягва учениците да „водят бележи“);
- Насоченост към усилията, процеса, а не към резултатите от дейностите на децата.
-

Структура на обучението

Обучението по Приобщаваща медиация включва девет области, в рамките на които има предложени 28 семинара с над 70 дейности, които могат да бъдат реализирани отделно. Липсата на задължително условие и неутралността на дейностите оставя възможност на водещия/та да избере само някои от предложените дейности и самостоятелно да създаде семинар. *Дейностите* са адаптирани към занижените интелектуални способности и крехко внимание. *Времевите рамки* са само общи, поради факта че зависят от броя дейности, броя участници, както и от състава на групата. Изхождайки от предположението, че този наръчник ще бъде използван от професионалисти с натрупан опит в обучителната и/или педагогическата работа, вярваме, че най-добре сами ще определите времевата рамка. Комбинирането и адаптирането на дейностите в семинара не само е пожелателно, но и се обуславя от самата идея за Приобщаваща медиация.

Първият – подготвителен ден на обучението, се отнася към областта на *човешките права*, докато семинарите за *запознаване* се провеждат през втория ден от обучението. По този начин, чрез семинар за толерантност, приемане на различията, влиянието на стереотипите и предразсъдъците, подготвяме „различните“ младежи за съвместно обучение и намаляваме риска от неуспех.

Обучението по Приобщаваща медиация за младежи включва девет области:

- I. Човешки права;
- II. Запознаване;
- III. Конфликт;
- IV. Емоции и потребности;
- V. Екипна работа;
- VI. Ненасилствена комуникация;
- VII. Водене на преговори;
- VIII. Медиацията – понятие, принципи, процес;
- IX. Стъпки в медиацията.

Устойчивост на програмата

През първите четири години от прилагането на Приобщаващата медиация бяха предприети успешно няколко крачки към устойчивост на програмата:

Акредитация на програмата – Оценка на качеството на програмата

С цел създаване на система за професионално развитие на преподавателите, възпитателите и професионалните помощници/сътрудници в Сърбия в рамките на Института за развитие на образованието и възпитанието е създаден научен екип за оценка на качеството на осъществяване на програмата за постоянно професионално усъвършенстване на преподавателите и професионалните сътрудници, който изработи стандарти за акредитацията на програмата. В Правилника за постоянно професионално усъвършенстване и придобиване на звания от преподавателите, възпитателите и професионалните сътрудници³ от 2004 година се предвижда постоянното професионално усъвършенстване да се извършва по специални програми.

По този начин се осигурява ниво на качество на програмата за професионално усъвършенстване чрез структурно предложение. Системата от стандарти предоставя обективна професионална оценка на програмата, докато индикатори като прилагането на стандартите за качество стимулират повишаването на нейното равнище.

През март 2009 година програмата за Приобщаваща медиация е **одобрена** от Института за развитие на образованието и възпитанието като **задължителна** програма за професионално усъвършенстване на работещите в образованието за учебната 2009/2010 година под названието *Приобщаващата медиация – Фактор за превенция на поведенческите разстройства и конфликти* в

---

³ Pravilnik o stalnom stučnom usavršavanju i sticanju zvanja nastavnika, vaspitača i stručnog saradnika, Službeni glasnik Republike Srbije br. 14/04 (Правилник за постоянното професионално усъвършенстване и придобиване на звания от преподаватели, възпитатели и професионални сътрудници (ДВ на РС брой 14/04).

приобщаващото обучение, публикувана в Каталога на програмата за професионално усъвършенстване на работещите в образованието под №603.

Опитът с преподавателите от редовните училища доведе до по-нататъшно развитие на програмата. По отношение на работещите в образованието програмата е надградена за две области: *Идеята и значението на приобщаващото образование* и *Превенция на поведенческите разстройства на младежите*, така че през учебната 2009/2010 година обхваща единадесет тематични области. Само за няколко месеца (септември – декември 2009 г.) са обучени над сто преподаватели и професионални сътрудници от редовните училища.

Въз основа на оценката на участниците, реализаторите и авторката на програмата беше забелязана нуждата от ново развитие на програмата. Обемът на предложените области не отговори напълно на нуждите, които се обуславят от актуалността на проблематиката на Приобщаващото образование, както и на превантивната и интерпревантивна работа в областта на проблемите в поведението на младежите. С цел адекватен отговор на изискванията и нуждите на преподавателите програмата за учебната 2010/2011 година предвижда освен базовото и напреднало ниво за обучение на преподавателите и професионалните сътрудници.

Наръчник по Приобщаваща медиация

В работата с младежите техните преподаватели и професионални сътрудници имаха нужда от наръчник, който да обедини областта на приобщаващата работа с младежи от чувствителните групи, да очертае методите и подхода към работата с медиацията като неформално обучение, насочено към предотвратяване на конфликти, които могат да възникнат от приобщаващото формално образование.

Наръчникът по Приобщаваща медиация през 2008 и 2009 година изискваше да бъде допълнен и доразвит в съответствие с постъпателното развитие на програмата. Първоначално беше предназначен за професионалисти, които работят с младежи с нарушения в развитието и с младежи от други чувствителни групи, които имат образователни увреждания, за включването им в редовните училища. Но поради актуалността и неотложността в областта на приобщаващата работа окончателният вариант дава отговори и на нуждите на учителите и професионалните сътрудници от системата на редовното образование.

В края на 2009 година Службата за младежта реализира проекта „*ЕКИП за безопасност*“, в рамките на който са обучени 50 млади преподаватели и също толкова ученици от 11 училища в община Раковица. Целта на проекта беше да се сформират 11 отбора от връстници за предотвратяване и разрешаване на конфликти в местната общност, които са координирани от Службата за младежта.

Международна конференция

През ноември 2006 година Сърбия беше домакин на международна конференция „Приобщаващо образование – перспективи в Сърбия, опит на съседните страни“⁴ Като пример за добра практика в приобщаването, за целта ѝ и за постигнатите резултати от медиацията между връстници за младежи с нарушения в развитието, програмата за първи път беше представена на международно равнище.

Сред най-важните заключения за програмата и оценено от участниците като най-впечатляващ опит – подчертано в Бюлетина на конференцията, е, че за първи път намери своето място и екипът от медиатори-връстници от едно от специализираните училища.

Дни на учителите на деца със специални потребности – дефектолози в Сърбия

С цел по-нататъшното насърчаване за прилагане на Медиацията между връстници в специализираните училища програмата е представена на професионалния форум „Дни на учителите за деца със специални потребности – дефектолози в Сърбия“, проведен през януари 2007 година.

През следващата 2008 година програмата е представена в седем редовни/обикновени училища в Сърбия.

В Сърбия медиацията навлиза в системата за образование на деца с увреждания през 2006 година като медиация между връстници. Въпреки че първоначалната идея беше само прилагането на този метод в средните специализирани училища, след няколко години работа, голям ентузиазъм и упоритост, възникнаха първо модулите за младежи с лека форма на умствена изостаналост, а след това и стандартизираният модел за приобщаваща медиация.

Нашият опит в Сърбия показва, наред с обучение на младежи с нарушения в развитието, успешно съвместно (приобщаващо) обучение на младежи от редовни и специализирани училища. През първите четири години са обучени над 250 професионалисти за преподаватели по Приобщаваща медиация (координатори за Службата за младежи/KZM, преподаватели и професионални сътрудници/помощници от редовни и специализирани училища), както и приблизително 150 младежи за прилагане на техниката за приобщаваща медиация.

---

⁴ Međunarodna konferencija „Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja“ organizovana je od strane Udruženja studenata sa hendikepom, 2006.godine

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Buldioski, G., C. Grimaldi, S. Mitter, G. Titley, G. Wagner,** (2002). *T-kit on Training Essentials*, Council of Europe and European Commission.
  2. **Ćuk Milankov, D.** (2007). Tehnike alternativnog rešavanja sukoba u oblasti školovanja dece sa hendikepom“, *Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji iskustva iz okruženja*, Anex.
  3. **Dejvis, H.** (1996). *Savetovanje roditelja dece hronično obolele ili ometene u razvoju*, Beograd, IMD.
  4. Ekspertska grupa. (2002). *Prosvetna politika za ugrožene i hendikepirane učenike u Jugoistočnoj Evropi*, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvitak, Srbija.
  5. **Janet, T.** (1999). Introduction: Mapping Special Educational Needs: Decisions, Routes and Destinations. – *The National Association for Special Educational Needs - NASEN*, Volume 14.
  6. **Pavlović, G.** (2007). *Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja*, Beograd, Udruženje studenata sa hendikepom.
  7. **Petrović, J., S. Ilić, M. Stanković-Đorđević, B. Žuvela, V. Šikman, T. Zrnić.** (2005). *Osobe sa hendikepom, prava, mogućnosti i razvoj*, Niš, Odbor za građansku inicijativu.
  8. **Petrović, S.** (2005). *Osnove prava društava*, Zagreb, Izdanje pravnog fakulteta.
  9. Svet osiguranja str 32. 12 2016, *Medijacija u osiguranju; Postupak koji čuva obraz i štedi novac*.
  10. **Stevanović, I., B. Roganović, M. Tadirović.** (2006). *Izveštaj o realizovanom seminaru*.
  11. **Tadirović, M.** (2007). *Podrška inkluzivnom školovanju – karika koja nedostaje*, *Inkluzivno obrazovanje – perspektive u Srbiji i iskustva iz okruženja*, Anex.
  12. **Tadirović, M.** (2007). Vršnjačka medijacija – otvorena vrata za decu sa smetnjama u razvoju, *Zbornik rezimea – Dani defektologa Srbije*.
  13. **Tadirović, M.** *Izazovi u primeni programa za mlade – Modeli dobre prakse 2*, Organizacija za tehničku saradnju SR Nemačke (GTZ), str 149-184, Delimično preuzeto.
  14. **Vigotski, L.** (1982). *Mišljenje i govor*, Beograd, Nolit.
  15. **Vigotski, L.** (1996). *Problemi razvoja psihe, sabrana dela III tom*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
  - 16.
1. **Web adrese**
  2. Rubin, A. (1996). www.disrights.org
  3. Veliki mali – Mreža za promovisanje prava dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji, [http:// www.velikimali.org](http://www.velikimali.org)
  4. www.medijacija.rs

МЕДИАЦИЈАТА В МАКЕДОНСКАТА ПРАВНА СИСТЕМА И НЕЙНИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ

Маг. Илия Манасиев – лицензиран медиатор

Резюме: Целта на тази статия е да осветли процедурата по медиация в македонската правна система. Във втората част на статията дискусиата е насочена към перспективите на медиацията. Това се прави предвид Закона за медиацията, както и прилагането на директивите на Европейския съюз, които касаят медиацията.

Обръща се дължимото внимание на принципите на медиацията, които играят централна роля в процедурата по медиация. Чрез принципите на медиацията може да се види истинската същност на процедурата, както и разликата между съдебната процедура и процеса на медиация.

Последната част на този документ се фокусира върху възможните промени в няколко закона, които ще позволят използването на медиация в македонската правна система, особено при спорове относно осигурителни права, бракоразводни процеси и трудови спорове.

Ключови думи: македонска правна система, медиатор, медиация, принципи на медиацията, спорове.

MEDIATION IN THE MACEDONIAN LEGAL SYSTEM AND ITS PERSPECTIVES

Mag. Iliya Manasiev - licensed mediator

Abstract: The aim of this paper is to shed light on mediation procedure in the Macedonian legal system. In the second part of the paper the discussion is referred to the perspectives of the mediation. This is done having in mind the Law on mediation as well as the implementation of the European Union directives that concern the process of mediation.

Due attention is paid to the principles of mediation, which play a central part in the procedure of mediation. Through the principles of mediation one can see the true essence of the procedure, as well as the difference between the court procedure and the mediation process.

The last part of this paper focuses on the possible changes in several laws that will enable the usage of mediation in the Macedonian legal system, especially in the disputes concerning insurance rights, divorce processes and labor disputes.

Keywords: disputes, mediation, mediator, Macedonian legal system, principles of mediation.

Позициониране на медиацията в македонската правна система

Извънсъдебното уреждане на спорове е възможно в македонското законодателство чрез формите на медиация, арбитраж за индивидуални спорове и помирение при колективни трудови спорове, както и арбитраж при търговски спорове. В македонската правна система споровете могат да се разрешават и в арбитражна процедура чрез Арбитража към Търговската камара на Северна Македония, постоянна арбитражна институция. Тази възможност е създадена в съответствие със Закона за търговските камари и Устава на Търговската камара на Северна Македония. Обикновено правомощието за разрешаване на спора в арбитражна процедура се осъществява чрез писмено споразумение, което е под формата на арбитражна клауза, предвидена в основното споразумение, или под формата на друго специално споразумение, което ясно установява волята на договарящите се страни по недвусмислен начин, че юрисдикцията за разрешаване на определен спор ще бъде постоянния арбитраж към Търговската камара на Северна Македония в съответствие с предварително установените правила за процедурата. Възможност за арбитражно разрешаване на бизнес-спорове съществува и в Съюза на търговските камари под формата на постоянен съд – Арбитраж, който функционира на основание Закона за търговските камари и Устава на Съюза на търговските камари.

Медиацията в македонската правна система е една от възможностите за алтернативното разрешаване на спорове. Този вид разрешаване на спорове е уреден в няколко закона, които са свързани помежду си, а *lex specialis* е Законът за медиацията на Република Северна Македония от 2021 г.¹ Този закон претърпя няколко промени от деня на влизането си в сила и се опитва да следва повече или по-малко успешно европейските и световни тенденции по отношение на процедурата по медиация, тъй като Република Северна Македония цели пълно интегриране в Европейския съюз. Ето защо при всяко приемане на нов закон, който урежда тази област, се вземат предвид многобройните правни норми на Европейския съюз, с които следва да бъде хармонизиран.

Традицията на медиацията в съвременното македонско право датира от приемането на първия закон за медиацията през 2006 г., който за първи път уреди този институт. Ако приемем, че най-общо има три вида разрешаване на спорове: съдебно, извънсъдебно и комбинирано, разбира се, македонското правно решение е свързано с всички тях. Медиацията в македонската правна система може да се проведе преди започване на съдебна процедура, напълно извън съдебната система и в комбинирана форма по време на съдебната про-

---

¹ Този закон е в съответствие с Директива 2008/52/ЕО на Европейския парламент и на Съвета на 21 май 2008 г. относно някои аспекти на медиацията по граждански и търговски дела, CELEX № 32008L0052.

цедура. Тази възможност позволява на страните свободно да решат сами спора си – със или без посредничеството на съда. Законът за медиацията разяснява и понятието медиация като начин за разрешаване на спорове по чл. 1 от този закон, възникнали между две или повече страни, при което те могат да го решат чрез помирение, с посредничеството на неутрална трета страна медиатор/медиатори, с възможност за постигане на взаимно приемливо писмено споразумение.² Процедурата по медиация може да се проведе от един или повече медиатори, което дава свобода за участие и сътрудничество на медиатори от различни области и професии. Тази възможност илюстрира взаимната воля за постигане на споразумение, както и формалността на вида на споразумението, което трябва да бъде в писмена форма. Новост в Закона за медиацията е определянето на споровете, по които се провежда медиация. Предвижда се, Медиация да се прилага при имуществени правни спорове, произтичащи от наследствени производства, семейни спорове, трудови спорове, търговски спорове, потребителски спорове, застрахователни спорове, спорове, произтичащи от процедурите по нотариални платежни нареждания, спорове в областта на образованието, спорове в областта на безопасността и здравословните условия при работа, спорове в областта на здравеопазването, спорове в областта на опазването на околната среда, спорове, свързани с дискриминация, спорове, свързани с гражданската отговорност за обида и клеветата, както и в други спорни отношения, при които медиацията може да помогне за разрешаването им, когато те са възникнали между местни и/или чуждестранни физически и юридически лица.³ Широкият кръг от спорове, които могат да бъдат разрешени чрез медиация, дава възможност на гражданите да използват процедурата в множество случаи. От друга страна, правилното прилагане на медиацията може значително да намали броя на съдебните дела, и така споровете да бъдат разрешени по ефективен, икономичен и едноетапен начин. Това е особено важно с оглед активната роля на страните в процедурата по медиация, която е различна от формалната съдебна процедура. Там участието на страните при разрешаването на спора се осъществява по съвсем различен начин и до голяма степен се определя от съдебния процес и приемането на решение на спора от съда.

Процедурата по медиация в Македония се провежда в съответствие с няколко принципа. На първо място са принципите на доброволност, равнопоставеност и неформалност, безпристрастност, поверителност, конфиденциалност, равнопоставеност, справедливост, ефективност и икономичност. Доброволността на процедурата по медиация се осъществява чрез възможността страните по спора доброволно да изберат един или повече медиатори, както и чрез възмож-

² Закон за медиацията, Официален вестник на РСМ, №294 от 27.12.2021 г., чл. 3, ал. 1, а.

³ Закон за медиацията, Официален вестник на РСМ, №294 от 27.12.2021 г., чл. 1, ал. 2.

ността за започване и провеждане на процедура преди образуване на съдебно производство или по време на съдебното производство. Има обаче изключение от този принцип на доброволност и то е предвидено в случаите, когато „медиация се провежда за спор, произтичащ от предварително сключено споразумение на страните, след сезиране с решение на съд или друг компетентен орган и/или за който със закон е установен задължителен опит за медиация.“⁴ Принципът на доброволност помага на страните чрез взаимната си воля по-лесно да постигнат взаимно приемливо решение, изхождайки от това, че те сами са взели решение за разрешаване на спора с посредничеството на лицензиран медиатор.

Принципът на равнопоставеност и неформалност се реализира чрез задължението на медиатора да го осигури. По-специално, това се изразява в избор на договорен от страните начин за провеждане на процедурата, като се вземат предвид предложенията на всяка от страните, спецификата на случая, както и необходимостта от бързо разрешаване на спора.

Чрез принципа на безпристрастност се определя позицията на медиатора по отношение на страните в процедурата по медиация, както и по отношение на предмета на спора. И в двата случая медиаторът трябва да действа безпристрастно. Новост в Закона за медиацията от 2021 г. е предвиждането на регламент при конфликт на интереси на медиатора. Определя се: „Медиаторът не може да действа в случаи, в които има или е имал лични, семейни или бизнес отношения с някоя от страните по спора или ако са налице други обстоятелства, които поставят под въпрос неговата безпристрастност.“ Интересното е, че тази разпоредба противоречи на принципа на доброволност в процедурата по медиация, тъй като страните са възпрепятствани да изберат медиатор по свое желание поради възможния „конфликт на интереси“.⁵ Освен това, тази разпоредба използва недостатъчно дефинирани термини. Ако, хипотетично, посредникът е закупил кола и по този начин е имал бизнес отношения с компанията, ще има ли конфликт на интереси при действия по въпроси, свързани с тази компания и нейните служители? За съжаление тази разпоредба крие дълбоко и елементарно непознаване на закона. При самия факт, че отношенията са били в миналото и вече не съществуват никакви правни отношения между медиатора и страните, как това може да се отрази на безпристрастността на медиатора към момента на разрешаване на спора? Освен това, по отношение на конфликта на интереси на медиатора се определя още, че: „Медиаторът не може да действа в тези процедури за разрешаване на спорове, които са били или са предмет на текущата му работа като арбитър, помирител по колективни трудови спорове, съветник на една от страните или адвокат, както и в случаи

⁴ Закон за медиацията, Официален вестник на РСМ, №294 от 27.12.2021 г., чл. 7, ал. 3.

⁵ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, №.294 от 27.12.2021 г., чл. 22, ал. 1.

на спор, в който самият той е бил страна по спора.⁶ Необходимостта от промяна на това абсурдно положение е повече от очевидна. Причината за това е, че ако медиаторът е едновременно арбитър и помирител по трудови спорове и е действал в арбитражна процедура по индивидуален спор, този спор е вече решен, така че по него не може да има друга последваща процедура и следователно не може да има процедура по медиация. Ако той е действал или действа в помирителна процедура по трудов спор, в този случай спорът се отнася до сключването или изменението на колективен трудов договор, а процедура по медиация изобщо не може да се провежда при колективен трудов спор. Още повече че действайки като арбитър или помирител при трудови спорове, той е независим и безпристрастен спрямо страните. Единственото, което е оправдано в случай на конфликт на интереси, е несъвместимостта на извършването на дейност по медиация с изпълнението на функции като съдия, нотариус, изпълнител или друга публична функция, по време на мандата, по причина, че може да се окаже в паралелна роля на вземане на решения и посредничество.

Една от най-важните особености на процедурата по медиация е принципът на конфиденциалност. За разлика от съдебната практика, обществеността е изключена в процедурата по медиация. Задължението за конфиденциалност се отнася както за медиатора, така и за лицата, участващи в процедурата по медиация. Принципът на конфиденциалност се прилага и за информацията и документите, произтичащи от или свързани с процедурата по медиация. Изключение от това има, само когато страните се споразумеят за друго или в случаите, когато то е: „установено със закон; поискано, за да се гарантира защитата на интересите на децата на страните по медиацията; поискано с цел защита срещу нараняване на физическата или психическата цялост на засегнатото лице в спорната връзка; обществен интерес; необходимо за изпълнение на споразумението, произтичащо от процедурата по медиация и за нуждите на оценката на работата на медиаторите от Съвета.“⁷

Следствие на принципа на конфиденциалност е принципът на забрана за използване на информацията от медиацията в други процедури. При този принцип на субектите, които участват в процедурата по медиация, както на страните, на техните законни представители и пълномощници, на медиаторите, на третите лица, участващи в процедурата по медиация, както и на лицата, които извършват административна дейност за нуждите на медиацията, не им е позволено в съдебна или друга процедура да се позовават на факти, да свидетелстват или да се предлагат като доказателства:

„(1) мнения и нагласи, изразени от страните и участниците в процедура по медиация или предложенията, представени в тази процедура изключително за целта на постигане на споразумение;

⁶ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, бр.294 от 27.12.2021 г., чл. 22, ал. 2.

⁷ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, №294 от 27.12.2021 г., чл. 11, ал. 7.

(2) възможните насоки за разрешаване на спорните отношения, представени от медиатора по време на процедурата по медиация и факта, че едната страна в процедурата е изразила желание да приеме предложения начин за разрешаване на спорните отношения;

(3) документ, изготвен изключително за нуждите на медиацията.⁸

Чрез тези два принципа: принцип на конфиденциалност и принцип на забрана за използване на информацията за медиацията в други процедури страните по спора и медиаторът защитават доброто име на всички страни в процедурата и след нейното приключване. Тези принципи също така позволяват на страните да представят и обменят цялата необходима информация в интерес на разрешаването на спора, без да бъдат под натиск, че информацията и предложенията, дадени в процедурата по медиация, ще бъдат използвани в съдебно производство, ако процедурата по медиация завърши с неуспех.

Чрез принципа за равнопоставеност на страните в процедурата по медиация медиаторът има задължението да действа еднакво спрямо страните, участващи в нея, както по отношение на равните възможности за тяхното участие, така и с оглед на всички индивидуални обстоятелства за всеки отделен случай. Обикновено преди да започне процедурата по медиация за разрешаване на спора, медиаторът информира страните за същността ѝ. Медиаторът има централно място в процедурата и е гарант за спазване на принципите на медиацията. По същия начин, с принципа на справедливост, гаранцията за коректно отношение в процедурата по медиация се предоставя от медиатора. По време на целия процес той има задължението да насърчава страните да си сътрудничат, както и да предоставя информация с цел справедливо разрешаване на спора.

Една от основните разлики между съдебните и извънсъдебните процедури по отношение на разходите и ефикасността на процедурата се отразява чрез принципа на ефективност и икономичност. Законовото решение, че: „Процедурата по медиация е икономична, ефективна и бърза процедура, до която страните имат лесен и равнопоставен достъп.“⁹ Медиаторите таксуват своите услуги по медиация в съответствие с разпоредбите на Тарифата за медиация. Основните средства, които трябва да бъдат платени, ако опитът за посредничество е неуспешен, са 50 евро в денари, върху които средства в размер на 11,11 процента се начислява данък върху доходите на посредника. Ако процедурата по медиация приключи със споразумение, средствата, които трябва да бъдат платени за изготвяне на споразумението, са в размер на 50 евро в денари, а всеки час, започнат в процедурата по медиация, се таксува за 20 евро в денари. В тарифата е предвидено, че поканата, съставена от медиатора до другата

⁸ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, №294 от 27.12.2021 г., чл. 11, ал. 1, т. 1, 2 и 3.

⁹ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, № 294 от 27.12.2021 г., чл. 14, ал. 1.

страна, се таксува в размер на 20 евро в денарова равностойност. Но тарифата също така позволява да се събират средства над тези суми, ако страните по спора се съгласят.

Новост в процедурата по медиация е използването на език, различен от македонския и неговата кирилица, както и възможността глухонемите лица да наемат преводач, разбиращ езика. В този случай разходите за присъствието и работата на упълномощения преводач са за сметка на страната, наела преводача, освен ако страните не са уговорили друго. По този начин е възможно всеки да участва пряко в процедурата по медиация въз основа на езика, който разбира. До написването на този доклад в съответствие със съществуващия Закон за медиацията 46 медиатори са лицензирани и вписани в указателя на медиаторите, поддържан от Камарата на медиаторите на Република Северна Македония.

Законът за медиацията от 2021 г. дефинира термина медиатор, както следва: „Медиатор“ е физическо лице, което притежава лиценз за извършване на медиационна дейност в съответствие с този закон, актовете на Камарата на медиаторите на Република Северна Македония и провежда медиация в съответствие с принципите за медиация.¹⁰ По този начин се прави разграничение между онези медиатори, които са придобили статут на медиатор с предходните закони, които регулират медиацията, но не са преминали през процеса на лицензиране, и поколения медиатори, които са преминали през процеса на лицензиране и с това са придобили лиценз за извършване на посредническа дейност. Условието за медиатор са: успешно положен изпит за медиатор съгласно македонското законодателство, което регулира медиацията; диплома за завършено висше образование VII/I или 300 кредита според Европейската система за трансфер на кредити (ECTS) в Република Северна Македония, или решение за признаване на подходяща квалификация за висше образование, придобита в чужбина, издадено от Министерството на образованието и науката. В допълнение към това кандидатът трябва да притежава сертификат за завършено основно обучение за медиатор по акредитирана програма от този тип от поне 70 часа в Република Северна Македония. Изисква се и трудов стаж след завършено висше образование, което се доказва с удостоверение за три години трудов стаж.

В областта на медиацията кандидатът трябва да е преминал четири или повече процедури по медиация заедно с медиатор, вписан в регистъра, за което медиаторът издава удостоверение за участие. Също така кандидатът за полагање на изпит по медиация трябва да представи удостоверение, че е македонски гражданин, както и че е преминал психологически тест и тест за почтеност, издадени от лицензиран професионалист. Стратегиата на Министерството на

---

¹⁰ Закон за медиацията, Обн. Официален вестник на РСМ, № 294 от 27.12.2021 г., чл. 3, ал. 1, б.

правосъдието (Стратегия за реформа на съдебния сектор за периода 2017-2022 г. с план за действие) по отношение на медиацията предвижда: „Опростяване на достъпа до правосъдие чрез укрепване на медиацията, преразглеждане на безплатната правна помощ, съдебните разходи, адвокатски разноси и разноси по изпълнението на съдебните решения.“¹¹ В стратегията са предвидени няколко основни насоки, от които между другото посочваме: „Напредък на концепцията за медиация са законовите промени:

- в частта за изпита за медиатори – при провеждането на изпита за медиатори да се вземат предвид необходимите компетенции и умения, които трябва да притежават;
- въвеждане на електронно връчване в медиацията;
- уеднаквяване на воденето на регистри за процедурите по медиация, контролирани от Министерството на правосъдието и медиаторите.“¹²

Изпитът за сертифициране на медиатори съгласно действащия Закон за медиацията е променен както по форма, така и по съдържание, като вместо в електронна форма, се провежда пред съответна комисия, създадена от министъра на правосъдието. Една от стратегическите насоки се отнася до „Често използване на медиация от публичните органи чрез търсене на решения и насърчване на публичните органи да разрешават взаимни спорове чрез медиация.“¹³ В този контекст трябва да се работи върху прозрачността на броя и на метода за получаване на процедури по медиация чрез Камарата на медиаторите, като се има предвид, че няма система за справедливо разпределение на делата, които идват от македонското правителство към Камарата на медиаторите. Това би могло да бъде решено по начин, който да създаде система за компютъризирано и равно разпределение на препратените към Камарата на медиаторите от държавните органи случаи за медиация, без да имат предвид конкретен медиатор, който да реши спора им.

Перспективи на процедурата по медиация

Предвид многобройните предимства на процедурата по медиация в сравнение със съдебната процедура се очаква нейното все по-широко използване. Това се дължи на факта, че в македонското общество след въвеждането на задължителния опит за медиация при икономически спорове до един милион денара, броят на делата в процедурата по медиация нараства значително. От този брой заведени дела много случаи са решени със споразумение между двете страни. Медиацията обаче все още не е достатъчно печеливша, за да решат медиаторите да се занимават с нея като основна професия. След този успешен пример за за-

¹¹ <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4383>, с. 6

¹² <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4383>, с. 28

¹³ <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4383>, с. 29

дължителен опит за медиация процедурата, предвид факта че не възпрепятства достъпа до правосъдие в съда, може да бъде приложена и към други спорове. Една от възможностите, при която има много спорове между страните, е в производствата, които се водят пред застрахователните компании. В случай на пътнотранспортно произшествие страните, преди да започнат производство пред съда, са длъжни да се опитат да се споразумеят със застрахователната компания.¹⁴ Ако Законът за безопасност на пътното движение бъде изменен, в смисъл че преди започване на съдебното производство страните са длъжни да приложат становище от лицензиран медиатор за неуспешен опит за медиация, ще се отвори възможност за медиация по хиляди спорове годишно. По този начин страните по спора ще могат да се опитат да разрешат спора в обективна процедура от трето неутрално лице – медиатор, вместо да водят преговори със застрахователната компания, която има пряк интерес от разрешаването на спора в тяхна полза.

Голямо предизвикателство във връзка с процедурата по медиация може да бъде прилагането ѝ при семейни спорове. Увеличаването на бракоразводните дела в съда е показател, че процедурата по медиация може да помогне при разрешаването на семейни спорове. Чрез медиация бракоразводната процедура би се ускорила и в същото време би била ефективна и икономична. Допълнителен аргумент е, че при развода по взаимно съгласие страните вече имат изразена воля и в процедурата по медиация страните първо ще се опитат да запазят брака чрез посредничеството на медиатора, а ако се съгласят на развод по взаимно съгласие, медиаторът може да състави споразумението и да го представи на компетентните органи. Предимствата на тази процедура са свързани с възможността съпругът/съпругата да: „стабилизира ситуацията чрез временно споразумение, да обменят цялата необходима информация доброволно, да се споразумеят за правни процедури, които минимизират разходите и рационализират процеса, да договорят работещо споразумение и да решат как да изпълняват решенията след развода.“¹⁵ В самата процедура по медиация в неформална атмосфера може да се проведе по-добре качествен диалог с посредничеството на трето неутрално лице – медиатор, отколкото в съдебна зала. Отчитането на ефективността на процедурата по медиация като една от стратегическите насоки е: „Стимулиране прилагането на медиацията в съдебните процедури при прилагането на Закона за правосъдие за деца, съдебни дела срещу журналисти за клевета и обида, потребителски спорове, застрахователни спорове“¹⁶ Перспективите на процедурата по медиация, особено при

---

¹⁴ Закон за безопасност на пътното движение, Обн. Официален вестник на Република Македония, №169/15 и 226/15.

¹⁵ **Stoner, K.** (2006) *Divorce without court: a guide to mediation and collaborative divorce*, 32.

¹⁶ <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4383>, с. 29.

прилагането на Закона за правосъдие за деца, са големи поради възрастта на младите хора, нарушили закона, и възможността те да коригират мисленето и поведението си, преди да бъдат въввлечени в съдебни процедури. В тази посока трябва да се увеличи броят на обучените медиатори и информираните прокурори и съдии за предимствата на медиацията и възстановителното правосъдие, дори ако възможностите ѝ са сведени само до няколко случая. Още повече, че в Закона за правосъдието за деца¹⁷ вече е определено, че определени спорове се препращат към медиация. В случаи, „за които се предвижда наказание лишаване от свобода до пет години, компетентният прокурор след предварително информиране и писмено съгласие на детето и неговия законен представител, адвокат и пострадалото лице може да насочи страните към процедура по медиация.“¹⁸ Процедурата по медиация освен в началото на процеса за наказателна отговорност, може да се проведе по законов ред и ако има образувано съдебно производство, но само ако се прецени, че това производство е целесъобразно и със задължителното предварително писмено съгласие на детето и на неговия законен представител, адвоката и пострадалия до приключване на основното съдебно следствие. В този случай съдът с решение спира процеса и насочва страните към процедура по медиация. Това правно решение е в интерес на утвърждаването на възстановителното правосъдие, както и в интерес на детето. В науката възстановителното правосъдие се разбира като „всеки процес, в който жертвата, извършителят и/или други лица или членове на общността, засегнати от престъпление, активно участват заедно в разрешаването на въпроси, произтичащи от престъплението, често с помощта на безпристрастна трета страна. Примерите за възстановителен процес включват медиация, семинари и осъждащи кръгове.“¹⁹ Разбира се, тази процедура също има своите ограничения, като например случаи, когато действията се считат от закона за престъпления срещу морала и сексуалната ориентация, и основани на пола форми и насилие над жени. Освен в македонското законодателство, тези изключения се съдържат и в ратифицираните международни договори. В тази насока перспективите на процедурата по медиация трябва да се видят през укрепване на капацитета на медиаторите, както и на прокурорите. Това трябва да стане чрез специфично обучение в областта на медиацията, специализирано в работа с деца на всички нива на образование, така че както децата, така и техните родители да се запознаят с предимствата и ефективността на процедурата по медиация.

---

¹⁷ Закона за правосъдието за деца. Обн. Службен весник на РСМ, №275/12.

¹⁸ <https://rm.coe.int/action-plan-for-implementation-of-the-judicial-sector-for-the-period-2/16808c4383>, с. 2.9

¹⁹ **Morris, A., G. Maxwell.** (2001). *Restorative Justice for Juveniles Conferencing, Mediation and Circles*, Hart Publishing, p. 25.

Разбира се, особена перспектива на процедурата по медиация може да се види и при трудовите спорове. В сегашните условия е разрешена процедура по медиация при индивидуален трудов спор. Това е съгласно Закона за медиацията, както и Закона за мирно разрешаване на трудови спорове. Необходима е повече яснота в Закона за трудовите отношения, както и промяна в Закона за мирно разрешаване на трудови спорове, където да се определи, че индивидуален трудов спор може да се решава в помирителна процедура, а не само в арбитраж и процедура по медиация. По този начин ще се подобрят условията и изборът на страните в спора да решават свободно как да разрешат спора си.

Чрез многобройните възможности на медиацията в македонската правна система съдилищата ще бъдат освободени от дела, които могат да бъдат решени в процедура по медиация. Страните по спора, ако се опитат да разрешат спора в процедура по медиация, ще имат ясна представа за своите позиции в съда, както и за интересите на другата страна. Ако спорът бъде решен по споразумение, разноските, които страните по спора са длъжни да заплатят като съдебни такси, както и общите съдебни разноски, ще бъдат намалени, а те се отнасят до многобройните съдебни заседания и многостепенната процедура в съда, за разлика от процедурата с медиатор в една степен. Също така по пътя към членство в Европейския съюз и Доклада за напредъка относно използването на алтернативни процедури за разрешаване на спорове би бил положителен.

НОВИ РОЛИ И ФУНКЦИИ НА МЕДИАТОРА

**Георги Бакалов - адвокат САК, медиатор, преподавател
0878571249 advokatbakalov@gmail.com**

***Резюме:** Предмет на настоящата статия са някои практически аспекти в работата на медиаторите, и по-конкретно начина на организация на дейността им. Новите изисквания във връзка с промените в Закона за медиацията и въвеждането на елемент на задължителност за първа информационна среща, обуславят нови роли и функции в няколко направления.*

***Ключови думи:** медиатор, нововъведения, съдебни центрове, отчетност*

NEW ROLES AND FUNCTIONS OF THE MEDIATOR

***Abstract:** The subject of this article is some practical aspects of the work of mediators, and more specifically, the way of organizing their activities. The new requirements in connection with the amendments in the Law on Mediation and the introduction of an element of obligation for a first informational meeting determine new roles and functions in several directions.*

***Keywords:** mediator, novelties, judicial centers, accountability*

Промените в обществото, технологичното и информационното развитие, COVID-19 пандемията, както и измененията в законодателството, изискват съответното качествено развитие и в начина на работа на медиаторите и реализирането на медиацията като процедура.

Едно от първите необходими условия е професионално обединение, например под форма на камара или асоциация, с право да регулира и следи за спазването на изискванията към медиаторите. То би дало гаранция за стандартизирането на предлаганите услуги, което е в интерес на страните, и същевременно защитава правата и интересите на действащите медиатори.

Създаването на съдебни центрове и изискването за по-висока правна квалификация също предполагат различен подход и към работата на медиаторите, обучаващите организации и нужда от обединение и сдружаване под различна форма.

Трябва да обърнем внимание на факта, че с предстоящите промени в законодателството на практика ще имаме два вида медиационни центрове – тези към съдилищата и тези, които са създадени и управлявани от „независими“ медиатори. Под независими се има предвид необвързани с държавна институция. Тук се включват както медиаторите, работещи индивидуално, така и тези,

които работят в рамките на някаква форма на сдружаване. Това поражда нужда от регламентация на начините, по които ще си взаимодействат със съдебните центрове и възможностите да се прехвърли процедурата от съдебен към извънсъдебен център и обратно.

Възникват и въпроси, свързани с признаването на провеждане на процедурата в извънсъдебни центрове или независим медиатор в рамките на съдебната медиация, следвани от въпросите за начин и размер на заплащането и срок за провеждане.

През последната година възникнаха и въпроси относно данъчното облагане, възможностите за деклариране на доходите, както и начина, по който да се заприходяват хонорарите. По тази причина използвам настоящата трибуна, за да обобщя възможностите, които сме обсъждали с колеги и курсисти в различни формати.

Добре е да отбележим и начина, по който „независими“ медиатори биха могли да администрират дейността си. Медиацията е свободна професия и като такава всеки един човек би могъл да я упражнява в съответствие с изискванията на Закона за медиацията и след надлежно обучение. Завишени са критериите както за курсистите, така и за учителите, а също и към обема и съдържанието на обученията.

Друг нов аспект, който ще се отрази на работата на медиаторите, е възможността в процедурата по медиация да участват адвокати, платени от Бюрото за правна помощ. Това е ново дотолкова доколкото страните, които до настоящия момент не са могли да си позволят правна помощ и защита, сега биха могли да участват с адвокат и да се възползват от квалифицирано съдействие. Особено когато защитаваме интересите на деца, бихме могли да поискаме представител, различен от родителите, който да следи за подходящата правна защита на интересите на децата в процедурата по медиация.

Да се върнем към администрирането. Всеки медиатор или сдружение трябва да подготвят договори за медиация. По своето естество това са граждански договори „интуито персоне“ доколкото медиацията се осъществява винаги и единствено от физически лица. Плащането по този договор се явява хонорар на медиатора или приход за сдружението, тяхното възнаграждение за конкретния случай или пък конкретната среща.

Върху тази сума се дължи данък в съответствие с действащото законодателство. Начинът на плащане се съобразява със страните. Когато договорът е правилно оформен може да се разглежда и като платежен документ. В случай, че сумата се превежда по банков път, отчитане на плащането може да става и с банково извлечение и не е нужен касов апарат. Сборът от получените хонорари през календарната година се явява и годишния доход на медиатора от тази му дейност и се декларира съобразно с правилата на данъчното облагане.

Заплащането в съдебните центрове следва да бъде аналогично – въз основа на граждански договор, като центърът най-вероятно ще удържа съответните части за здравно и обществено осигуряване. Медиаторите извън съдебен център или организацията следва да внасят тези суми сами.

Възможно е, разбира се, да има и вариант за трудови договори, но това решение би попречило на участието на адвокати като медиатори в съдебен център. Адвокатите към момента са ограничени от Закона за адвокатурата в това отношение. Също, такова сключване на трудов договор би означавало промяна на статута на медиаторите, доколкото те следва да се разглеждат вече като държавни служители с всички плюсове и минуси.

Говорейки за адвокатите и задължителната юридическа квалификация, засягаме една от най-новите роли за медиатора. Действащото законодателство и по-конкретно Закона за медиацията досега не е залагало подобен род ограничение за упражняването ѝ. Намерението да се гарантира високата квалификация на медиаторите в съдебните центрове не следва да е за сметка на ограничение по професионален признак, защото по своето естество такова ограничение би било дискриминационно.

Можем да приемем, че новата роля на медиатора в един съдебен център би изисквала по-висока правна квалификация, дотолкова доколкото евентуалното споразумение, постигнато между страните ще бъде представено за одобрение на съда по висящия между страните процес. Но това следва да е резултат от специализирани обучения, а не от ограничения. Важно е да следваме позитивен и изграждащ подход, особено когато говорим за медиация. Философията „печеля- печелиш“, залегнала в основата на процедурата по медиация предполага това.

Същевременно, възможността за участие на адвокати гарантира във висока степен правната издържаност и законосъобразност на едно бъдещо споразумение. Фактът, че тези процедури ще бъдат финансирани с държавни средства оправдава по-високите изисквания както към медиаторите, така и към адвокатите, които ще участват в тях. Добре е адвокатите също да бъдат обучени, както за естеството на процедурата, така и за разликата от представителството на страните пред съда. Това по никакъв начин не следва да е причина за дискриминационно отношение към различни професии и хора с различно образование, а напротив – разнообразието би обогатило подходите към страните и улеснило намиране на оптимален вариант.

В тази връзка нова ще бъде и ролята на медиаторите, работещи извън съдебните центрове доколкото те ще се конкурират с тези в съдебните. Важно е да се заложи в закона еднаква тежест на работата на едните и другите, както и възможност за съвместна работа при желание на страните. Това обстоятелство води до изискване за въвеждане на единни стандарти за обучение и водене

на процедурата. Същевременно, различните образователни подходи и методи създават конкуренция на обученията и повишават ефективността.

Разглеждайки процедурата по медиация като такава, можем да кажем, че законодателните промени не въвеждат никакви съществени нови моменти и промени във функциите и ролите, които медиаторът изпълнява. И това е така, защото това е доказала се във времето процедура.

Нови елементи има във връзка с организацията и предлагането на медиацията като услуга в полза на обществото, и като част от съдебната система.

Отчитайки обаче засилената тенденция към агресия, намалената толерантност и търпимост, следва да добавим като нов момент и необходимостта от по-висока психологическа квалификация и емоционална интелигентност на медиаторите. Така ще се засили възможността им да разпознават различните емоционални състояния на страните и съответно правилно да работят с тях за постигането на оптимални резултати и повишаване на доверието на страните към медиатора.

Като част от новите роли можем да разгледаме и нуждата от по-висока степен на организация на работата и съответното администриране на процедурите по медиация. Това включва създаването и работа с определен набор от документи и бланки за по-доброто отчитане и съответно статистическа оценка на постиганите резултати. Същевременно, за случаите в които финансирането идва от Бюрото за правна помощ следва да има и специализирани декларации, и контрол на разходване на държавни средства.

Следва да споменем и тези документи, с които ще се работи за правилното осчетоводяване и съответно заплащане на извършената дейност. За тези случаи може да направим аналогия с работата на адвокатите като служебни защитници, дейност която се финансира от Бюрото за правна помощ. Трябва да се отчете нуждата от допълнително обучение, както на самите медиатори, така и на лицата, които ще се занимават с проверката и оценяването на техните доклади и отчети. Логично е тези дейности да са под контрола на финансиращата организация, а именно Бюрото за правна помощ.

Може би е необходимо тези, които ще се ползват от медиация, също да бъдат до известна степен запознати. В рамките на предвидената задължителна процедура в съдебните центрове медиаторите да могат да предоставят стандартизиран набор от материали и информация, върху който да работят със страните с оглед по-точното запознаване и уеднаквяването на предоставената за всички страни услуга. С други думи, за нуждите на съдебните центрове да бъде разработен кратък план-конспект или кратко помагало с набор от въпроси, които следва да бъдат засегнати в рамките на задължителната процедура след препращането от съда. Разбира се, такова помагало би било полезно и при извънсъдебни центрове.

В заключение, можем да обобщим, че новите промени в Закона за медиацията и свързаните промени в действащото законодателство, могат да допринесат сериозно за развитието, както на процедурата по медиация, така и за подобряване на работата на съдилищата. Техническите трудности, свързани с обучението, подготовката на материали, документи, бланки и професионално обединение са напълно оправдани, ако ги съизмерим с ползата – материална и емоционална за обществото.

Медиацията, предназначена да подпомага и укрепва отношенията между хората, се базира на общочовешките ценности за справедливост, разбирателство и просперитет. Задължение на всеки е да допринесе за такова развитие на обществените отношения.

ПРАВНИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА МЕДИАЦИЯ ПО ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ПОДАВАЩИ СИГНАЛИ ИЛИ ПУБЛИЧНО ОПОВЕСТЯВАЩИ ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАРУШЕНИЯ

**доц.д-р Младен Младенов,
Висше училище по сигурност и икономика –
Пловдив, тел.: 0898 69 40 61,
e-mail: mmladenov@abv.bg**

Резюме: Законът за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения урежда условията, редът и мерките за защита на лицата в публичния и в частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз, които застрашават или увреждат обществен интерес и правото на Европейския съюз, както и редът и условията за подаване и разглеждане на такива сигнали или публично оповестена информация. В него са развити и мерки за подкрепа на сигнализиращите лица, като е закрепена възможността за подкрепа от медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите при извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията. Поради основното правоотношение между страните – трудово, служебно или приравнено на тях, те имат множество други правоотношения (данъчни, осигурителни, взаимоспомагателни, социално-битови и други подобни). Именно взаимозависимостта между страните прави отношенията между тях прекалено сложни, като в тях се преплитат правни и извънправни (социални, личностни, емоционални, морални и други) елементи. Голямото предизвикателство при такъв усложнен казус е медиаторът да не проявява пристрастие и да не налага решение по спора. Сигналоподателят може да търси вреди от лицето, което му е оказало натиск, за това, че е насочило сигнал срещу него, но не бива да се забравя, че това може да е провокирано производство (съдебно или извънсъдебно) само и само да се ползва функционалният имунитет, докато то се развива. Възможно е засегнатото лице да завежда съдебно дело, като същинският мотив е да произведе „дело-шамар“ – SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation), за да възпре сигналоподателя да поддържа пред компетентните органи сигнала си чрез доказателства или пояснения, както и да не подаде повторни сигнали за други закононарушения. Медиаторът би трябвало да очаква и таква развитие, което със сигурност няма да подкрепи успешното развитие на процеса по медиация.

Resume: *The Law on Protection of Persons Signaling or Publicly Disclosing Information regarding Breaches governs the conditions, order and measures for the protection of persons in the public and private sectors who report or publicly disclose information about violations of Bulgarian legislation or acts of the European Union that endanger or damage the public interest and the law of the European Union, as well as the terms and conditions for submitting and considering such signals or publicly disclosed information. It also developed measures to support whistleblowers, with the possibility of support from a mediator registered in the Unified Register of Mediators being established in the out-of-court resolution of cross-border disputes through mediation in accordance with the Law on Mediation. Due to the main legal relationship between the parties – labor, service or equal to them, they have many other legal relationships (tax, insurance, mutual aid, social and household and similar). It is the interdependence between the parties that makes the relations between them too complicated, as legal and extra-legal (social, personal, emotional, moral and other) elements are intertwined in them. The big challenge in such a complicated case is that the mediator does not show bias and does not impose a decision on the dispute. The whistleblower may seek damages from the person who was pressured for whistleblowing, but it should not be forgotten that this may be a provoked proceeding (judicial or extrajudicial) only to be used functionality immunity while developing. It is possible to keep that person from filing a lawsuit with the real motive being to produce a “slap suit” - SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation), in order to prevent the whistleblower from maintaining his report before the competent authorities through evidence or explanations, as well as not to submit repeated reports of other violations. The mediator should also expect such a development, which will certainly not support the successful development of the mediation process.*

Ключови думи: закон, защита, сигнал, медиация, правна сигурност

Key words: law, protection, signal, mediation, legal certainty

Въведение

Още в първата разпоредба на Закона за медиацията¹ (ЗМ) е очертано приложното му поле, е именно – отношенията, свързани с медиацията като алтернативен способ за разрешаване на правни и неправни спорове. С последните изменения и допълнения² на този нормативен акт, законодателят изрично е указал, че той урежда и процедурата по медиация по висящи съдебни дела.

В чл. 3, ал. 1 и 2 ЗМ е разписано, че предмет на медиация могат да бъдат граждански, търговски, трудови, семейни и административни спорове, свързани с права на потребители, и други спорове между физически и/или юри-

¹ Обн. ДВ. бр. 110 от 17 декември 2004 година.

² Изм. и доп. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 1 юли 2024 година.

дически лица, включително и когато са презгранични. Медиация се провежда и в случаите, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс³ (НПК). Налага се изводът, че медиация *по принцип* е позволена за цялата палитра възможни спорове между правните субекти.

Единственото изключение е закрепено в третата алинея на чл. 3 ЗМ, откъдето е видно, че медиация не се провежда, ако закон или друг нормативен акт предвижда друг ред за сключване на споразумение.

Ergo, ако не е предвиден друг ред за сключване на споразумение и ако казусът попада в тези, предвидени като възможни случаи за медиация по НПК, то тя винаги е възможна – и към момента на сега действащото законодателство, и към бъдещи законодателни разрешения, които отговарят на горните две условия.

Разработката ще разгледа именно такъв законодателен казус – на току-що влязъл в сила нов закон, но през призмата и на бъдещи, все още неприложими процедурни правила от други законови актове.

Вследствие на горното, методът на работа ще бъде нормативен анализ на новосъздадени правни норми, част от които съществуват в правния корпус, но все още не са влезли в сила. Заради това и библиографията към настоящия труд е базирана единствено и само на нормативните актове от законов порядък.

Протектиращия закон

Поради сензитивността на правната материя, която урежда, новия Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения⁴ (ЗЗЛПСПОИН) повдига множество въпроси от понятиен, принципен и процесуален характер. На тях ще бъде даден достоен отговор от административната, корпоративна и съдебна практика по прилагането на този закон, както и от доктриналните виждания във връзка с неговите текстове.

Тук изрично трябва да се напомни, че съобразно §2 от Допълнителните му разпоредби, ЗЗЛПСПОИН въвежда изискванията на Директива (ЕС) 2019/1937⁵ на ЕС. Това означава, че при тълкуването и правоприлагането му ще се имат предвид и постановките на европейския правен ред.

Първата и втората алинея на чл. 1 ЗЗЛПСПОИН посочват, че с този закон се уреждат условията, редът и мерките за защита на лицата в публичния и в

³ Обн. ДВ. бр. 86 от 28 октомври 2005 година;

⁴ Обн. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 4 май 2023 година;

⁵ Директива (ЕС) 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 г. относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза (ОВ, L 305/17 от 26 ноември 2019 г.), изменена с Регламент (ЕС) 2020/1503 на Европейския парламент и на Съвета от 7 октомври 2020 г. относно европейските доставчици на услуги за колективно финансиране на предприятията и за изменението на Регламент (ЕС) 2017/1129 и на Директива (ЕС) 2019/1937 (ОВ, L 347/1, 20 октомври 2020 г.).

частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз, които застрашават или увреждат обществен интерес и правото на Европейския съюз, както и редът и условията за подаване и разглеждане на такива сигнали или публично оповестена информация, като той се прилага и за лица, свързани с лицата, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения.

Като общо правило, чл. 5, ал. 1 и 2 ЗЗЛПСПОИН постановява, че защита по този закон се предоставя на сигнализиращо лице от момента на подаването на сигнала или публичното оповестяване на информация за нарушение. Сигнализиращо лице по смисъла на този закон е физическо лице, което подава сигнал или публично оповестява информация за нарушение, станало му известно в качеството му на работник, служител, държавен служител или друго лице, което полага наемен труд, независимо от характера на работата, от начина на заплащането и от източника на финансирането; лице, което полага труд без трудово правоотношение и/или упражнява свободна професия и/или занаятчийска дейност; доброволец или стажант; съдружник, акционер, едноличен собственик на капитала, член на управителен или контролен орган на търговско дружество, член на одитния комитет на предприятие; лице, което работи за физическо или юридическо лице, негови подизпълнители или доставчици; кандидат за работа, участвал в конкурс или друга форма на подбор за постъпване на работа и получил в това качество информация за нарушение; работник или служител, когато информацията е получена в рамките на трудово или служебно правоотношение, което е прекратено към момента на подаване на сигнала или на публичното оповестяване.

Основният текст на ЗЗЛПСПОИН като че ли е чл. 33, който въвежда забрана за ответни действия спрямо лицата, които са подали сигнал или публично са оповестили информация за нарушение. Първата му алинея е категорична, че се забранява всяка форма на ответни действия спрямо сигнализиращите лица, имащи характера на репресия и поставящи ги в неблагоприятно положение, както и заплахи или опити за такива действия, включително под формата на временно отстраняване, уволнение или прилагане на друго основание за прекратяване на правоотношението, по което лице полага наемен труд; понижаване в длъжност или забавяне на повишение в длъжност; изменение на мястото или характера на работата, продължителността на работното време или намаляване на възнаграждението; и т.н.

В чл. 35 ЗЗЛПСПОИН са предвидени мерки за подкрепа на сигнализиращите лица, като *inter alia* е закрепена възможността за подкрепа от медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите при извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията

(ал. 1, т. 4 вр. ал. 2, предложение трето).

Възможните съдебни правни спорове биха могли да бъдат инициирани както от лицето, подало сигнала, така и от лицето, срещу което сигналът е подаден. В първия случай разпоредбата на чл. 37 ЗЗЛПСПОИН е категорична, че вреди, причинени на сигнализиращото лице във връзка с подадения от него сигнал или публично оповестената информация, се считат за причинени умишлено до доказване на противното. Тази законова презумпция е в синхрон с принципното положение за деликтните правоотношения, закрепена в чл. 45 от Закона за задълженията и договорите⁶ (ЗЗД) – всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму и във всички случаи на непозволено увреждане вината се предполага до доказване на противното.

Във втория случай, съобразно чл. 39 ЗЗЛПСПОИН е заложено, че засегнатото лице се ползва в пълна степен от правото си на защита и на справедлив процес, както и от презумпцията за невиновност, включително да бъде изслушано, и от правото си на достъп до отнасящите се до него документи, като то има право на обезщетение за всички имуществени и неимуществени вреди, когато е установено, че лицето по чл. 5 съзнателно е подало сигнал с невярна информация или публично е оповестило невярна информация, както и когато според обстоятелствата е било длъжно да предположи, че информацията е невярна.

Законодателят е помислил и за правоотношения, *които нямат пряка връзка с подаването на сигнала, но са между същите лица* – лице, подало сигнала и лице, срещу което сигналът е подаден. Именно затова чл. 40 ЗЗЛПСПОИН в двете си алинеи развива хипотези и в двете посоки. На първо място, сигнализиращото лице носи отговорност съгласно българското законодателство и правото на Съюза за действие или бездействие, което не е свързано с подаването на сигнала или не е необходимо за разкриване на нарушението. Това означава, че *за непозволено увреждане на лицето, срещу което е подаден сигналът, но не по материята на сигнала, сигнализиращото лице е деликтно отговорно*. На второ място, в случай на съдебен или административноправен процес, в който лице твърди, че е било обект на ответни действия, трябва да бъде доказано, че тези действия са реакция именно на подаден от него сигнал. Не следва да се приема, че ответното действие е извършено като реакция на подаден от лицето сигнал, ако преценката на всички обстоятелства сочи, че за прилагането на мярката наложилото я лице има друго законно основание. Тук трябва да се има предвид, че *за непозволено увреждане на подаващото сигнала лице трябва да е доказана пряка и непосредствена връзка между сигнала и ответните действия срещу него, защото други основания извън тази пряка връзка са несъставомерни за твърдения от сигнализиращото лице причинен нему деликт*.

---

⁶ Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ. бр. 275 от 22 ноември 1950 година.

От тестовете на чл. 37 до чл. 40 ЗЗЛПСПОИН се налага изводът, че законодателят урежда *споровете за непозволено увреждане между подаващото сигнал лице и лицето, срещу което е подаден сигнала, защото именно те са основните причини за конфликт между тях, след вече подадения сигнал*. Другите възможни процесуални развития са по инициатива на компетентните органи, когато се касае за образуване на административно-наказателни или наказателни производства по силата на действащото законодателство.

Развитието на процесуалното законодателство

Влизащата в сила от 1 юли 2024 година Глава шеста „Медиация по висящи дела“ от Закона за медиацията, водеща е разпоредбата на чл. 19, ал. 1 – в случаите и при условията, предвидени в закон, съдът задължава страните по висящо съдебно дело да участват в първа среща в процедура по медиация, която се осъществява в съдебен център по медиация към съответния съд. При систематичния анализ на законодателството се установява, че *такъв закон е Гражданския процесуален кодекс*⁷ (ГПК), и то в новосъздадените разпоредби на чл. 140а и 140б⁸, които влизат в сила на същата дата в близкото бъдеще.

Тези правила на общия граждански процесуален закон в алинея първа на чл. 140а императивно заповядват на съда да задължи страните да участват в първа среща в процедура по медиация, когато е предявен иск или до съда е отправено искане за вещни и търговски спорове между тях. Тоест – *задължителната медиация* по реда на ГПК не включва деликтни правоотношения във връзка с подаден сигнал по смисъла на ЗЗЛПСПОИН.

Друг е въпросът за *факултативната медиация* по втората алинея на чл. 140а ГПК. Там изказът на законодателя е, че Съдът може да задължи страните да участват в процедура по медиация, когато е предявен иск или до съда е отправено искане за множество спорове от различен гражданскоправен характер между тях. При нормативен разбор на дванадесетте точки от алинеята се установява, че в две хипотези е възможно казусът да е вследствие сигнал по смисъла на ЗЗЛПСПОИН. При първия случай се касае за непозволено увреждане с цена на иска до 25 000 лв. (т. 7, предложение трето), а при втория случай – защита на права на интелектуална собственост по Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите и регистрацията на полезните модели, Закона за марките и географските означения и т.н. (т. 12).

Предизвикателствата пред съдебните състави още от сега се очертават да са големи, тъй като третата алинея на чл. 140а ГПК изискват преценка, която сама по себе си е многообемна, сложна и хипотетична по същността си. Предвидено е от законодателя съдът да преценява дали спорът по *факулта-*

⁷ Обн. ДВ. бр. 59 от 20 юли 2007 година;

⁸ Изм. и доп. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 1 юли 2024 година;

тивната медиация е подходящ за препращане към медиация, като съобразява всички обстоятелства, свързани с него, включително когато между страните са налице трайни отношения; между страните се водят или са водени няколко дела, които имат връзка помежду си; по делото са предявени множество иски или насрещни претенции и така-нататък. Доколкото сигнализиращото лице по смисъла на ЗЗЛПСПОИН е в трудови, служебни или сходни правоотношения с лицето, срещу което е подаден сигналът, може да се счита, че повечето от *горните положителни процесуални предпоставки* по чл. 140а, ал. 3 ГПК биха били изпълнени в исковите производства между същите тези лица.

В четвъртата алинея на чл. 140а ГПК са разписани *отрицателните процесуални предпоставки*, които не дават възможност на съда да задължи страните да участват в процедура по медиация, а те са следните: процедурата по медиация е изключена за съответния вид спор със закон; първото съобщение по делото не е връчено на ответника лично или чрез друго лице в предвидените от закона случаи, освен ако той бъде открит по-късно в хода на производството; ответникът признае иска; и т.н.

Дисциплиниращата процеса и препращаща към медиацията норма на ГПК е чл. 140б, която разписва в петте си алинеи, че във всяко положение на делото след изтичане на срока за подаване на отговор на исковата молба и до приключване на съдебното дирене съдът задължава страните или може да ги задължи, да участват в първа среща в процедура по медиация. В този случай производството по делото не се спира и съдопроизводствените действия продължават. Страните са длъжни да участват в процедура по медиация само веднъж в производството. Процедурата по медиация се провежда в определен от съда срок, който е не по-дълъг от два месеца от съобщаването на страните на определението.

Втората алинея на чл. 19 ЗМ предвижда, че извън горните случаи (когато съдът задължава страните по делото към медиация) процедура по медиация в съдебен център по медиация може да се проведе и по инициатива на страните по висящо съдебно дело.

Изключение от правилата на чл. 8, ал. 1 ЗМ (където не е въведен изискуем *образователен ценз*) е нормата на чл. 20, ал. 1, която очаква медиатор към съдебен център по медиация може да бъде лице с юридическо образование, което отговаря на изискванията на чл. 8, ал. 1 и е преминало допълнителен подбор и специализирано обучение по ред, определен в наредбата по чл. 25. Това е така, защото тук – за разлика от извънсъдебните спорове – вече са налице *определени процесуални привръзки със съдебния казус*, или по друг начин казано – *господар на съдебния процес е самият съдебен състав*. Именно поради нуждата от процесуални юридически знания тук се изисква правно образование на медиатора.

Втората алинея на чл. 20 постановява, че при окръжните съдилища се водят списъци на медиаторите към съдебните центрове по медиация. За вписване на медиатори в списъците не се събира такса.

Текстът на чл. 21 ЗМ е в смисъл, че процедура по медиация по всящо съдебно дело се осъществява от един или повече медиатори, вписани в списъка на медиаторите към съдебен център по медиация, които са определени от съдебния център, освен ако не бъдат посочени по общо съгласие на страните.

Първите три алинеи на чл. 22 ЗМ разясняват, че страните са длъжни добросъвестно да участват в първа среща в процедура по медиация с обща продължителност от един до три часа. Медиаторът може да насрочва и отделни срещи с всяка от страните при зачитане на равните им права за участие в процедурата. За начало на процедурата по медиация се считат денят и часът за първа среща с медиатор, за които страните са уведомени от координатора на съдебния център. *Процесуалното задължение за отчетност* на медиатора към съдебния състав е видно от чл. 23 ЗМ – медиаторът предоставя на съда информация относно резултата от проведената процедура по медиация и участието на страните в нея при спазване на принципа на поверителност.

Споразумение в процедура по медиация по всящо съдебно дело *е същественият акт за резултатите от процеса по медиация*. В чл. 24 ЗМ е разписано, че споразумението, постигнато в процедура по тази глава, се сключва в писмена форма. Когато страните желаят споразумението да бъде одобрено като съдебна спогодба по реда на чл. 234 от Гражданския процесуален кодекс, то се одобрява от съда, пред който е всящо делото, по което е започнала процедурата по медиация. Когато страните са постигнали спогодба във връзка с предмета на няколко висящи дела, тя се одобрява от съда, който разглежда първото образувано дело. Страните представят одобрената спогодба пред останалите съдилища, които прекратяват висящите пред тях производства изцяло или частично според съдържанието на спогодбата.

Особения характер на правоотношенията

При всички положения трябва да се отчитат *специфичните правоотношения*, които попадат в обхвата на ЗЗЛПСПОИН, както и на такива, които се явяват *функционално следствие* на първите (породили са се съвместно с тях и/или намират своето основание в съществуването им).

На първо място, доколкото лицата в публичния и в частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз са в трудови, служебни и сродни на тях правоотношения с лицата, срещу които се подават сигналите, то те се явяват *insiders* („вътрешен човек“). Това предполага, че могат да издадат чрез сигнала каквато и да е защитена от закона, вътрешнове-

домствени или договорни актове информация – производствена, промишлена, данъчна, потребителска, банкова, застрахователна, както и лични данни, служебна и професионална тайна и други подобни. Точно понякога *неразделния характер на информацията* се явява изключително чувствителна тема за съдържателния характер на правоотношенията между тези лица в комплексния им обхват.

На второ място, достатъчно е да се споменат само някои примерни полета на информация чрез сигналите по чл. 3 ЗЗЛПСПОИН като обществени поръчки; финансови услуги, продукти и пазари и предотвратяване на изпирането на пари и финансиране на тероризма; безопасност и съответствие на продуктите; безопасност на транспорта; сигурност на мрежите и информационните системи; нарушения, свързани с трансгранични данъчни схеми, чиято цел е да се получи данъчно предимство, което противоречи на предмета или на целта на приложимото право в областта на корпоративното данъчно облагане, за да е видно, че този закон е концентриран върху сигнали с *огромен финансов еквивалент, който има мощно корпоративно и политическо значение*.

На трето място, именно поради качеството си на инсайдер, веднъж подало сигнала, *лицето губи доверието не само на лицето*, срещу което е подаден сигнала, но и на цялостната организационна структура (предприятие, търговско дружество, община, изпълнителна агенция, министерство и други подобни), както и на повечето заети там лица – това лице се счита едва ли не „за предател“.

На четвърто място, не трябва да се бъркат *законово гарантираните мерки за подкрепа на лицето подало сигнала* (и в частност – извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията, чрез медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите) и *възможността съдебният състав задължително или факултативно да задължи спорещите страни към медиация*, както и възможността страните по делото да инициират процедура по медиация в съдебен център (аргумент от чл. 19, ал. 2 ЗМ). Това са *три различни правни възможности*, даващи огромен шанс на медиацията при извънсъдебни и съдебни спорове.

На последно и пето място, *спорещите за нанесени вреди страни* вследствие актове и действия по ЗЗЛПСПОИН могат да са *както сигнализиращото лице, така и засегнатото лице*, което според §1, 5 от Допълнителните разпоредби е физическо или юридическо лице, което се посочва при подаването на сигнала или при публичното оповестяване на информация като лице, на което се приписва нарушението или с което това лице е свързано. Това дава възможност за *развитие на гражданския процес по твърдяното облигационно правоотношение от деликтен характер* във всички негови усложнения, включително и обективно и субективно съединяване на искове, насрещни ис-

кове, установителни и осъдителни искиове, възражение за съпричинителство и реторсии и други подобни.

Заклучение

Правните възможности за медиация по Закона за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения ще могат да се реализират на собствено основание, но и съобразно правилата на Закона за медиацията и Гражданския процесуален кодекс, поне що се касае за твърдените случаи на непозволено увреждане за вреди, причинени на сигнализиращото лице във връзка с подадения от него сигнал или публично оповестената информация, се считат за причинени умишлено до доказване на противното – от една страна, и за имуществени и неимуществени вреди на засегнатите лица, когато е установено, че подалото сигнал лице съзнателно е подало сигнал с невярна информация или публично е оповестило невярна информация, както и когато според обстоятелствата е било длъжно да предположи, че информацията е невярна.

Тук трудностите пред медиатора ще бъдат сериозни, поради следните причини:

Първо, поради основното правоотношение между страните – трудово, служебно или приравнено на тях, те имат множество други правоотношения (данъчни, осигурителни, взаимоспомагателни, социално-битови и други подобни). Именно *взаимозависимостта между страните* прави отношенията между тях прекалено сложни, като в тях се преплитат правни и извънправни (социални, личностни, емоционални, морални и други) елементи. Голямото предизвикателство при такъв усложнен казус е медиаторът да не проявява пристрастие и за не налага решение по спора (арг. чл. 6, ал. 1 ЗМ) и медиаторът не може да дава правни съвети (арг. чл. 10, ал. 1 ЗМ).

Второ, понеже сигнализиращото лице е „вътрешен човек“, както бе споменато по-горе, то вече се счита едва ли не за предател не само от лицето, срещу което е подало сигнала за правонарушение, но и едва ли не от целия трудов или служебен колектив. Именно същността на медиацията като доброволна процедура (арг. чл. 2 ЗМ) тук е поставена под въпрос, защото ако огромна част от колектива е изгубило доверие към подалото сигнал лице, то те вече нямат пресечни точки на интереси, напротив – пътищата им се разминават, най-малкото в професионален план. Медиаторът трудно би убедил към доброволност на процедурата по медиация, ако вече има *нетърпимост* между спорещите страни.

Трето, огромните интереси, осветени като правонарушения по ЗЗЛПС-ПОИН създават *непреклонност*, която е малко вероятна да бъде преодоляна по пътя на медиацията. Напротив, корпоративната и съдебната практика показват,

че в тези случаи борбата е „до последна съдебна инстанция“ и то чрез впрягане на всички възможни ресурси на спорещите страни.

Четвърто, медиаторът трябва да отчита един особен институт по ЗЗЛПС-ПОИН, фигуративно наречен тук „бронирание на сигналоподателя“. Това е забраната за ответни действия спрямо лицата, които са подали сигнал или публично са оповестили информация за нарушение, визирана в чл. 33 от закона. С голяма степен на вероятност може да се приеме, че достатъчен брой лица биха злоупотребили с този си *функционален имунитет на сигналоподател*, и биха подавали дори и необосновани и недоказани сигнали, само с цел да придобият този имунитет. Така те биха имали и правото да се ползват от извънсъдебна процедура по медиация, която им е гарантирана от закона. По друг начин казано – медиаторът би трябвало да е подготвен и за случаи, при което сигналоподателят *декларира доброволно участие в медиация, но всъщност няма същински интерес от участие в нея*. Реалният му интерес е друг – да се *ползва от защитата си в качеството на подател на сигнал и на всички деривативни законови облаги от нея*.

Пето, медиаторът, макар и да не може да дава правни съвети, трябва да помни, че според чл. 17, ал. 3 ЗМ е нищожно споразумението, което противоречи на закона или го заобикаля, както и когато накърнява добрите нрави. Това трудно може да бъде предвидено от страните, когато се развива процедура по извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация. Тогава действат най-малко два правни режима на националните държави.

Шесто, при спорове относно нарушение на правото на Европейския съюз, медиацията се усложнява, защото става въпрос за правна природа на спора, а тук медиаторът по дефиниция няма място.

Седмо, сигналоподателят може да търси вреди от лицето, което му е оказало натиск, за това, че е насочило сигнал срещу него, но не бива да се забравя, че това може да е *провокирано производство* (съдебно или извънсъдебно) само и само да се ползва функционалният имунитет, докато то се развива. Медиаторът трябва да съобразява това.

Осмо, възможно е засегнатото лице да завежда съдебно дело, като същинският мотив е да произведе „дело-шамар“ – *SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation)*, за да възпре сигналоподателя да поддържа пред компетентните органи сигнала си чрез доказателства или пояснения, както и да не подаде повторни сигнали за други закононарушения. Медиаторът би трябвало да очаква и такова развитие, което със сигурност няма да подкрепи успешното развитие на процеса по медиация.

Последно и девето, корпоративната, административна и съдебна практика след ще дадат своите разрешения на горните въпроси. Понастоящем те се повдигат, за да предизвикат дискусия, както и да подкрепят професионалисти-

те в съдебната зала или в центъра по медиация към съответния съд, а това с оглед на последователност и предвидимост на правния ред е съдържателното проявление на ценността „правна сигурност“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Граждански процесуален кодекс (ГПК), Обн. ДВ, бр. 59 от 20 юли 2007 година, в сила от 1 март 2008 година, последни изменения и допълнения ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година.
2. Директива (ЕС) 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 г. относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза (ОВ, L 305/17 от 26 ноември 2019 г.), изменена с Регламент (ЕС) 2020/1503 на Европейския парламент и на Съвета от 7 октомври 2020 г. относно европейските доставчици на услуги за колективно финансиране на предприятията и за изменение на Регламент (ЕС) 2017/1129 и на Директива (ЕС) 2019/1937 (ОВ, L 347/1, 20 октомври 2020 година).
3. Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения (ЗЗЛПСПОИН), Обн. ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 4 май 2023 година.
4. Закон за медиацията (ЗМ), Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 година, в сила от 21 декември 2003, последни изменения и допълнения ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година.
5. Наказателно-процесуален кодекс (НПК), Обн. ДВ., бр. 86 от 28 октомври 2005 година, в сила от 29 април 2006 година, последни допълнения ДВ, бр. 62 от 5 август 2022 година.

НОВИ СТАНДАРТИ В ОБУЧЕНИЕТО НА МЕДИАТОРИТЕ

*Румен Минковски, зам.-директор на фондация
„Партньори-България“*

тел. 0888 46 45 33; email: rumin@partnersbg.org

*Д-р Даниела Коларова, директор на фондация
„Партньори-България“*

тел. 0888 66 23 01; email: daniela@partnersbg.org

Резюме: Дискусията за използване на стандарти при обучението по медиация в България едва сега започва. Това е важен методически проблем, свързан с настоящата и бъдещата подготовка на медиатори. Целта на доклада е да представи минималните изисквания за обучение по медиация по отношение на базовите компетентности, теоретичните знания и практическите умения, които медиаторът трябва да притежава. Дефинирани са осем ключови стандарта, като към всеки от тях са посочени съответни компетентности, знания, умения и нагласи. Разгледаните понятия се интегрират в по-обща система, позволяваща да се обособи цялостен подход, основан на стандарти при подготовката на медиатори в България. Обучението по медиация чрез използване на стандарти може да се превърне в надежден инструмент, който обучаващите организации и практикуващите медиатори в нашата страна да използват и адаптират към своите специфични потребности.

Ключови думи: компетентности, медиатори, медиация, обучение, стандарти

NEW STANDARDS IN MEDIATORS TRAINING

*Rumen Minkovski, Deputy Director of
Partners Bulgaria Foundation*

Tel. 0888 46 45 33; email: rumin@partnersbg.org

*Daniela Kolarova, PhD, Director of
Partners Bulgaria Foundation*

Tel. 0888 66 23 01; email: daniela@partnersbg.org

Abstract: The discussion on the use of standards in mediation training in Bulgaria is just beginning. This is an important methodological issue related to the present and future training of mediators. The aim of the report is to present the minimum requirements for mediation training in terms of basic competences, theoretical knowledge and practical skills that a mediator should possess. Eight key standards have been defined, with corresponding competences, knowledge, skills and attitudes indicated for each one. These concepts are integrated into a broader system, which allows for a comprehensive, standards-based approach in the preparation of mediators in Bulgaria. Mediation training through the use of standards can become a reliable tool for training organizations and practicing mediators in our country to use and adapt to their specific needs.

Key words: competences, mediators, mediation, training, standards

Увод

Въпреки че повече от четвърт век медиацията се опитва да се утвърди в нашата страна като теория и практика, тя все още се възприема като сравнително нова област в публичната и образователната ни действителност. Вероятно поради това дискусиата за създаване и използване на стандарти в обучението на медиатори в България едва сега започва. На този важен методически проблем, свързан с настоящето и бъдещето на предлаганата услуга по медиация, е посветен настоящият доклад. В него ще се опитаме да дадем един възможен отговор на „пренебрегван в специализираната литература въпрос – изследването на връзката между успеха на медиацията и стандартите на обучение на медиатори, включващи набора от компетентности, знания, умения качества, знания и опит“.¹ Този проблем става все по актуален и значим в светлината на последните промени в Закона за медиацията в България.²

---

¹ Barry, B. M., M. Bouchier, A. Coakley, D. Curran, J. Dillon, (2016). Shaping the Agenda 1: Exploring the Competencies, Skills and Behaviours of Effective Workplace Mediators. Kennedy Institute Workplace Mediation Research Group (KIWMRG)

² Закон за медиацията, Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 г., изм. ДВ, бр. 86 от 24 октомври 2006 г., изм. ДВ, бр. 9 от 28 януари 2011 г., изм. ДВ, бр. 27 от 1 април 2011 г., изм. и доп. ДВ, бр. 77

Използване на стандарти в обучението на медиатори

Дискусията за използване на стандарти в обучението на медиатори започва в последните години на миналия век най-напред в САЩ, а след това и в Европа. Изследователска група към Университета в Джорджия, САЩ в сътрудничество със специалисти по Проекта за доброволно сертифициране на медиатори провежда за първи път изследване по проект „Умения на медиатора“ (Mediator Skills Project).³ Използван е методът за анализ на работата, за да се идентифицират съответните области на знания и умения на ефективните медиатори. В продължение на две години изследователи, практикуващи медиатори, съветници и консултанти от основните медиаторски организации в САЩ проучват работата на медиаторите при общностни, трудови, семейни и търговски спорове. На базата на анализ на дневници, предоставени от медиаторите, в които те описват необходимите според тях задачи и дейности за провеждане на процедурата, изследователите определят най-важните области на знания и умения за ефективно практикуване на медиация. В резултат на проучването е разработен модел, който съдържа 18 области на знания и 13 области на умения, които медиаторите трябва да получат като резултат от участието си в обучение по медиация.

Следващ опит да се очертае обхватът на стандартите при обучение на медиатори е направен по проекта „Конструиране на тестове в САЩ“ (US Test Design Project).⁴ За реализацията му се събира голяма група известни експерти в областта на решаването на спорове, чиято основна задача е да дефинира компетентностите на ефективните медиатори. Целта е впоследствие тези компетентности да бъдат използвани като стандарти за подбор, обучение и оценка на медиатори. Разработеният модел съдържа седем основни области на компетентности, които медиаторите трябва да развият по време на участието си в обучение.

През 2013 г. две консултантски организации от Обединеното кралство – Консултантска, помирителна и арбитражна служба (Advisory, Conciliation and

---

от 18 септември 2018 г., изм. ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2019 г., изм. ДВ, бр. 11 от 02 февруари 2023 г. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?sessionId=5BD74B1A70E267F2060573E67155206A?idMat=185263>

³ Herrman, M. S., N., Hollett, J. Gale, M. Foster, (2001). Defining Mediator Knowledge and Skills. *Negotiation Journal*, April, pp. 139-153.

⁴ Barry, B. M., M. Bouchier, A. Coakley, D. Curran, J. Dillon, (2016). Shaping the Agenda 1: Exploring the Competencies, Skills and Behaviours of Effective Workplace Mediators. Kennedy Institute Workplace Mediation Research Group (KIWMRG). Цит. по Pou, C. (2004) Assuring Excellence, or Merely Reassuring? Policy and Practice in Promoting Mediator Quality, *Journal of Dispute Resolution*, Vol. 2, No.2, pp. 303-351. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=jdr>

Arbitration Service – ACAS) и Лицензиран институт за персонал и развитие (Chartered Institute of Personnel and Development – CIPD)⁵, работещи в областта на медиация на работното място, разработват стандарти на обучение на медиатори, наречени „Набор от умения на медиатора“ (Mediator Skills Set).⁶ В него авторите включват 20 компетенции и умения, 10 качества и 9 знания, които медиаторите трябва да получат от проведеното обучение.

През 2018 г. Европейската комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ) публикува свой Инструментарий за развитие на медиацията (Mediation Development Toolkit)⁷, който представлява рамка, която държавите членки и участниците в медиацията могат да адаптират към своите специфични нужди и конкретните ситуации.⁸ Моделът включва стандарти, които съдържат минималните изисквания към обучението на медиатори за постигане на 11 основни области на компетентност, 10 области на знания и 11 области на умения.

Макар и кратък, направеният анализ⁹ показва, че не съществува единно становище по отношение на необходимите компетентности, знания, качества и умения на ефективния медиатор. Въпреки това разгледаните модели предоставят сравнително добра и надеждна база от информация, която обучаващите организации и самите медиатори могат да използват и доразвиват.

Дефиниране на понятията

Въпреки че съществуват многобройни и разнообразни опити за дефиниране на понятията стандарти, компетентност, компетенции, знания, умения, поведение, нагласи на медиатора, както и редица дискусии за коректното им интерпретиране, все още липсва единно становище по отношение на тяхното определяне и употреба. Един сравнително актуален и задълбочен метаанализ¹⁰

⁵ ACAS и CIPD са консултантски организации от Обединеното кралство, работещи в областта на медиацията.

⁶ ACAS. Mediation: An Approach to Resolving Workplace Issues. (2013), Последно посещение на 01.06.2023 г. на <http://www.acas.org.uk/media/pdf/m/f/Mediation-an-approach-to-resolving-workplace-issues.pdf>

⁷ Mediation Development Toolkit, (2018). Ensuring implementation of the CEPEJ Guidelines on mediation, CEPEJ, Issue7, European Commission for the Efficiency of Justice. Последно посещение 01.06.2023 г. на <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>

⁸ Моделът е разработен съвместно с Международния институт за медиация, www.imimediation.org.

⁹ Представените модели са разгледани по-подробно в Книга на медиатора (2020). Компетентностен модел на медиатора. София, Фондация „Партньори-България“, с. 126-154, Последно посещение на 01.06.2023г. на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020//Kniga_na_Mediatora_web.pdf

¹⁰ Barry, B. M., M. Bouchier, A. Coakley, D. Curran, J. Dillon. (2016) Shaping the Agenda 1: Exploring the Competencies, Skills and Behaviours of Effective Workplace Mediators. Kennedy Institute

на научни източници в областта на медиацията от 2016 г. показва, че:

- все още се наблюдава голямо объркване при използване на понятията компетентности, умения, знания и поведение на медиатора и не съществува ясно разграничение между тях;

- дефинирането на понятията варира в зависимост от фокуса и професионалната ориентация на изследователя, контекста, в който е проведено проучването, както и от възприетата изследователска методология.

Без да се впускаме в тази дискусия, за целите на настоящия анализ ще се придържаме към следните определения на използваните ключови понятия:

Стандартите са общопризнати правила и норми, и може да включват подробни технически спецификации (характеристики и изисквания), процедури за производство, методи за изпитване и оценяване на съответствието¹¹; **компетентностите** се определят като съчетание от знания, умения и нагласи; **знанията** са съставени от фактите и цифрите, понятията, представите и теориите, които вече са утвърдени и подпомагат разбирането на определена област или предмет; **уменията** се определят като способността и възможността на човек да извършва разсъждения и да използва съществуващите знания, за да постигне резултати; **нагласите** описват предразположението и начина на мислене за действие или реагиране на идеи, лица или ситуации.¹²

Методи на изследване

Целта на настоящия доклад е да представи стандарти за обучение по медиация, свързани с минимални изисквания за базови компетентности, теоретични знания и практически умения и нагласи, които медиаторът трябва да притежава.

Основните задачи са свързани с:

а) представяне на различни чужди модели, свързани със стандарти при обучението на медиатори;

б) дефиниране на ключови стандарти, които могат да бъдат поставени в основата на обучението по медиация в България.

Основният изследователски въпрос е насочен към търсене на отговор доколко обучението по медиация в България е базирано на стандарти, които гарантират формирането на необходимите компетентности, знания, умения и нагласи на медиаторите, за да изпълняват ефективно работата си. За верифи-

---

Workplace Mediation Research Group (KIWMRG),.

¹¹ Българския институт за стандартизация, (онлайн) Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://www.bds-bg.org/bg/button_23.html

¹² Препоръка, (2018). Препоръка на Съвета от 22.05.2018 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот. Официален вестник на Европейския съюз. 04.60.2018, С 189/01. Последно посещение на 01.06.2023г. на https://eurlex.europa.eu/legalcontent/BG/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.189.01.0001.01.BUL&toc=OJ%3AC%3A2018%3A189%3ATOC

цирането му в периода януари 2019 – март 2020 г. беше проведено изследване, което обхваща няколко етапа.¹³

Най-напред беше осъществен задълбочен теоретичен анализ на научната литература, свързана с понятията „стандарти“, „компетентности“, „знания“, „умения“, и „нагласи“ на медиаторите. В резултат от анализа беше установено, че интегрирането на понятията „компетентности“, „знания“, „умения“ и „нагласи“ в една по-обща система позволява да се дефинира т.нар. „подход основан на стандарти“ при обучението на медиатори. По този начин се предоставя възможност да бъде направена връзка между стандартите, които са с универсална валидност за обучението по медиация, и компетентностите, знанията, уменията и нагласите, които медиаторът трябва да получи в резултат на проведеното обучение.

Вторият етап беше свързан с проведено количествено (чрез онлайн въпросник) и качествено (фокус групи и индивидуални интервюта) изследване сред представители на различни целеви групи, имащи отношение към медиацията.¹⁴ Количественото проучване обхваща 186 респонденти (137 медиатори, 32-ма, от които са и обучители по медиация; 29 съдии; 20 граждани, участвали в процедури по медиация). Беше проучено тяхното мнение по редица въпроси, част от които бяха свързани и с обучението по медиация. Качественото изследване обхваща 2 фокус групи с по 10 участници, проведени в Центъра за медиация към съдебен район на Окръжен съд – Варна съвместно с Районен съд – Варна и в Центъра за медиация и спогодби към Окръжен съд – Бургас и Районен съд – Бургас. В допълнение бяха направени 11 индивидуални интервюта с представители на съдебната система, председатели на съдилища, медиатори, адвокати, представители на Министерство на правосъдието, както и с хора, активно поддържащи каузата на медиацията, които допринасят за развитието на политиката и практиката на нейното прилагане в страната. Събраният, обработен и анализиран масив от информация позволи да бъдат установени основните проблемни полета и ограничители пред обучението по медиация в страната, по-важните от които са:

1. Регламентираните от Министерството на правосъдието минимум 60 учебни часа за теоретично и практическо обучение на медиатори не са достатъчни за формиране на необходимите компетентности и знания.¹⁵

¹³ В рамките на проект „Повишаване капацитета на организациите, които обучават медиатори, чрез изработване на Стандарти за обучение на медиатори“, изпълнен от екип на Фондация „Партньори-България“ и Националната асоциация на медиаторите в България.

¹⁴ По-подробно виж: **Коларова, Д.** (2019). Изследване на състоянието на медиацията в страната (доклад). София, Фондация „Партньори-България“. Последно посещение на 01.06.2023 на <https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2019/11/Doklad-pdf.pdf>

¹⁵ Наредба 2 (2007) Наредба №2 за условията и реда за одобряване на организациите, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и

2. Предвидените в чл. 8 на Наредба №2 минимум 30 учебни часа за практическо обучение не позволяват на медиаторите да развият в достатъчна степен необходимите умения и нагласи за успешна работа.¹⁶

3. Въпреки зададената от Министерството на правосъдието рамка от изисквания към учебната програма по медиация¹⁷, обучаващите организации използват разнопосочни подходи при подготовката на медиатори;

4. Значителна част от действащите в момента обучители по медиация са сертифицирани в различни международни обучителни организации, практикуващи разнообразни подходи при обучението по медиация. Това многообразие на използвани подходи и методи предпоставя липса на единни стандарти при обучението на медиатори в страната.

5. В много малка част от обучаващите организации съществуват писмени стандарти, включващи поставяне на цели и планиране на компетентности, знания, умения и нагласи, които да бъдат постигнати чрез обучението по медиация.

Третият етап беше свързан с анализ и оценка на събраната количествена и аналитична информация, свързана с обучението по медиация в България. На тази основа екип от шестима експерти разработи документ, наречен Стандарти за обучение на медиатори.¹⁸ Бяха формулирани общо 8 ключови стандарта, които изграждат своеобразна рамка, очертаваща основните насоки на обучението по медиация:

Стандарт 1. Същност, динамика и характеристики на конфликта;

Стандарт 2. Механизми при възникване, развитие и разрешаване на спорове и конфликти;

Стандарт 3. Основни етапи и правила при провеждане на процедура по медиация;

Стандарт 4. Практически упражнения за развитие на умения за провеждане на процедурата по медиация;

Стандарт 5. Правна рамка на медиацията;

Стандарт 6. Организация на процедурата по медиация;

Стандарт 7. Изисквания към организации и индивиди, които провеждат обучение по медиация;

Стандарт 8. Обучение по специализирана медиация.

заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурните и етични правила за поведение на медиатора. Обн. ДВ, бр. 26, изм. бр. 29 от 2011 г., изм. бр. 100, 2017 г., изм. и доп. бр. 15, 2020 г. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135547782>

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ **Минковски, Р.** и др. (2020) Стандарти за обучение на медиатори. София, Фондация „Партньори-България“. Последно посещение на 01.06.2023 на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020/04/Standarti_full.pdf

Всеки стандарт съдържа минимални изисквания към компетентностите, знанията, уменията и нагласите, които трябва да притежава специалистът по медиация, за да се гарантира ефективната му работа.

През четвъртия етап бяха проведени две дискусии във фокус групи с повече от тридесет участници в София и Враца. Проучено беше мнението на професионалисти¹⁹ доколко предложените стандарти за обучение по медиация ще формират необходимите компетентности, знания, умения и нагласи, за да могат медиаторите успешно да практикуват работата си. На базата на постъпилите предложения бяха направени съответни корекции и допълнения в предложения модел.

Резултати

Както беше вече посочено, в резултат на проведеното изследване са дефинирани осем ключови стандарта, като всеки от тях съдържа съответни компетентности, знания, умения и нагласи. Разгледаните понятия са подредени йерархично и се интегрират в по-обща система, позволяваща да се обособи цялостен подход, основан на стандарти при подготовката на медиатори в България.

Към всеки стандарт е посочена компетентност, която медиаторът трябва да постигне. За всяка компетентност са посочени съответни области от знания, от умения и основна нагласа, които трябва да бъдат получени в процеса на обучение по медиация. Теоретичното да предостави знания за базовите понятия. Практическото обучение трябва да подпомогне процеса за развитие на умения, а цялостната методика на обучение (организация, техническо осигуряване, материали, методи, оценяване и т.н.) следва да формира положителни нагласи сред обучаемите. В предложения модел, включващ 8 стандарта за обучение на медиатори, са посочени и 8 области на компетентности, 29 области на знания, 33 области на умения и 8 разнообразни нагласи, които медиаторът трябва да получи по време на проведеното обучение.²⁰

Съдържанието на всеки един от дефинираните осем стандарта може да бъде представено накратко по следния начин.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 1: „Същност динамика и характеристики на конфликта“*, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до оценка и диагностика на конфликта; следва

---

¹⁹ Участниците в дискусиата във фокус групите бяха практикуващи медиатори, обучители по медиация, съдии и адвокати.

²⁰ По-подробно виж: Стандарти за обучение на медиатори. (2020). София, Фондация „Партньори-България“. Последно посещение на 01.06.2023 на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020/04/Standarti_full.pdf и Книга на медиатора, (2020). Компетентностен модел на медиатора, с. 126-154, София, Фондация „Партньори-България“, Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020//Kniga_na_Mediatora_web.pdf

да се формират знания, свързани с теория на конфликта, специфични модели, разнообразни подходи и техники за разрешаване на конфликти; да се развият умения, отнасящи се до анализ на развитието на конфликта, използване на различни подходи и техники при справяне с конфликтни ситуации; интегрално разглеждане на приложимостта на медиацията в конфликтна ситуация; и да се създаде положителна нагласа към извършване на оценка и диагностика на конфликта и конфликтната ситуация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 2*: „Механизми при възникване, развитие и разрешаване на спорове и конфликти“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до разрешаване на спорове и конфликти чрез медиация; следва да се формират знания, свързани с основни психологически моменти при ескалация и разрешаване на конфликти; знания за различни процедури за разрешаване на конфликти, за принципите на взаимно договаряне и за връзката между преговорите и медиацията; да се развият умения, отнасящи се до водене на преговори, формулиране на спорни въпроси, преформулиране на проблеми и позиции, оценка на вида и степента на развитие на конфликтната ситуация; и да се създаде положителна нагласа към разрешаване на спорове и конфликти чрез медиация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 3*: „Основни етапи и правила при провеждане на процедура по медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до провеждане на процедура по медиация; следва да се формират знания, свързани със същността, етапите, принципите на процедурата по медиация, правата и задълженията на медиатора; етичните норми и правилата на поведение, разбиране на естеството на спора; да се развият умения, отнасящи се до разбиране и прилагане на основните принципи и правила на поведение в процедурата по медиация; и да се създаде положителна нагласа към провеждане на процедура по медиация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 4*: „Практически упражнения за развитие на умения за провеждане на процедурата по медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до използване на приложен инструментариум в процедурата по медиация; следва да се формират знания, свързани с провеждане на срещи със страните, ефективна комуникация и изготвяне на споразумение; да се развият умения, отнасящи се до използване на техники за ефективна комуникация, работа с ко-медиатор, използване на техники, адекватни на съответния етап от процедурата, подкрепа на страните, работа с трудни клиенти, справяне с безизходни ситуации; и да се създаде положителна нагласа за използване на приложен инструментариум при провеждане на процедурата по медиация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 5*: „Правна рамка на медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се

до използване на актуална правна рамка в процедурата по медиация; следва да се формират знания, свързани с националната и международна нормативна уредба, регламентираща процедурата по медиация; да се развият умения, отнасящи се до работа с нормативни актове, свързани с прилагането на процедура по медиация, прилагане на балансирано и равнопоставено отношение към страните в спора; и да се създаде отговорна и конструктивна нагласа за използване на актуална правна рамка в процедурата по медиация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 6*: „Организация на процедурата по медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до подготовка и организиране на процедурата по медиация; следва да се формират знания, свързани с организиране на процедура по медиация, създаване и съхранение на архив на случаите; да се развият умения, отнасящи се до изготвяне на договори за подготовка и провеждане на медиация, поемане и развитие на случаи по медиация, работа с документи и материали; и да се създаде отговорна и конструктивна нагласа за организиране на процедура по медиация.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 7*: „Изисквания към организации и индивиди, които провеждат обучение по медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до информираност за обучението по медиация; следва да се формират знания, свързани с изискванията към организациите, предлагащи обучение по медиация, препоръчителни форми на обучение по медиация; да се развият умения, отнасящи се до оценка на качеството на предлаганото обучение, преценка на участие в продължаващо обучение; и да се създаде положителна нагласа към собственото професионално развитие като медиатор.

Частта от обучението, насочено към *постигане на Стандарт 8*: „Обучение по специализирана медиация“, е свързана с изграждане на компетентност, отнасяща се до участие в специализирана медиация; следва да се формират знания, свързани със специфичните особености на различните видове спорове; да се развият умения, отнасящи се до използване на медиация при различни видове спорове и да се създаде положителна нагласа към многообразието от възможности за приложение на медиацията при различни видове спорове.

Дискусия

Както беше вече подчертано, проведеното проучване установи наличие на актуална потребност от промяна в модела на работа на организациите, предлагащи обучение по медиация. Използването на предлагания подход, основан на стандарти при обучението на медиатори в България, е ориентиран към преодоляване на съществуваща методическа празнота при подготовката на специалисти, прилагащи процедурата по медиация. Въпреки неговата относителна

цялостност, един по-критичен анализ показва, че той има своите непълноти и несъвършенства, които могат да бъдат променяни, доразвивани и коригирани в бъдеще. Основният ограничител на предложения подход е свързан с факта, че той е разработен на базата на информация от непредставително проучване. В този смисъл дискуссионен е въпросът доколко подходът може да бъде приет като напълно изчерпателен и да бъде използван пълноценно от всички организации, предлагащи обучение на медиатори в България.

Все пак дефинирането на подхода, основан на стандарти, предоставя поле за задълбочено обсъждане, което може да подобри разбирането на същността и особеностите на обучението по медиация в нашата страна. Списъкът с компетентности, знания, умения и нагласи може да бъде използван за усъвършенстване на програмите за обучение и оценка на медиатори. Надяваме се предлаганият подход, основан на стандарти, да получи своето бъдещо развитие и да се превърне в надежден инструмент в обучението по медиация, който обучаващите организации и практикуващите медиатори да използват и адаптират към своите специфични потребности и ситуации.

Изводи и препоръки

Във връзка с направените констатации може да се препоръча:

1. Да се проведе представително проучване, свързано с използване на подхода, основан на стандарти при обучението на медиатори в България.
2. Да продължи дискусията за бъдещо развитие и прилагане на подхода, основан на стандарти в обучението на медиатори;
3. Организациите, предлагащи обучение на медиатори, да актуализират учебните си програми и използваните учебни материали съобразно характеристиките на подхода, основан на стандарти;
4. Да се създаде практика за измерване на резултатите от обучението по медиация съобразно характеристиките на подхода, основан на стандарти.

Заклучение

Както беше вече подчертано, дискусията за създаване на подход, основан на стандарти за обучение на медиатори в България, е още в самото си начало. Това е важен методически проблем, свързан с настоящето и бъдещето на предлаганата услуга по медиация. Може да се предположи, че прилагането на подход, основан на стандарти, ще подобри ефективността на обучението на медиатори, ще подпомогне организациите и учебните институции в провеждането на качествено обучение и ще стимулира развитието на нови обучителни практики. Този подход ще подобри възможностите за подбор и оценка на медиатори, ще ориентира бъдещите медиатори относно компетентностите, знанията, уменията и нагласите, които трябва да притежават, и ще ги подпомогне в избора на обуча-

ваща организация. Накратко, прилагането на такъв подход ще даде своя принос за усъвършенстване на експертността на медиаторите и ще подобри качеството на предлаганата услуга. Това ще подпомогне процеса на легитимиране на медиацията като отделна професия и ще увеличи общественото доверие в медиацията като способ за ефективно разрешаване на спорове.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Българския институт за стандартизация, (онлайн), Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://www.bds-bg.org/bg/button_23.html
2. Закон за медиацията, Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 г., изм. ДВ, бр. 86 от 24 октомври 2006 г., изм. ДВ., бр. 9 от 28 януари 2011 г., изм. ДВ., бр. 27 от 1 април 2011 г., изм. и доп. ДВ, бр. 77 от 18 септември 2018 г., изм. ДВ, бр. 17 от 26 февруари 2019 г., изм. ДВ, бр. 11 от 02 февруари 2023 г. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=5BD74B1A70E267F2060573E67155206A?idMat=185263>
3. **Коларова, Д.** (2019) *Изследване на състоянието на медиацията в страната* (доклад). София, Фондация „Партньори-България”. Последно посещение на 01.06.2023г. на <https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2019/11/Doklad-pdf..pdf>
4. **Коларова, Д., Р. Минковски, Д. Чанкова, В. Станкова, Б. Гяурова-Вегертседер, К. Михаел,** (2020), *Книга на медиатора*, София, Фондация „Партньори-България“, Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020//Kniga_na_Mediatora_web.pdf
5. **Минковски, Р., Д. Коларова, В. Станкова, Д. Чанкова, Б. Гяурова-Вегертседер, К. Михаел,** (2020). *Стандарти за обучение на медиатори*. София, Фондация „Партньори-България”. Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://partnersbg.org/wp-content/uploads/2020/04/Standarti_full.pdf
6. Наредба №2 за условията и реда за одобряване на организациите, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурните и етични правила за поведение на медиатора. – *Държавен вестник*, Обн. бр. 26, изм. бр. 29, 2011 г., изм. бр. 100, 2017 г.; изм. и доп. бр. 15, 2020 г. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135547782>
7. Препоръка (2018) Препоръка на Съвета от 22.05.2018 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот. *Официален вестник на Европейския съюз*. 04.60.2018, София, бр. 189, 01. Последно посещение на 01.06.2023 г. на https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.189.01.0001.01.BUL&toc=OJ%3AC%3A2018%3A189%3ATOC
8. ACAS. *Mediation: An Approach to Resolving Workplace Issues*. (2013), Последно посещение на 01.06.2023г. на <http://www.acas.org.uk/media/pdf/m/f/ Mediation-an-approach-to-resolving-workplace-issues.pdf>

9. **Barry, B. M., M. Bouchier, A. Coakley, D. Curran, J. Dillon.** (2016). *Shaping the Agenda 1: Exploring the Competencies, Skills and Behaviours of Effective Workplace Mediators*. Kennedy Institute Workplace Mediation Research Group (KIWMRG)
10. **Herrman, M. S., N. Hollett, J. Gale, M. Foster,** (2001). Defining Mediator Knowledge and Skills. // *Negotiation Journal*, April, pp. 139 – 153.
11. Mediation Development Toolkit. Ensuring Implementation of the CEPEJ Guidelines on Mediation. (2018). *CEPEJ*, Issue 7, European Commission for the Efficiency of Justice. Последно посещение на 01.06.2023г. на <https://rm.coe.int/mediation-development-toolkit-ensuring-implementation-of-the-cepej-gui/16808c3f52>
12. **Pou, Ch.** (2004) Assuring Excellence, or Merely Reassuring – Policy and Practice in Promoting Mediator Quality. *Journal of Dispute Resolution*, Issue 2. Последно посещение на 01.06.2023 г. на <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=jdr>

ЕТИКА В МЕДИАЦИЯТА ETHICS IN MEDIATION

Доц. д-р Петя Неделева¹
Prof. Ass. Petya Nedeleva, PhD

Резюме: Етиката в медиацията се отнася както за поведението на медиатора към участниците в медиационната процедура, също така и за взаимоотношенията между медиаторите по повод тяхната дейност, на медиатора към преращащия съдя и адвокатите по даден спор. За утвърждаването на професията медиатор от съществено значение е наличието и прилагането на етичен кодекс за поведение на медиатора, който да утвърди основополагащи етични правила в медиационната дейност. Въпросът за етиката в медиацията трябва да бъде неизменна част от програмата за обучение на нови медиатори.

Ключови думи: етика в медиацията, Закон за медиацията, Етичен кодекс на медиатора, медиация в България.

Abstract: Ethics in mediation refers both to the behavior of the mediator towards the participants in the mediation procedure, as well as to the relationship between the mediators regarding their activity, the mediator to the referring judge and the lawyers in a given dispute. For the establishment of the profession of mediator, it is essential to have and implement a Code of ethics for the conduct of the mediator, which will establish fundamental ethical rules in the mediation activity. The issue of ethics in mediation should be an invariable part of training programs for new mediators.

Key words: mediation ethics, Mediation Law, Mediator's Code of Ethics, Mediation in Bulgaria.

---

¹ Авторът работи в областта на медиацията от 2002 г. Има магистратура право и по медиация. Доцент, доктор. Преподавател в Нов български университет.

ДОКЛАД

Един датски писател Мартин Линдстрьом казва следното: „В заводите се произвеждат лекарства, а в аптеките се продават бурканчета надежда.“ Надежда се предлага и от процедурата по медиация – за по-добра комуникация, за намиране на приемлив и работещ вариант за решаване на конфликта. Медицията се прилага по дела, които съдържат и разглеждат много чувствителна лична информация за страните.

Ако се опитам да перифразирам, ще кажа, че в разпоредбите на законът са разписани материалните и процесуалните правила за провеждане на медиацията, но нейната есенция и същност се съдържа най-вече в етичните принципи на медиацията.

В едно свое изказване, един от математиците на новото време британката Хана Фрай, казва следното: В медицината научавате за етиката от първия ден. В математиката това е най-доброто решение на един случай. Етиката трябва да присъства от първия ден и да е в ума ви при всяка стъпка, която предприемате.

Етиката изучава и прилага нравствените норми, стандарти, правила в поведението на членовете на едно общество. В областта на медиацията, говорим за етика в поведението на медиатора във връзка с извършваната от него дейност, практика, т.е. в неговата професионална дейност. Затова говорим за професионална етика в дейността на медиатора. Професионалната етика е важен елемент на всяка една професия. В тази връзка говорим за Етичен кодекс на лекарите, Етичен кодекс на магистратите, Етичен кодекс на адвоката, Етичен кодекс на служителите в МВР, Етичен кодекс на държавните служители, Етичен кодекс на медиите и др. В България все още няма Етичен кодекс на медиатора. Вероятно причината е, че професията медиатор все още не е нормативно регламентирана.

Законът за медиацията регламентира основни принципи на медиацията, разписва особеностите на медиационната процедура, както и изискванията към медиатора.

Този закон урежда отношенията, свързани с медиацията като алтернативен способ за разрешаване на правни и неправни спорове, както и процедурата по медиация по висящи съдебни дела (чл. 1 ЗМ).

В чл.9, ал. 1 ЗМ се казва, че медиаторът осъществява дейността си добросъвестно при спазване на закона, добрите нрави и процедурните и етичните правила за поведение на медиатора. Тези правила се определят с наредбата по чл. 8, ал. 4. В изпълнение на разпоредбите на ЗМ (чл. 8, ал. 4) е приета Наредба № 2 от 15 март 2007 г. за условията и реда за одобряване на организациите, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурните и етични правила за поведение на медиатора

(обн., ДВ, бр. 26 от 2007 г., изм. и доп.). В чл. 1 на Наредбата се казва, че с тази наредба се уреждат:

1. условията и редът за одобряване на организациите, които обучават медиатори;
2. изискванията за обучение на медиатори;
3. редът за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите;
4. процедурните и етичните правила за поведение на медиатора.

Глава четвърта на наредбата е озаглавена ПРОЦЕДУРНИ И ЕТИЧНИ ПРАВИЛА ЗА ПОВЕДЕНИЕ НА МЕДИАТОРА. Освен характерът им на етични правила за поведение, спазването на въпросните етични правила е и юридическо задължение на медиатора, защото са регламентирани в правни норми.

Много по-обхватно и изчерпателно е съдържанието на Европейският кодекс за поведение на медиатора (European Code of Conduct for Mediators), което всъщност е етичният кодекс, който медиаторите е препоръчително да спазват в реализирането на своята дейност. Кодексът е приложим по всички видове медиация, като се поставя акцент върху медиацията по граждански и търговски дела. В Препоръка (99)19 по въпросите на медиацията по наказателни дела, приети от Европейската комисия към Съвета на Европа (Страсбург, 7 декември 2007 г., СЕРЕJ (2007) 13PROV2) е посочено, че въпреки, че ЕЕКМ при медиацията по граждански и търговски дела придобива общо признание в Европа, се препоръчва изготвянето на специален Кодекс на поведение, като се отчитат особеностите на медиацията по наказателни дела.

В някои държавни от ЕС са приети практически наръчници и кодекси за добро поведение на медиаторите, както и структури, които осъществяват тяхното приложение (Австрия, Великобритания, Унгария, Румъния). Гърция - «Съветът по етика и дисциплинарен контрол», който отговаря за спазването от страна на медиаторите на задълженията, произтичащи от Закон 4640/2019, за прилагане на дисциплинарния закон и налагането на дисциплинарни наказания по повод етиката на медиатора.

Също така в правилниците на много от българските медиационни организации са включени изрични правила, отнасящи се за етичното поведение в работата на центъра и неговите членове (ЦСМ). В ПРАВИЛА ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА И ДЕЙНОСТТА НА ЦЕНТЪРА ЗА СПОГОДБИ И МЕДИАЦИЯ КЪМ СОФИЙСКИ РАЙОНЕН СЪД И СОФИЙСКИ ГРАДСКИ СЪД са предвидени подобни правила. На ОС е делегирана възможността приема правила за професионално и етично провеждане на медиация и разпределяне на случаи (Европейски кодекс за поведение за медиатори) и контролира спазването им чрез приетите в правилата мерки (чл. 3.5.2). 3.2. Отговорност на членовете Членовете на ОС, в това им качество, отговарят пред административните ръ-

ководители на СРС и СГС за своята обективност, прозрачност на работа, професионална преценка и етика.

В промените в Закона за медиацията е предвидено създаването на и Етичния кодекс на медиатора, приет с акт на Националната камара на медиаторите. Искрено се надявам такъв кодекс да бъде създаден максимално бързо, тъй като той ще утвърди основополагащи, фундаментални правила, които ще служат като пътеводител за лицата, които се занимават с медиация в различни сфери в България, основаващи се на нравствени и етични правила. В този етичен кодекс трябва да се съдържат правила, които:

- регламентират етиката в поведението и дейността на участниците в медиационната процедура, основно на медиатора;
- служат за източник на информация за страните, участници в процедурата;
- повишават публичното доверие към медиацията и утвърждават нейната роля като способ за решаване на спорове .

В тази връзка особено важни са следните принципи:

1. Прозрачност и откритост – медиаторът трябва да бъде напълно честен и открит към участниците по отношение на своите действия, в отговорите на поставените въпроси и т.н.
2. Уважение, разбиране и подкрепа на участниците
3. Да не се вреди на страните – изисква квалификация и опит
4. Невъзможност да съчетава различни роли – например медиатор и адвокат в една процедура или на една страна
5. Повишаване на компетентността на медиатора – медиаторът е етично задължен непрекъснато да повишава своята квалификация
6. Неутралност и безпристрастност – в процедурата, по отношение на страните и казуса
7. Конфиденциалност – по отношение на всички факти и информация по случая
8. Осигуряване на качество на процедурата
9. Етичност в рекламиране на предлаганите услуги от медиатора
10. Възнаграждение – за целта трябва да се изработи и единна тарифа на медиатора (по подобие на адвокатската и др. професии)

Заклучение: От съществено значение за утвърждаване на медиацията като иновативен способ за решаване на спорове, за утвърждаването на новостите в Закона за медиацията по отношение на медиацията по висящи съдебни дела, за успешното развитие и приключване на медиационната процедура и на ролята на медиатора, е спазването на етични правила. Те не са достатъчно регламентирани и утвърдени в правния мир. Съществува разнообразна европейска практика, като подобно разнообразие е възприето в дейността на различни организации на медиатори и част от техни правилници.

Етиката в медиацията се отнася както за поведението на медиатора към участниците в медиационната процедура, също така и за взаимоотношенията между медиаторите по повод тяхната дейност, на медиатора към преpraщания съдя и адвокатите по даден спор. За утвърждаването на професията медиатор от съществено значение е наличието и прилагането на етичен кодекс за поведение на медиатора, който да утвърди основополагащи етични правила в медиационната дейност. Въпросът за етиката в медиацията трябва да бъде неизменна част от програмата за обучение на нови медиатори.

РАБОТА С БИЗНЕСА КАТО ПАРТНЬОР И ПОТРЕБИТЕЛ НА МЕДИАЦИЯТА – НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ

Лидия Манова-Стефанова, адвокат, медиатор и учител
Тел. 0887/306 905; e-mail: lidia_dmanova@abv.bg

Резюме: Представеният доклад е разделен на две основни теми. Първата от тях е припознаването на медиацията като партньор на бизнеса, когато се решават проблемни въпроси в различни сектори на икономическия живот. Като ползватели на медиационната процедура са посочени редица стопански субекти – банки, финансови институции, застрахователни дружества, частни болници и медицински центрове, мобилни оператори и др. Във всички изброени случаи медиацията може да помогне на бизнеса. Стопанските субекти от своя страна също могат да бъдат в услуга на медиацията – чрез популяризиране в бизнес средите на ползите от нейното прилагане.

Втората основна тема в доклада разглежда бизнеса като потребител на медиацията. Предпоставките за това са предимствата ѝ като способ за извънсъдебно разрешаване на конфликти. Анализът на изброените въпроси води до заключението, че припознаването на медиацията от страна на бизнеса и нейното активно използване като цяло би подобрило социалния климат в обществото. Бързото и успешното разрешаване на споровете между тях чрез използването на медиация има значителен икономически ефект.

Ключови думи: бизнес, медиация, партньор, предимства, споразумение

WORKING WITH BUSINESS AS A PARTNER AND USER OF MEDIATION – NEW DIMENSIONS

Lidiya Manova-Stefanova, lawyer, mediator and trainer

Abstract: The presented report is divided into two main topics. The first of them is the recognition of mediation as a business partner when solving problematic issues in various sectors of economic life. A number of business entities are indicated as users of the mediation procedure- banks, financial institutions, insurance companies, private hospitals and medical centers, mobile operators, etc. Business entities, for their part, can also be at the service of mediation - by popularizing the benefits of its application in business circles.

The second main topic in the report looks at business as a user of mediation.

The prerequisites for this are its advantages as a means of out-of-court conflict resolution. The analysis of the listed questions leads to the conclusion that the recognition of mediation by business and its active use in general would improve the social climate in society. The quick and successful resolution of disputes between them through the use of the mediation procedure has a significant economic effect.

Keywords: *business, mediation, partner, advantages, agreement*

Темата на доклада изисква анализ в две основни направления. Първото от тях – бизнесът като партньор – предполага от една страна случаите, при които медиацията партнира на бизнеса – когато чрез нея се решават проблемни въпроси в различни бизнес направления или сектори в икономическия живот. От друга страна – биха могли да се потърсят и мултиплицират ситуации, при които стопанските субекти могат да са в услуга на медиацията.

Второто направление в доклада разглежда бизнеса като потребител на медиационната процедура. Тук е уместно да се изтъкнат всички предпоставки, поради които при възникнал спор, стопанските субекти би следвало да предпочетат този алтернативен способ пред другите възможности за уреждане на противоречия – арбитраж или съдебно дело.

Двете направления на темата ще бъдат разгледани последователно.

Бизнесът като партньор – припознаването на медиацията като партньор на бизнеса, най-общо казано, са всички случаи, при които различните стопански субекти предпочитат да ползват услугите на независимо и безпристрастно лице – медиатор, за постигане на взаимно-изгодно споразумение в нарочна, законово регламентирана процедура.

Ползватели на медиацията могат да бъдат например **банки и финансови институции** – когато желаят да запазят своите клиенти, добрата си репутация на надеждни бизнес-партньори и същевременно постигнат взаимно-приемливо споразумение във връзка с необслужвани кредити.

Казус: Банка е предоставила оборотен кредит на търговско дружество, тъй като последното е дългогодишен неин коректен клиент. През един период от дейността си дружеството е изпаднало във временна невъзможност за обслужване на кредита. Въпреки, че управителят е уведомил банката за предприети действия за решаване на проблема, тя е обявила кредита за предсрочно изискуем и се е снабдила с изпълнителен лист. Взemanето ѝ обаче не е обезпечено и банката няма възможност да се удовлетвори. Дружеството – длъжник не разполага с никакво имущество и решава, че няма да изпълни, тъй като са влошени доверителните отношения между него и банката.

След подобряване на комуникацията с клиента и обсъждане на причините за създалата се ситуация, в резултат на добронамерени партньорски срещи се постигна следното споразумение: финансовата институция даде

възможност за разсрочено връщане на паричните средства, без да се възпрепятства работния ритъм на дружеството. Клиентът обезпечи изпълнението, като осигури гарант – физическо лице. В допълнение представи и счетоводни документи за свои вземания от трети лица. Кредиторът се удовлетвори изцяло чрез събиране от свое име на вземанията на длъжника си. В резултат на това от една страна банката запази своя клиент и върна доверието му като негов надежден бизнес-партньор. От друга страна кредитополучателят успя с помощта на банката да събере вземанията си от свои съконтрагенти, които към момента не изпълняваха задълженията си към него.

Това е типичен пример, при който в наглед безизходна ситуация страните могат да постигнат споразумение помежду си и да балансират взаимоотношенията си кредитор – длъжник. Винаги, когато обичайните търговски преговори не водят до резултат, е добре да се потърсят услугите на медиатор.

Медиация могат да ползват и **застрахователни дружества** – например във връзка с финансовата отговорност на застрахователя при настъпило застрахователно събитие и определяне на размер на обезщетение в полза на пострадалите.

Медиационната процедура би била полезна и в работата на различните **търговски компании** – при уреждане на търговски спорове между съконтрагенти, вкл. като частен случай – при раздяла между съдружници.

В бизнес оборота са често срещани острите търговски противоречия и спорове, породени от обективни или субективни фактори, които в крайна сметка възпрепятстват основната цел на търговските компании – постигането на печалба. Всяко забавяне в решаването на тези конфликти води до сътресения в нормалната работа на дружествата, понякога – дори и до нейното спиране. Това от своя страна намалява тяхната печалба, а в някои случаи е дори катастрофално за крайните финансови резултати. Ето защо бързината на процедурата по медиация е фактор, който благоприятства използването ѝ в такива ситуации.

От друга страна често предметът на спора е свързан със значителен финансов интерес и дължимата държавна такса за завеждане на съдебно дело не би била за пренебрегване. Във всички случаи в края на делото едната страна би загубила тази такса. Дори само отклоняването ѝ от оборотните средства на компанията за неопределен период от време, може да създаде определени финансови неудобства.

Раздялата между съдружници в търговско дружество, независимо от причините, е труден процес. Често се случва емоциите да се преплитат със законните правила, при което възникват на пръв поглед неразрешими спорове. Ако те се отнесат за решаване в съда, и двете страни трябва да се съобразят със съдеб-

ното решение, независимо от емоционалните предпоставки. Едната от тях винаги ще бъде губеща или най-малкото – недостатъчно удовлетворена морално.

В тези случаи е особено наложително да се разграничи интересът от емоциите. Медиацията би била изключително полезна, тъй като и двете страни ще бъдат доволни от евентуално постигнатото споразумение.

Медиационната процедура може успешно да се прилага и в работата на **частни болници и медицински центрове** – напр. при спорове, породени от претенция за допусната лекарска грешка.

При този вид конфликти не просто са застрашени репутацията и авторитетът на здравното заведение и на лекаря. Водещото в случая е голямото емоционално натоварване на страните. Пациентите се чувстват оцетени, а в някои случаи може да е застрашено дори и здравето им – да изпитват физически дискомфорт. Лекарят е изправен пред неприсъща за него ситуация – да се явява в съд и да обяснява действията си като медик, вкл. и пред вещи лица, които: първо – могат и да нямат неговата компетентност, и второ – не са присъствали при лечебната интервенция и не са запознати с критичните моменти, които са възникнали при нея.

И двете страни са в стресова ситуация и им е много трудно да се справят сами. В най-честия случай пациентът иска публично извинение. Много пъти за него то е по-важно, отколкото някакво парично обезщетение за причинените му страдания.

Тук приложение би могло да намери и възстановителното правосъдие. Например – при хипотезата на пациент, починал след неуспешна хирургическа операция. При среща между лекаря и близките на починалия, организирана с помощта на квалифициран посредник, лекарят би могъл да разкаже внимателно за състоянието на пациента, какво е предприел и защо. Той може да обясни още веднъж практическите потенциални рискове от интервенцията, а също и да сподели за собственото си емоционално състояние.

Близките от своя страна вероятно ще разберат, че това не е задължително грешка на конкретния лекар, а е възможен потенциален изход от интервенцията. Точно затова и пациентът е подписал предварително информирано съгласие за операцията. Изясняването на тези въпроси в спокойна обстановка би могло да доведе до катарзис на емоциите и постигане на помирение.

Медиацията може да се използва и в дейността на **частни учебни заведения** – с широка приложимост при спорове между ученици, ученици – учители, между колеги в училищния колектив, между учебното заведение и неговия персонал, между училищния персонал и родителите, между учебното заведение и негови партньори и т.н.

Особено актуалният в последно време проблем за насилието в училищата би могъл да се повлияе от прилагането на медиацията за разрешаване (или

превантиране) на силовото уреждане на спорове между ученици. Не трябва да се допуска обичайната агресия от ежедневието да се пренася зад училищните стени. Училището трябва да се разглежда като Храм на науката, като място, което подготвя децата за живота. Насилието няма място в този Храм.

В някои страни по света прилагат медиацията в учебните заведения. В Израел дори в училищата има подготвени за медиация ученици, които носят тениски с надпис „Медиатор“. При конфликтни ситуации децата се обръщат за съдействие към тях.

Общински търговски дружества – болници, „Паркинги и гаражи“ (Центрове за градска мобилност), експлоатационни дружества (ВиК, Топлофикация и др.) също могат да бъдат потребители на медиация. Тук тя е приложима при спорове с клиенти на тези дружества. Използването ѝ като алтернативен способ би могло да допринесе за подобряване на събираемостта, за запазване на доверието на потребителите към доставчика на услугите и за избягване на отегчителни съдебни дела.

Подобни спорове не трябва да бъдат пренебрегвани, дори да касаят много малък материален интерес. Те не следва да бъдат разглеждани само като частни случаи. От една страна, извънсъдебното им разрешаване може да доведе до защита интересите на по-голяма група потребители поради повторемост на проблема. От друга страна, съответното търговско дружество може да предприеме необходимите действия за подобряване на услугата и предотвратяване на такива конфликти в бъдеще.

По отношение на общинските болници важи всичко казано по-горе и за частните болници.

Медиация може да се прилага и в дейността на **електроразпределителните търговски дружества** – както при спорове с клиенти – физически лица, така и при спорове с клиенти – търговски дружества.

При **мобилните оператори** – например при спорове с клиенти във връзка с неизпълнение на договорни отношения също може да се използва медиация, като алтернатива на съдебни уреждания на проблемни въпроси.

В изброените до тук случаи са разгледани хипотези, при които медиацията може да помогне на бизнеса. От своя страна обаче стопанските субекти също могат да бъдат в услуга на медиацията чрез популяризиране в бизнес средите на ползите от нейното прилагане. Това би бил най-бързият и ефективен начин за нейното разпространение между търговските оператори като средство за разрешаване на спорове. Припознаването на примерите за успешно проведена медиация би могло да е в непосредствени разговори между търговски партньори или на страниците на специализираните издания. Разбира се, с медиацията не трябва да бъде злоупотребявано чрез недобросъвестни реклами и подвеждащи внушения, тъй като институтът е достатъчно отговорен сам по себе си.

Въпросът за **бизнеса като потребител на медиацията** изисква да се разгледат предпоставките, които могат да превърнат медиацията в предпочитан от търговските дружества способ за разрешаване на спорове. Конфликтите между или вътре в самите стопански субекти са **свързани преимуществено с икономически интереси** на страните. Тъй като те са в основата им, медиацията е удобна поради следните нейни особености:

- Тя е **бърза процедура** – в рамките на една или няколко срещи, проведени в относително кратък период от време, спорът може да бъде разрешен и да се постигне взаимно-приемливо споразумение.
- Тя **пести ресурси** – финансови и човешки. Спестените финансови ресурси имат чист паричен еквивалент, а спестените човешки ресурси – опосредстван – чрез времето, използвано за производство на добавена стойност, която в крайна сметка също има парично изражение.
- Медиацията **покрива бизнес-принципа „Win-Win“**, при нея няма губеща страна. Правилото за „победа“, респ. „печалба“ и за двете страни, е основно за всеки вид бизнес отношения. Този принцип кореспондира с още един съществен постулат – „В бизнеса няма подаръци, има само взаимен интерес“. Точно на медиацията се поставя задачата да намери интереса на всяка от спорещите страни и чрез взаимно-приемливо споразумение да го удовлетвори еднакво добре за всяка от тях.
- При медиацията страните запазват отношенията си – това е **предпоставка за бъдещо бизнес-партньорство**.
- Решаването на единичен спор – ако такова се постигне чрез медиация, може да е в основата на бъдещи отношения между страните и като резултат да се стигне до **мултиплициране на икономическия ефект**. При него резултатът от споразумението може да се прехвърли в други икономически отношения между контрагентите.
- **Страните запазват репутацията си** по отношение на останалите търговски оператори.
- Медиацията създава **условия за прехвърляне на фирмените ценности** от етичния кодекс на компанията и **върху нейните служители**, например:
  - по-щадящият начин за разрешаване на конфликта благоприятства като цяло и работната среда в компаниите;
  - служителите могат да възприемат възпитателно този модел на поведение и да го приложат извън работната среда при евентуален конфликт, в който са страна;
  - работодателят може да използва модела на успешното споразумение за подобряване на взаимоотношенията между мениджмънта и служи-

телите и между самите служители, като така се повишава ефективността на работата.

- При големи корпорации, чиито клиенти са и физически лица, възможността да се използва медиация способства за **изграждане на доверие между корпорацията и крайния клиент**, поради равнопоставеността им в процедурата по медиация.

Актуалността на темата придобива все по-голямо значение, особено с последните изменения в Закона за медиацията (ЗМ) (ДВ, бр.11 от 02.02.2023 г.) и в Гражданския процесуален кодекс (ГПК) (ДВ, бр. 11 от 02.02.2023 г.). Нормативно регламентирана е възможността съдът в различни хипотези да задължи или да прецени да препрати страните по висящ исков процес да участват в първа среща в процедура по медиация. Не малка част от включените от законодателя като подходящи спорове за медиация са именно търговските, произтичащи от различни видове правоотношения.

Съдът не задължава страните да участват в процедура по медиация, когато страна по делото е потребител, с изключение на исковете за вземания, произтичащи от договор за банков кредит или свързани с него правоотношения, както и от договор за имуществено застраховане, но страните могат и по взаимно желание да се насочат към процедура по медиация – преди, по време и дори в определени случаи след съдебния процес.

Можем да подчертаем, че припознаването на медиацията от страна на бизнеса и активното ѝ използване би могло да благоприятства като цяло за подобряване на социалния климат в обществото. Тя е един от показателите за социална зрялост не само най-общо на бизнес средата, но и на нейните структуро-изграждащи компоненти, част от които са стопанските субекти. Бързото и успешно разрешаване на споровете между тях чрез използването на медиационната процедура има значителен икономически ефект, който не бива да бъде подценяван.

Взаимодействието на българските търговски оператори с техни партньори от Европейския съюз е силно развито. Синхронизирането на добрите практики помежду им в съответствие с европейските стандарти може да способства за по-лесното възприемане на медиацията като алтернативен способ за разрешаване на търговски спорове и на национално ниво.

В по-широк социален план бизнесът би могъл да играе ролята на невидимия учител, който чрез своите добри практики разяснява ползите и предимствата на медиацията на голям кръг физически и юридически лица, а също и на институциите, с които има досег.

Следва да разгледаме и възможността да се придаде изпълнителна сила на постигнато споразумение между страните в процедура по медиация. Хипотезите, регламентирани в Закона за медиацията (ЗМ), са две:

- При извънсъдебен правен спор:

Съгласно чл. 18, ал. 1 ЗМ, „Споразумение по правен спор по смисъла на чл. 1, ал. 1 от закона, постигнато в процедура по медиация, има силата на спогодба и подлежи на одобрение от районните съдилища.“

- При висящ съдебен спор:

Съгласно чл. 18, ал. 2 ЗМ, „Когато спорът е предмет на висящо съдебно дело, споразумението подлежи на одобрение от съда, който разглежда делото, включително когато страните се споразумеят по въпроси, излизащи извън предмета на делото.“

Споразумение, постигнато в процедура по медиация (както извънсъдебно, така и по висящ съдебен спор), се одобрява от съда след потвърждението му от страните, ако не противоречи на закона и добрите нрави.

Придаването на изпълнителна сила на това съглашение го прави съдебно изпълнително основание, което е допълнителен стимул за страните да изпълняват точно и своевременно постигнатите между тях договорености.

Възможността съдът да одобри такова споразумение, без да е налице висящ съдебен спор, благоприятства развитието на медиацията именно като извънсъдебен алтернативен способ за решаване на конфликти.

От друга страна, приложимостта по съдебен спор, включваща възможността за одобрение на спогодба в резултат на процедура по медиация, и по въпроси, излизащи от предмета на делото, е изключително в полза на страните. Благодарение на това нововъведение, те могат да уредят в по-широк обхват своите спорни отношения, като постигнат процесуална и финансова икономия.

Заклучение

Медиацията като извънсъдебен способ за разрешаване на спорове се очаква постепенно да навлезе във всички сфери на обществото и неговия стопански живот. Същността и характерът на реалните бизнес отношения между търговските оператори, от една страна, и финансовият им интерес, от друга – предполагат определен вид сътрудничество. Необходимостта от бързина, от икономически ефективна процедура за разрешаване на споровете, като в същото време се запазват партньорските отношения между страните, следва да определи по-честото използване на медиацията в бизнес средата, в която работят българските компании. Разбира се, не всички спорове са подходящи за медиация, но винаги, когато естеството на конфликта позволява намиране на взаимноизгодно решение чрез сътрудничество, а страните сами не могат да постигнат съгласие, е препоръчително да ползват услугите на медиатор.

ПРАВНИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА МЕДИАЦИЯ ПО ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ПОДАВАЩИ СИГНАЛИ ИЛИ ПУБЛИЧНО ОПОВЕСТЯВАЩИ ИНФОРМАЦИЯ ЗА НАРУШЕНИЯ

**доц.д-р Младен Младенов, Висше училище по сигурност и
икономика – Пловдив, тел.: 0898 69 40 61,
e-mail: mmladenov@abv.bg**

Резюме: Законът за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения урежда условията, редът и мерките за защита на лицата в публичния и в частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз, които застрашават или увреждат обществен интерес и правото на Европейския съюз, както и редът и условията за подаване и разглеждане на такива сигнали или публично оповестена информация. В него са развити и мерки за подкрепа на сигнализиращите лица, като е закрепена възможността за подкрепа от медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите при извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията. Поради основното правоотношение между страните – трудово, служебно или приравнено на тях, те имат множество други правоотношения (данъчни, осигурителни, взаимоспомагателни, социално-битови и други подобни). Именно взаимозависимостта между страните прави отношенията между тях прекалено сложни, като в тях се преплитат правни и извънправни (социални, личностни, емоционални, морални и други) елементи. Голямото предизвикателство при такъв усложнен казус е медиаторът да не проявява пристрастие и да не налага решение по спора. Сигналоподателят може да търси вреди от лицето, което му е оказало натиск, за това, че е насочило сигнал срещу него, но не бива да се забравя, че това може да е провокирано производство (съдебно или извънсъдебно) само и само да се ползва функционалният имунитет, докато то се развива. Възможно е засегнатото лице да завежда съдебно дело, като същинският мотив е да произведе „дело-шамар“ – SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation), за да възпре сигналоподателя да поддържа пред компетентните органи сигнала си чрез доказателства или пояснения, както и да не подаде повторни сигнали за други закононарушения. Медиаторът би трябвало да очаква и таква развитие, което със сигурност няма да подкрепи успешното развитие на процеса по медиация.

Resume: *The Law on Protection of Persons Signaling or Publicly Disclosing Information regarding Breaches governs the conditions, order and measures for the protection of persons in the public and private sectors who report or publicly disclose information about violations of Bulgarian legislation or acts of the European Union that endanger or damage the public interest and the law of the European Union, as well as the terms and conditions for submitting and considering such signals or publicly disclosed information. It also developed measures to support whistleblowers, with the possibility of support from a mediator registered in the Unified Register of Mediators being established in the out-of-court resolution of cross-border disputes through mediation in accordance with the Law on Mediation. Due to the main legal relationship between the parties – labor, service or equal to them, they have many other legal relationships (tax, insurance, mutual aid, social and household and similar). It is the interdependence between the parties that makes the relations between them too complicated, as legal and extra-legal (social, personal, emotional, moral and other) elements are intertwined in them. The big challenge in such a complicated case is that the mediator does not show bias and does not impose a decision on the dispute. The whistleblower may seek damages from the person who was pressured for whistleblowing, but it should not be forgotten that this may be a provoked proceeding (judicial or extrajudicial) only to be used functionality immunity while developing. It is possible to keep that person from filing a lawsuit with the real motive being to produce a “slap suit” - SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation), in order to prevent the whistleblower from maintaining his report before the competent authorities through evidence or explanations, as well as not to submit repeated reports of other violations. The mediator should also expect such a development, which will certainly not support the successful development of the mediation process.*

Ключови думи: закон, защита, сигнал, медиация, правна сигурност

Key words: law, protection, signal, mediation, legal certainty

Въведение

Още в първата разпоредба на Закона за медиацията¹ (ЗМ) е очертано приложното му поле, е именно – отношенията, свързани с медиацията като алтернативен способ за разрешаване на правни и неправни спорове. С последните изменения и допълнения² на този нормативен акт, законодателят изрично е указал, че той урежда и процедурата по медиация по висящи съдебни дела.

В чл. 3, ал. 1 и 2 ЗМ е разписано, че предмет на медиация могат да бъдат граждански, търговски, трудови, семейни и административни спорове, свързани с права на потребители, и други спорове между физически и/или юри-

¹ Обн. ДВ. бр. 110 от 17 декември 2004 година.

² Изм. и доп. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 1 юли 2024 година.

дически лица, включително и когато са презгранични. Медиация се провежда и в случаите, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс³ (НПК). Налага се изводът, че медиация *по принцип* е позволена за цялата палитра възможни спорове между правните субекти.

Единственото изключение е закрепено в третата алинея на чл. 3 ЗМ, откъдето е видно, че медиация не се провежда, ако закон или друг нормативен акт предвижда друг ред за сключване на споразумение.

Ergo, ако не е предвиден друг ред за сключване на споразумение и ако казусът попада в тези, предвидени като възможни случаи за медиация по НПК, то тя винаги е възможна – и към момента на сега действащото законодателство, и към бъдещи законодателни разрешения, които отговарят на горните две условия.

Разработката ще разгледа именно такъв законодателен казус – на току-що влязъл в сила нов закон, но през призмата и на бъдещи, все още неприложими процедурни правила от други законови актове.

Вследствие на горното, методът на работа ще бъде нормативен анализ на новосъздадени правни норми, част от които съществуват в правния корпус, но все още не са влезли в сила. Заради това и библиографията към настоящия труд е базирана единствено и само на нормативните актове от законов порядък.

Протектиращия закон

Поради сензитивността на правната материя, която урежда, новия Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения⁴ (ЗЗЛПСПОИН) повдига множество въпроси от понятиен, принципен и процесуален характер. На тях ще бъде даден достоен отговор от административната, корпоративна и съдебна практика по прилагането на този закон, както и от доктриналните виждания във връзка с неговите текстове.

Тук изрично трябва да се напомни, че съобразно §2 от Допълнителните му разпоредби, ЗЗЛПСПОИН въвежда изискванията на Директива (ЕС) 2019/1937⁵ на ЕС. Това означава, че при тълкуването и правоприлагането му ще се имат предвид и постановките на европейския правен ред.

Първата и втората алинея на чл. 1 ЗЗЛПСПОИН посочват, че с този закон

³ Обн. ДВ. бр. 86 от 28 октомври 2005 година;

⁴ Обн. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 4 май 2023 година;

⁵ Директива (ЕС) 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 г. относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза (ОВ, L 305/17 от 26 ноември 2019 г.), изменена с Регламент (ЕС) 2020/1503 на Европейския парламент и на Съвета от 7 октомври 2020 г. относно европейските доставчици на услуги за колективно финансиране на предприятията и за изменението на Регламент (ЕС) 2017/1129 и на Директива (ЕС) 2019/1937 (ОВ, L 347/1, 20 октомври 2020 г.).

се уреждат условията, редът и мерките за защита на лицата в публичния и в частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз, които застрашават или увреждат обществения интерес и правото на Европейския съюз, както и редът и условията за подаване и разглеждане на такива сигнали или публично оповестена информация, като той се прилага и за лица, свързани с лицата, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения.

Като общо правило, чл. 5, ал. 1 и 2 ЗЗЛПСПОИН постановява, че защита по този закон се предоставя на сигнализиращо лице от момента на подаването на сигнала или публичното оповестяване на информация за нарушение. Сигнализиращо лице по смисъла на този закон е физическо лице, което подава сигнал или публично оповестява информация за нарушение, станало му известно в качеството му на работник, служител, държавен служител или друго лице, което полага наеман труд, независимо от характера на работата, от начина на заплащането и от източника на финансирането; лице, което полага труд без трудово правоотношение и/или упражнява свободна професия и/или занаятчийска дейност; доброволец или стажант; съдружник, акционер, едноличен собственик на капитала, член на управителен или контролен орган на търговско дружество, член на одитния комитет на предприятие; лице, което работи за физическо или юридическо лице, негови подизпълнители или доставчици; кандидат за работа, участвал в конкурс или друга форма на подбор за постъпване на работа и получил в това качество информация за нарушение; работник или служител, когато информацията е получена в рамките на трудово или служебно правоотношение, което е прекратено към момента на подаване на сигнала или на публичното оповестяване.

Основният текст на ЗЗЛПСПОИН като че ли е чл. 33, който въвежда забрана за ответни действия спрямо лицата, които са подали сигнал или публично са оповестили информация за нарушение. Първата му алинея е категорична, че се забранява всяка форма на ответни действия спрямо сигнализиращите лица, имащи характера на репресия и поставящи ги в неблагоприятно положение, както и заплахи или опити за такива действия, включително под формата на временно отстраняване, уволнение или прилагане на друго основание за прекратяване на правоотношението, по което лице полага наеман труд; понижаване в длъжност или забавяне на повишение в длъжност; изменение на мястото или характера на работата, продължителността на работното време или намаляване на възнаграждението; и т.н.

В чл. 35 ЗЗЛПСПОИН са предвидени мерки за подкрепа на сигнализиращите лица, като *inter alia* е закрепена възможността за подкрепа от медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите при извънсъдебно разрешаване на

презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията (ал. 1, т. 4 вр. ал. 2, предложение трето).

Възможните съдебни правни спорове биха могли да бъдат инициирани както от лицето, подало сигнала, така и от лицето, срещу което сигналът е подаден. В първия случай разпоредбата на чл. 37 ЗЗЛПСПОИН е категорична, че вреди, причинени на сигнализиращото лице във връзка с подадения от него сигнал или публично оповестената информация, се считат за причинени умишлено до доказване на противното. Тази законова презумпция е в синхрон с принципното положение за деликтните правоотношения, закрепена в чл. 45 от Закона за задълженията и договорите⁶ (ЗЗД) – всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму и във всички случаи на непозволено увреждане вината се предполага до доказване на противното.

Във втория случай, съобразно чл. 39 ЗЗЛПСПОИН е заложено, че засегнатото лице се ползва в пълна степен от правото си на защита и на справедлив процес, както и от презумпцията за невиновност, включително да бъде изслушано, и от правото си на достъп до отнасящите се до него документи, като то има право на обезщетение за всички имуществени и неимуществени вреди, когато е установено, че лицето по чл. 5 съзнателно е подало сигнал с невярна информация или публично е оповестило невярна информация, както и когато според обстоятелствата е било длъжно да предположи, че информацията е невярна.

Законодателят е помислил и за правоотношения, *които нямат пряка връзка с подаването на сигнала, но са между същите лица* – лице, подало сигнала и лице, срещу което сигналът е подаден. Именно затова чл. 40 ЗЗЛПСПОИН в двете си алинеи развива хипотези и в двете посоки. На първо място, сигнализиращото лице носи отговорност съгласно българското законодателство и правото на Съюза за действие или бездействие, което не е свързано с подаването на сигнала или не е необходимо за разкриване на нарушението. Това означава, че за *непозволено увреждане на лицето, срещу което е подаден сигналът, но не по материята на сигнала, сигнализиращото лице е деликтно отговорно*. На второ място, в случай на съдебен или административноправен процес, в който лице твърди, че е било обект на ответни действия, трябва да бъде доказано, че тези действия са реакция именно на подаден от него сигнал. Не следва да се приема, че ответното действие е извършено като реакция на подаден от лицето сигнал, ако преценката на всички обстоятелства сочи, че за прилагането на мярката наложилото я лице има друго законно основание. Тук трябва да се има предвид, че за *непозволено увреждане на подаващото сигнала лице трябва да е доказана пряка и непосредствена връзка между сигнала и*

---

⁶ Закон за задълженията и договорите, обн. ДВ. бр. 275 от 22 ноември 1950 година.

ответните действия срещу него, защото други основания извън тази пряка връзка са несъставомерни за твърдения от сигнализиращото лице причинен нему деликт.

От тестовите на чл. 37 до чл. 40 ЗЗЛПСПОИН се налага изводът, че законодателят урежда споровете за *непозволено увреждане между подаващото сигнал лице и лицето, срещу което е подаден сигнала, защото именно те са основните причини за конфликт между тях, след вече подадения сигнал*. Другите възможни процесуални развития са по инициатива на компетентните органи, когато се касае за образуване на административно-наказателни или наказателни производства по силата на действащото законодателство.

Развитието на процесуалното законодателство

Влизащата в сила от 1 юли 2024 година Глава шеста „Медиация по висящи дела“ от Закона за медиацията, водеща е разпоредбата на чл. 19, ал. 1 – в случаите и при условията, предвидени в закон, съдът задължава страните по висящо съдебно дело да участват в първа среща в процедура по медиация, която се осъществява в съдебен център по медиация към съответния съд. При систематичния анализ на законодателството се установява, че *такъв закон* е Гражданския процесуален кодекс⁷ (ГПК), и то в новосъздадените разпоредби на чл. 140а и 140б⁸, които влизат в сила на същата дата в близкото бъдеще.

Тези правила на общия граждански процесуален закон в алинея първа на чл. 140а императивно заповядват на съда да задължи страните да участват в първа среща в процедура по медиация, когато е предявен иск или до съда е отправено искане за вещни и търговски спорове между тях. Тоест – *задължителната медиация* по реда на ГПК не включва деликтни правоотношения във връзка с подаден сигнал по смисъла на ЗЗЛПСПОИН.

Друг е въпросът за *факултативната медиация* по втората алинея на чл. 140а ГПК. Там изказът на законодателя е, че Съдът може да задължи страните да участват в процедура по медиация, когато е предявен иск или до съда е отправено искане за множество спорове от различен гражданскоправен характер между тях. При нормативен разбор на дванадесетте точки от алинеята се установява, че в две хипотези е възможно казусът да е вследствие сигнал по смисъла на ЗЗЛПСПОИН. При първия случай се касае за *непозволено увреждане с цена на иска до 25 000 лв.* (т. 7, предложение трето), а при втория случай – *защита на права на интелектуална собственост по Закона за авторското право и сродните му права, Закона за патентите и регистрацията на полезните модели, Закона за марките и географските означения и т.н.* (т. 12).

Предизвикателствата пред съдебните състави още от сега се очертават да

⁷ Обн. ДВ. бр. 59 от 20 юли 2007 година;

⁸ Изм. и доп. ДВ. бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 1 юли 2024 година;

са големи, тъй като третата алинея на чл. 140а ГПК изискват преценка, която сама по себе си е многообемна, сложна и хипотетична по същността си. Предвидено е от законодателя съдът да преценява дали спорът по *факултативната медиация* е подходящ за препращане към медиация, като съобразява всички обстоятелства, свързани с него, включително когато между страните са налице трайни отношения; между страните се водят или са водени няколко дела, които имат връзка помежду си; по делото са предявени множество искове или насрещни претенции и така-нагатак. Доколкото сигнализиращото лице по смисъла на ЗЗЛПСПОИН е в трудови, служебни или сходни правоотношения с лицето, срещу което е подаден сигналът, може да се счита, че повечето от *горните положителни процесуални предпоставки* по чл. 140а, ал. 3 ГПК *биха били изпълнени в исковите производства между същите тези лица*.

В четвъртата алинея на чл. 140а ГПК са разписани *отрицателните процесуални предпоставки*, които не дават възможност на съда да задължи страните да участват в процедура по медиация, а те са следните: процедурата по медиация е изключена за съответния вид спор със закон; първото съобщение по делото не е връчено на ответника лично или чрез друго лице в предвидените от закона случаи, освен ако той бъде открит по-късно в хода на производството; ответникът признае иска; и т.н.

Дисциплиниращата процеса и препращаща към медиацията норма на ГПК е чл. 140б, която разписва в петте си алинеи, че във всяко положение на делото след изтичане на срока за подаване на отговор на исквата молба и до приключване на съдебното дирене съдът задължава страните или може да ги задължи, да участват в първа среща в процедура по медиация. В този случай производството по делото не се спира и съдопроизводствените действия продължават. Страните са длъжни да участват в процедура по медиация само веднъж в производството. Процедурата по медиация се провежда в определен от съда срок, който е не по-дълъг от два месеца от съобщаването на страните на определението.

Втората алинея на чл. 19 ЗМ предвижда, че извън горните случаи (когато съдът задължава страните по делото към медиация) процедура по медиация в съдебен център по медиация може да се проведе и по инициатива на страните по висящо съдебно дело.

Изключение от правилата на чл. 8, ал. 1 ЗМ (където не е въведен изискуем *образователен ценз*) е нормата на чл. 20, ал. 1, която очаква медиатор към съдебен център по медиация може да бъде лице с юридическо образование, което отговаря на изискванията на чл. 8, ал. 1 и е преминало допълнителен подбор и специализирано обучение по ред, определен в наредбата по чл. 25. Това е така, защото тук – за разлика от извънсъдебните спорове – вече са налице *определени процесуални привръзки със съдебния казус*, или по друг на-

чин казано – *господар на съдебния процес е самият съдебен състав*. Именно поради нуждата от процесуални юридически знания тук се изисква правно образование на медиатора.

Втората алинея на чл. 20 постановява, че при окръжните съдилища се водят списъци на медиаторите към съдебните центрове по медиация. За вписване на медиатори в списъците не се събира такса.

Текстът на чл. 21 ЗМ е в смисъл, че процедура по медиация по всящо съдебно дело се осъществява от един или повече медиатори, вписани в списъка на медиаторите към съдебен център по медиация, които са определени от съдебния център, освен ако не бъдат посочени по общо съгласие на страните.

Първите три алинеи на чл. 22 ЗМ разясняват, че страните са длъжни добросъвестно да участват в първа среща в процедура по медиация с обща продължителност от един до три часа. Медиаторът може да насрочва и отделни срещи с всяка от страните при зачитане на равните им права за участие в процедурата. За начало на процедурата по медиация се считат денят и часът за първа среща с медиатор, за които страните са уведомени от координатора на съдебния център. *Процесуалното задължение за отчетност* на медиатора към съдебния състав е видно от чл. 23 ЗМ – медиаторът предоставя на съда информация относно резултата от проведената процедура по медиация и участието на страните в нея при спазване на принципа на поверителност.

Споразумение в процедура по медиация по всящо съдебно дело *е същественият акт за резултатите от процеса по медиация*. В чл. 24 ЗМ е разписано, че споразумението, постигнато в процедура по тази глава, се сключва в писмена форма. Когато страните желаят споразумението да бъде одобрено като съдебна спогодба по реда на чл. 234 от Гражданския процесуален кодекс, то се одобрява от съда, пред който е всящо делото, по което е започнала процедурата по медиация. Когато страните са постигнали спогодба във връзка с предмета на няколко висящи дела, тя се одобрява от съда, който разглежда първото образувано дело. Страните представят одобрената спогодба пред останалите съдилища, които прекратяват висящите пред тях производства изцяло или частично според съдържанието на спогодбата.

Особения характер на правоотношенията

При всички положения трябва да се отчитат *специфичните правоотношения*, които попадат в обхвата на ЗЗЛПСПОИН, както и на такива, които се явяват *функционално следствие* на първите (породили са се съвместно с тях и/или намират своето основание в съществуването им).

На първо място, доколкото лицата в публичния и в частния сектор, които подават сигнали или публично оповестяват информация за нарушения на българското законодателство или на актове на Европейския съюз са в трудови,

служебни и сродни на тях правоотношения с лицата, срещу които се подават сигналите, то те се явяват insiders („вътрешен човек“). Това предполага, че могат да издадат чрез сигнала каквато и да е защитена от закона, вътрешноведомствени или договорни актове информация – производствена, промишлена, данъчна, потребителска, банкова, застрахователна, както и лични данни, служебна и професионална тайна и други подобния. Точно понякога *неразделния характер на информацията* се явява изключително чувствителна тема за съдържателния характер на правоотношенията между тези лица в комплексния им обхват.

На второ място, достатъчно е да се споменат само някои примерни полета на информация чрез сигналите по чл. 3 ЗЗЛПСПОИН като обществени поръчки; финансови услуги, продукти и пазари и предотвратяване на изпирането на пари и финансиране на тероризма; безопасност и съответствие на продуктите; безопасност на транспорта; сигурност на мрежите и информационните системи; нарушения, свързани с трансгранични данъчни схеми, чиято цел е да се получи данъчно предимство, което противоречи на предмета или на целта на приложимото право в областта на корпоративното данъчно облагане, за да е видно, че този закон е концентриран върху сигнали с *огромен финансов еквивалент, който има мощно корпоративно и политическо значение*.

На трето място, именно поради качеството си на инсайдр, веднъж подало сигнала, *лицето губи доверието не само на лицето*, срещу което е подаден сигнала, но и на цялостната организационна структура (предприятие, търговско дружество, община, изпълнителна агенция, министерство и други подобни), както и на повечето заети там лица – това лице се счита едва ли не „за предател“.

На четвърто място, не трябва да се бъркат *законово гарантираните мерки за подкрепа на лицето подало сигнала* (и в частност – извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация в съответствие със Закона за медиацията, чрез медиатор, вписан в Единния регистър на медиаторите) и *възможността съдебният състав задължително или факултативно да задължи спорецките страни към медиация*, както и възможността страните по делото да инициират процедура по медиация в съдебен център (аргумент от чл. 19, ал. 2 ЗМ). Това са *три различни правни възможности*, даващи огромен шанс на медиацията при извънсъдебни и съдебни спорове.

На последно и пето място, *спорецките за нанесени вреди страни* вследствие актове и действия по ЗЗЛПСПОИН могат да са *както сигнализиращото лице, така и засегнатото лице*, което според §1, 5 от Допълнителните разпоредби е физическо или юридическо лице, което се посочва при подаването на сигнала или при публичното оповестяване на информацията като лице, на което се приписва нарушението или с което това лице е свързано. Това дава

възможност за развитие на гражданския процес по твърдяното облигационно правоотношение от деликтен характер във всички негови усложнения, включително и обективно и субективно съединяване на искове, насрещни искове, установителни и осъдителни искове, възражение за съпричинителство и реторсии и други подобни.

Заклучение

Правните възможности за медиация по Закона за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения ще могат да се реализират на собствено основание, но и съобразно правилата на Закона за медиацията и Гражданския процесуален кодекс, поне що се касае за твърдените случаи на непозволено увреждане за вреди, причинени на сигнализиращото лице във връзка с подадения от него сигнал или публично оповестената информация, се считат за причинени умишлено до доказване на противното – от една страна, и за имуществени и неимуществени вреди на засегнатите лица, когато е установено, че подалото сигнал лице съзнателно е подало сигнал с невярна информация или публично е оповестило невярна информация, както и когато според обстоятелствата е било длъжно да предположи, че информацията е невярна.

Тук трудностите пред медиатора ще бъдат сериозни, поради следните причини:

Първо, поради основното правоотношение между страните – трудово, служебно или приравнено на тях, те имат множество други правоотношения (данъчни, осигурителни, взаимоспомагателни, социално-битови и други подобни). Именно *взаимозависимостта между страните* прави отношенията между тях прекалено сложни, като в тях се преплитат правни и извънправни (социални, личностни, емоционални, морални и други) елементи. Голямото предизвикателство при такъв усложнен казус е медиаторът да не проявява пристрастие и за не налага решение по спора (арг. чл. 6, ал. 1 ЗМ) и медиаторът не може да дава правни съвети (арг. чл. 10, ал. 1 ЗМ).

Второ, понеже сигнализиращото лице е „вътрешен човек“, както бе споменато по-горе, то вече се счита едва ли не за предател не само от лицето, срещу което е подало сигнала за правонарушение, но и едва ли не от целия трудов или служебен колектив. Именно същността на медиацията като доброволна процедура (арг. чл. 2 ЗМ) тук е поставена под въпрос, защото ако огромна част от колектива е изгубило доверие към подалото сигнал лице, то те вече нямат пресечни точки на интереси, напротив – пътищата им се разминават, най-малкото в професионален план. Медиаторът трудно би убедил към доброволност на процедурата по медиация, ако вече има *нетърпимост* между спорещите страни.

Трето, огромните интереси, осветени като правонарушения по ЗЗЛПС-ПОИН създават *непреклонност*, която е малко вероятна да бъде преодоляна по пътя на медиацията. Напротив, корпоративната и съдебната практика показват, че в тези случаи борбата е „до последна съдебна инстанция“ и то чрез впрягане на всички възможни ресурси на спорещите страни.

Четвърто, медиаторът трябва да отчита един особен институт по ЗЗЛПС-ПОИН, фигуративно наречен тук „бронирание на сигналподателя“. Това е забраната за ответни действия спрямо лицата, които са подали сигнал или публично са оповестили информация за нарушение, визирана в чл. 33 от закона. С голяма степен на вероятност може да се приеме, че достатъчен брой лица биха злоупотребили с този си *функционален имунитет на сигналподател*, и биха подавали дори и необосновани и недоказани сигнали, само с цел да придобият този имунитет. Така те биха имали и правото да се ползват от извънсъдебна процедура по медиация, която им е гарантирана от закона. По друг начин казано – медиаторът би трябвало да е подготвен и за случаи, при което сигналподателят *декларира доброволно участие в медиация, но всъщност няма същински интерес от участие в нея*. Реалният му интерес е друг – да се *ползва от защитата си в качеството на подател на сигнал и на всички деривативни законови облаги от нея*.

Пето, медиаторът, макар и да не може да дава правни съвети, трябва да помни, че според чл. 17, ал. 3 ЗМ е нищожно споразумението, което противоречи на закона или го заобикаля, както и когато накърнява добрите нрави. Това трудно може да бъде предвидено от страните, когато се развива процедура по извънсъдебно разрешаване на презгранични спорове чрез медиация. Тогава действат най-малко два правни режима на националните държави.

Шесто, при спорове относно нарушение на правото на Европейския съюз, медиацията се усложнява, защото става въпрос за правна природа на спора, а тук медиаторът по дефиниция няма място.

Седмо, сигналподателят може да търси вреди от лицето, което му е оказало натиск, за това, че е насочило сигнал срещу него, но не бива да се забравя, че това може да е *провокирано производство* (съдебно или извънсъдебно) само и само да се ползва функционалният имунитет, докато то се развива. Медиаторът трябва да съобразява това.

Осмо, възможно е засегнатото лице да завежда съдебно дело, като същинският мотив е да произведе „дело-шамар“ – *SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation)*, за да възпре сигналподателя да поддържа пред компетентните органи сигнала си чрез доказателства или пояснения, както и да не подаде повторни сигнали за други закононарушения. Медиаторът би трябвало да очаква и такова развитие, което със сигурност няма да подкрепи успешното развитие на процеса по медиация.

Последно и девето, корпоративната, административна и съдебна практика след ще дадат своите разрешения на горните въпроси. Понастоящем те се повдигат, за да предизвикат дискусия, както и да подкрепят професионалистите в съдебната зала или в центъра по медиация към съответния съд, а това с оглед на последователност и предвидимост на правния ред е съдържателното проявление на ценността „правна сигурност“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Граждански процесуален кодекс (ГПК), Обн. ДВ, бр. 59 от 20 юли 2007 година, в сила от 1 март 2008 година, последни изменения и допълнения ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година.
2. Директива (ЕС) 2019/1937 на Европейския парламент и на Съвета от 23 октомври 2019 г. относно защитата на лицата, които подават сигнали за нарушения на правото на Съюза (ОВ, L 305/17 от 26 ноември 2019 г.), изменена с Регламент (ЕС) 2020/1503 на Европейския парламент и на Съвета от 7 октомври 2020 г. относно европейските доставчици на услуги за колективно финансиране на предприятията и за изменение на Регламент (ЕС) 2017/1129 и на Директива (ЕС) 2019/1937 (ОВ, L 347/1, 20 октомври 2020 година).
3. Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения (ЗЗЛПСПОИН), Обн. ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година, в сила от 4 май 2023 година.
4. Закон за медиацията (ЗМ), Обн. ДВ, бр. 110 от 17 декември 2004 година, в сила от 21 декември 2003, последни изменения и допълнения ДВ, бр. 11 от 2 февруари 2023 година.
5. Наказателно-процесуален кодекс (НПК), Обн. ДВ., бр. 86 от 28 октомври 2005 година, в сила от 29 април 2006 година, последни допълнения ДВ, бр. 62 от 5 август 2022 година.